

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Diplomová práce

Ondřej Lukeš

Role přírodních zdrojů v ozbrojených konfliktech Subsaharské Afriky po roce 1989

The Role of Natural Resources in Armed Conflicts in Sub-Saharan Africa after 1989

Praha 2008

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jiří Tomeš

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou prací vypracoval samostatně a použil jsem jen pramenů, které uvádím v seznamu literatury.

V Praze dne 30.4.2008

Podpis:

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce RNDr. Jiřímu Tomešovi za vedení a podnětné připomínky v průběhu jejího zpracování.

Další poděkování směřuje lidem, kteří svou činností přispěli ke vzniku této práce.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá přírodními zdroji a jejich úlohou v ozbrojených konfliktech Subsaharské Afriky po roce 1989. Nejprve se autor věnuje definicím, teoriím a příčinám ozbrojených konfliktů. Dále definuje a klasifikuje konfliktní suroviny, přičemž důkladněji popisuje ropu, diamanty a koltan. Hlavní část práce dokumentuje a analyzuje vliv přírodních surovin na konflikty v Subsaharské Africe (jejich geografickou distribuci, vznik, délku trvání, intenzitu, zahraniční intervenci). Práce se zabývá také vlivem rozpadu bipolárního světa a globalizace na situaci v regionu. Důležité je i označení aktérů a zdokumentování jejich působení v konfliktu. Závěr je věnován ozbrojeným konfrontacím v Nigérii, Angole, Demokratické republice Kongo a Sierra Leone. Porovnáním těchto konfliktů se autor snaží identifikovat hlavní příčiny a rozdíly mezi válkami, v nichž figurují přírodní zdroje

Abstract

The thesis analyzes the role of natural resources in armed conflicts in Sub-Saharan Africa after 1989. The first part is focused on theoretical background of the issue, namely on definitions, theories and analysis of causes of armed conflicts. Author also defines and classifies conflict resources. The attention is given especially to description of oil, diamonds and coltan. The main part of the paper documents and analyzes influence of natural resources on initiation, geographic distribution, duration and intensity of armed conflicts in Sub-Saharan Africa. The aspect of foreign intervention is examined as well. The thesis investigates impacts of cold war's end and globalization on situation in mentioned region. The author also emphasises the important role of key actors in natural resources wars. In the end, armed conflicts in Nigeria, Angola, Democratic republic of Congo and Sierra Leone are described. The author tries to find main causes and differences among these resources wars.

Obsah

Seznam tabulek, grafů, obrázků a příloh.....	6
Seznam zkratk.....	7
Úvod	9
Metodika	11
1 Vstup do problematiky	13
1.1 Definice, teorie a faktory ozbrojených konfliktů	13
1.1.1 Definice ozbrojených konfliktů.....	13
1.1.2 Teorie, příčiny a faktory ozbrojených konfliktů.....	14
1.2 Definice a klasifikace (typologie) konfliktních surovin.....	19
1.2.1 Definice konfliktních surovin.....	19
1.2.2 Klasifikace a úloha konfliktních surovin.....	21
1.2.3 Příklady konfliktních suroviny.....	26
1.2.3.1 Ropa.....	26
1.2.3.2 Diamanty.....	30
1.2.3.3 Koltan.....	33
2 Ozbrojené konflikty a války v Subsaharské Africe	35
2.1 Rozšíření konfliktů ve světě a konec studené války.....	35
2.2 Přehled ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe po roce 1990-2005.....	37
2.3 Geografické aspekty – distribuce konfliktů a konfliktních surovin.....	39
2.3.1 Geografické faktory konfliktů v Subsaharské Africe.....	39
2.3.2 Geografická distribuce válek a některých přírodních surovin v Subsaharské Africe.....	41
3 Vliv přírodního bohatství na ozbrojené konflikty v Subsaharské Africe	45
3.1 Vlivy přírodních surovin na konflikty podle odborníků.....	45
3.2 Vliv primárních surovin na vznik a internacionalizaci vnitrostátních konfliktů.....	52
3.3 Aktéři surovinových konfliktů a vliv globalizace.....	57
3.3.1 Místní aktéři.....	57
3.3.2 Zahraniční (nadmárodní) aktéři.....	60
3.3.3 Vliv globalizace.....	65
4 Případová studie	69
4.1 Nigérie.....	69
4.2 Angola.....	71
4.3 Demokratická republika Kongo.....	74
4.4 Sierra Leone.....	77
Závěr	83
Seznam literatury.....	86
Přílohy	

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulka 1: Příklady konfliktních surovin.....	20
Tabulka 2: Bodové a rozptýlené zdroje surovin.....	21
Tabulka 3: Dostupnost některých zdrojů pro rebelské síly.....	22
Tabulka 4: Počet probíhajících ozbrojených konfliktů podle období a regionu.....	35
Tabulka 5: Počet konfliktů, v nichž významnou roli hrály přírodní zdroje (podle doby trvání)...	44
Tabulka 6: Kvantitativní studie vlivu přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikt.....	46
Tabulka 7: Vztah mezi koncentrací a geografickou polohou přírodního zdroje a typem konfliktu	50
Tabulka 8: Vybrané ozbrojené konflikty a vliv surovin	81
Graf 1: Vývoj ceny ropy (při cenách v roce 2006).....	27
Graf 2: Vývoj spotřeby ropy ve světě.....	28
Graf 3: Vývoj produkce diamantů v zemích Subsaharské Afriky	30
Graf 4: Vývoj průměrné ceny tantalu (v dolarech za libru).....	33
Graf 5: Vývoj počtu ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe od roku 1996 (podle typu).....	38
Graf 6: Závislost vzniku ozbrojeného konfliktu na míře demokracie a podílu exportu paliv na HDP (%).....	56
Graf 7: Export koltanu ve vybraných zemích Subsaharské Afriky	75
Graf 8: Hodnota oficiálního exportu diamantů v Sierra Leone.....	80
Obrázek 1 a 2: Plenitelné a neplenitelné zdroje v Africe	31
Obrázek 3: Země Subsaharské Afriky postižené ozbrojeným konfliktem v letech 1990-2005.....	37
Obrázek 4: Distribuce vybraných surovin a ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe	42
Příloha 1: Naleziště diamantů v Africe	
Příloha 2: Přehled ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe (1990-2005)	
Příloha 3 a 4: Výsledky korelace (hypotéza 2)	
Příloha 5 a 6: Výsledky korelace (hypotéza 3)	
Příloha 7: Síť obchodníků s dřevem, diamanty a se zbraněmi v Libérii	
Příloha 8: Oblasti těžby ropy v Nigérii	
Příloha 9: Ropa a diamanty v hospodářství a veřejných financích Angoly (1992 – 1999)	
Příloha 10: Ložiska přírodních zdrojů v Demokratické republice Kongo	
Příloha 11: Export a produkce vybraných surovin v Ugandě (1994-2000)	
Příloha 12: Cesta koltanu z válečné zóny do Vašich mobilních telefonů	
Příloha 13: Výskyt diamantů v západní Africe	
Příloha 14: Vybrané údaje zemí Subsaharské Afriky (průměr 90. léta)	

Seznam zkratek

- ADFL – Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo (Aliance demokratických sil pro osvobození Konga)
- ADPA – African Diamond Producers Association (Asociace afrických zemí produkující diamanty)
- ALIR – Army for the Liberation of Rwanda (Armáda pro osvobození Rwandy)
- AU – Africká unie
- CSCW – Centre for the Study of Civil War
- DRK – Demokratická republika Kongo
- ECOMOG – Economic Community of West African States Monitoring Group
- ECOWAS – Economic Community of West African States (Hospodářské společenství západoafrických států)
- FDI (PZI) – Foreign Direct Investment (přímé zahraniční investice)
- FNDIC – Federated Niger Delta Ijaw Communities (Svazové Společenství Ijaw Deltu Nigeru)
- FNLA – National Liberation Front of Angola (Národní fronta za osvobození Angoly)
- GATT – General Agreement on Tariffs and Trade (Všeobecná dohoda o clech a obchodu)
- HDI – Human Development Index
- HDP – hrubý domácí produkt
- JAR – Jihoafrická republika
- MLC – Movement for the Liberation of Congo (Hnutí pro osvobození Konga)
- MMF (IMF) – Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund)
- MONUC – United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo
- MOSOP – Movement for the Survival of the Ogoni People (Hnutí za přežití lidu Ogoni)
- MPLA – Popular Movement for the Liberation of Angola (Lidové hnutí za osvobození Angoly)
- NDPVF – The Niger Delta People's Volunteer Force (Lidová dobrovolná síla Deltu Nigeru)
- NPFL – National Patriotic Front of Liberia (Liberijská národní vlastenecká fronta)
- OAJ – Organizace africké jednoty
- OPEC – Organization of Petroleum Exporting Countries (Organizace zemí vyvážející ropu)
- Osleg – Operation Sovereign Legitimacy
- OSN (UN) – Organizace spojených národů (United Nations)
- PRIO – International Peace Research Institute, Oslo
- RCD-Goma – Rally for Congolese Democracy-Goma (Konžské demokratické sdružení-Goma)
- RCD-ML – Rally for Congolese Democracy-ML (Konžské demokratické sdružení-ML)
- RUF – Revolutionary United Front (Jednotná revoluční fronta)
- SB – Světová banka
- SIPRI – Stockholm International Peace Research Institute
- SITC – Standard International Trade Classification (Standardní mezinárodní klasifikace obchodu)
- SLPP – Sierraleonská občanská strana (Sierra Leone People's Party)

SNS – Společenství nezávislých států

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

UCDP – Uppsala Conflict Data Program

UNAMSIL – United Nations Mission in Sierra Leone

UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development

UNIOSIL – United Nations Integrated Office in Sierra Leone

UNITA – National Union for the Total Independence of Angola (Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly)

UNOMSIL – United Nations Observer Mission in Sierra Leone

USA – Spojené státy americké

USD – americký dolar

USGS – United States Geological Survey

WTO – World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

Úvod

„Ropa financuje válku; válka poskytuje přístup k ropě.“

Michael Renner (2002, s. 10)

„Přírodní zdroje byly užívány v minulosti a budou užívány i v budoucnosti jako nástroje, či terče konfliktů a jako strategické cíle, za něž se bude bojovat.“

Peter H. Gleick (1991, cit. v Le Billon 2003, s. 29)

„Vlády určitých zemí třetího světa prokázaly, že jsou v touze po zahraničním kapitálu (jímž si často mastí kapsy) ochotny své občany doslova obětovat.“

Noreena Hertzová (2003, s. 57)

V celé historii lidstva sehrály přírodní suroviny nemalou roli. V každém období potřeboval člověk ke svému vývoji určité zdroje. Počet potřebných surovin se však měnil, resp. zvyšoval. V pravěku potřeboval člověk ke svému životu jen zemědělské komodity, případně kámen či železo. V dalších érách přibyly takové suroviny jako bronz, zlato, stříbro, měď a další. Po průmyslové revoluci se do popředí dostaly energetické komodity – uhlí a zvláště v posledním století ropa.

Již od pradávna se lidé snažili zajistit dostatek přírodních zdrojů. Nemálo válek bylo způsobeno touhou po zlatě a dalších vzácných nerostů. V novověku je tato touha patrná při objevování a kolonizování nových světů. Mocnosti si tak zajišťovaly dostatečný přísun materiálu. Suroviny stály v pozadí i mnoha mezinárodních konfliktů ve 20. století, včetně první a druhé světové války.

V poslední době probíhají v surovinově bohaté Subsaharské Africe¹ desítky konfliktů. Mohou za tyto války přírodní suroviny? Slabá ekonomika kontinentu vzácné komodity nijak významně nevyužije, ale pro vyspělý svět je bohatství Afriky nepostradatelné. Mají tedy vyspělé země nějaký vliv na ozbrojené konfrontace v Subsaharské Africe?

V 70. letech, po ropných krizích, si svět uvědomil, jak je životně závislý na přírodních zdrojích. Rozvíjející se automobilismus, technika a životní úroveň obyvatelstva vedla k větší potřebě primárních surovin. Bohužel zásoby těchto surovin nebyly a nejsou nevyčerpatelné.

¹ Státy patřící do Subsaharské Afriky v příloze 14

Omezené zdroje ve vyspělých zemích přestaly stačit. Vyšší poptávka po surovinách tedy směřovala i do rozvojových zemí. Subsaharskou Afriku nevyjímaje.

Hlavním cílem této práce je určit, jakou roli měly přírodní zdroje v ozbrojených konfliktech v Subsaharské Africe v letech 1990-2005.

Dalším cílem této práce je také zjistit:

- které přírodní suroviny ovlivňují riziko konfliktu (kapitola 1.2)
- co hraje hlavní roli při eskalaci surovinových konfliktů (kapitola 4)
- jaký vliv na tyto surovinové konflikty měla situace v zemi, globalizace, zahraniční státy, nadnárodní korporace nebo konec studené války (kapitola 2.1 a 3)
- kdo profituje z konfliktních surovin a kdo je aktérem konfliktů (kapitola 3.3)
- zda spolu nějakým způsobem souvisí rozšíření konfliktů a přírodních zdrojů (kapitola 2.3)
- jaké jsou rozdíly v surovinových konfliktech (kapitola 4)

V rámci naplňování cílů jsem také stanovil následující hypotézy:

- 1) Konflikty v Subsaharské Africe se odehrávají převážně v oblastech výskytu vzácných plnitelných surovin a ropy.
- 2) Konflikty o suroviny jsou především v nedemokratických nejméně rozvinutých zemích, které jsou závislé na exportu primárních surovin.
- 3) Přírodní zdroje významně ovlivňují, zda se zahraniční vlády podílejí (z hlediska vojenských aktivit) na občanském konfliktu, či nikoli.
- 4) Kvůli globalizaci, zvláště rozvoji světového obchodu se surovinami, se stává živitelem konfliktu téměř každý člověk ve vyspělém světě.
- 5) Ropa je hlavní konfliktní surovinou v Subsaharské Africe. Z této suroviny těží hlavně vlády a nadnárodní korporace.

Diplomová práce obsahuje celkem 4 kapitoly. První kapitola je rozdělena na 2 části. V první se věnuji definicím, teoriím a příčinám ozbrojených konfliktů a válek. Druhá část je věnována konfliktním surovinám. Po definici a klasifikaci uvádím některé příklady komodit, které mají významnou roli ve válkách Subsaharské Afriky.

V druhé kapitole se zabývám ozbrojenými konflikty. Nejprve začínám s rozšířením ozbrojených konfrontací ve světě a vlivu studené války, resp. jejího konce. Dalším úkolem je stručně popsat konflikty v Subsaharské Africe po roce 1989. V závěru kapitoly porovnávám rozšíření bojů a přírodních surovin.

V třetí kapitole se věnuji vlivům přírodního bohatství na konflikty. V první části uvádím názory a zjištění odborníků zabývajících se tímto tématem. Následně se pokouším o analýzu vlivu primárních komodit na vznik konfliktu v zemi. Na závěr dokumentuji hlavní aktéry surovinových válek. Stranou nezůstane ani vliv globalizace na postižené země.

Poslední kapitola je věnována čtyřem případům surovinových konfliktů a jejím rozdělení. Pro případovou studii jsem vybral válku v Angole, Demokratické republice Kongo, Sierra Leone a dlouholetý spor v Nigérii.

Téma diplomové práce je v současném světě velmi aktuální. Závislost mnoha zemí na surovinových dodávkách z politicky nestabilních zemí se zvětšuje. Stále vyšší spotřeba a nedostatek některých zdrojů (ropy) může vyvolat ostré střety mezi jednotlivými zeměmi, či spíše civilizacemi. Prozatím tyto konflikty vedou převážně ziskuchtivé subjekty uvnitř jednotlivých zemí.

Metodika

Práce je převážně rešeršní. V části třetí kapitoly, kde zpracovávám hypotézu 2 a 3, používám korelační analýzu.

První a druhá kapitola je založena převážně na dokumentaci přístupů, definic, teorií a faktů z oboru studia válek a konfliktních surovin. V závěru druhé kapitoly porovnávám geografické rozmístění vybraných přírodních zdrojů a ohniska ozbrojených konfliktů. Pokouším se tak potvrdit či vyvrátit hypotézu 1. Pro určení výskytu surovin využívám informace a data z Centre for the Study of Civil War (CSCW), United States Geological Survey (USGS), Školního atlasu světa (2004) a další literatury. Pro informace o ozbrojených konfliktech používám datasety z Uppsala Conflict Data Program (UCDP).

Datasety konfliktů různých zdrojů se často liší. Je to z důvodů rozdílných přístupů, analytických metod nebo subjektivního vnímání. V celé své práci využívám databáze vytvořené společnou prací Peace Research Institute Oslo (PRIO) a katedry pro výzkum míru a konfliktů univerzity v Uppsale, realizující Uppsala Conflict Data Program (UCDP). Zabývám se konflikty, v kterých alespoň v jednom roce bylo více než 25 bojových obětí.

Ve třetí kapitole se zprvu věnuji analýzám, názorům a zjištěním některých autorů, kteří se zabývají vlivy přírodního bohatství na konflikty. V následujících částech se pokouším potvrdit 2. - 6. hypotézu. Pro vyřešení hypotéz 2 a 3 používám statistickou analýzu, při níž využívám data za konflikty z UCDP/PRIO, data o exportu surovin z United Nation Conference

on Trade and Development (UNCTAD) a informace o míře demokracie z Freedom House. Více o analýze v kapitole 3.2. Závěr třetí kapitoly zpracovávám dokumentační metodou.

V poslední kapitole využiji případovou studii pro zjištění některých patrných rozdílů mezi surovinovými konflikty. Porovnáám zde rozdílné či podobné situace v jednotlivých konfliktech.

1. Vstup do problematiky

V této kapitole vysvětlím pojem ozbrojený konflikt (válka), jak bývá definován a z jakých důvodů vzniká. Naznačím tedy hlavní příčiny a faktory eskalace konfliktů. V druhé části definuji a klasifikuji konfliktní suroviny. Následně se budu věnovat některým surovinám přímo (ropa, diamanty, koltan).

1.1. Definice, teorie a faktory ozbrojených konfliktů

1.1.1 Definice ozbrojeného konfliktu

Nezbytnou součástí každého studia konfliktů je definovat, co je ozbrojený konflikt či válka a co nikoliv. V podstatě neexistuje žádná jednotná definice, kterou by všichni odborníci, kteří se zabývají válkami, používali. Autoři na celém světě definují válku podle svého uvážení (na základě zkušeností), či přebírají definice již vzniklé. Například Šedivý (2000) uvádí 4 definice (typy definic) války: sociologickou, politicko-filozofickou, kvantitativní a mezinárodněprávní.

1. Sociologická definice – „válka je vyhoceným a násilným projevem sociálního konfliktu... Konflikt je vztah, v němž je určitý jedinec či identifikovatelná, zřetelně vymezená skupina jedinců, ve vědomé opozici k jinému jedinci/jedincům či skupině/skupinám, a to proto, že jejich zájmy a cíle jsou protichůdné, neslučitelné, vzájemně se vylučují... Konflikt může být vyřešen nenásilně (např. diplomatickým jednáním), či násilně – válkou.“ (Šedivý 2000, s. 183)

2. Politicko-filozofická definice – autor zde uvádí myšlenky Carl von Clausewitze, který chápe válku jako „akt násilí s cílem přinutit protivníka aby se podřídil naší vůli“ a který tvrdí, že válka „je pouze pokračování politiky jinými prostředky“ (Clausewitz 1996, cit. v Šedivý 2000, s. 183). V reakci na Clausewitze uvádí Šedivý čtyři faktory, jež tvoří obraz války a definují její typ: a) *iracionální* vášně, které spočívají v lidech, b) *aracionální* hry náhody a pravděpodobnosti, tedy působení faktoru, který Clausewitz nazývá frikce a se kterým se musí vypořádávat vojevůdce, c) *racionální* politické zadání, politický cíl a účel, který určuje politická autorita a d) *vliv vědeckého a technického rozvoje* na válečnictví

3. Kvantitativní definice – používá např. SIPRI, HIIK, PRIO a další instituce zabývající se výzkumem konfliktů (míru). Jako příklad uvádí autor definici Wallensteena a Sollenberga (1998, cit. v Šedivý 2000), ti dělí ozbrojené konflikty do tří kategorií podle počtu úmrtí: 1) *malý ozbrojený konflikt* (minor armed conflict) – během

jednoho každého roku konfliktu zahyne v boji více než 25 osob; v průběhu celého konfliktu méně než 1000 osob. 2) *střední ozbrojený konflikt* (intermediate armed conflict) – během jednoho každého roku konfliktu zahyne více než 25 a méně než 1000 osob; v průběhu celého konfliktu více než 1000 osob. 3) *válka* (war) – nejméně 1000 obětí v každém roce konfliktu.

4. Mezinárodněprávní definice – Autor uvádí definici podle učebnice mezinárodního práva veřejného – „Válka je výsadním právem státu vést ozbrojený boj za určité politické cíle zvláště k tomu vybranými a vycvičenými skupinami obyvatel, pomocí zvláštních nástrojů, určených speciálně k vedení tohoto boje“ (Šedivý 2000, s. 184).

Ozbrojené konflikty a války, kterými se ve své práci zabývám byly určeny podle kvantitativní definice UCDP/PRIO. Ta určuje ozbrojený konflikt a válku v daném roce podle počtu bojových obětí. Pokud v bojích zahynulo během daného roku více než 25 vojáků, ale méně než 1000, jedná se o ozbrojený konflikt. Pokud bylo alespoň v jednom roce více než 1000 bojových obětí, šlo o válku.

Co je však příčinou těchto konfliktů? Proč lidé mezi sebou válčí? Jaké jsou faktory, které ovlivňují riziko konfliktu? Na tyto otázky se budu snažit odpovědět v následující části.

1.1.2. Teorie, příčiny a faktory ozbrojených konfliktů

Teorii o ozbrojených konfliktech je ve světě mnoho. Vědci, kteří se zabývají aspekty vzniku, vývoje, intenzity, rozšíření, řešení nebo dopadů ozbrojených konfliktů, sestavují na základě svých zjištění a znalostí teorie. I přesto, že odborníci vyslovili celou řadu skutečně zajímavých teorií, nikdy nebyla žádná z nich všeobecně přijata. Největší pozornost směřují vědci ke studiu příčin konfliktů. Vysvětlení příčin konfliktů se tedy stává jádrem většiny teorií ozbrojených konfliktů a válek. V tomto směru jsou také vidět určité změny a to zvláště v posledních dvou desetiletích. Jedná se o posun od politických směrů (kde jde v konfliktech především o ideologii) k ekonomickému vysvětlení konfliktů. Ale i přesto se stále vedou diskuse, jestli základní příčiny ozbrojených konfliktů jsou spíše politické, kulturní či ekonomické povahy.

Znalost příčin a faktorů, jež ovlivňují konflikt (ať už z hlediska eskalace, intenzity, doby trvání nebo rozšíření), je hlavní předpoklad pro vysvětlení konfliktů a následně pro zajištění účinného řešení.

Mnoho autorů teoretické literatury zmiňuje dílo Carla von Clausewitze *O válce* (1832). Autor zde charakterizuje principy nebo způsoby vedení válek (např. totální a omezená válka). Za nejznámější citát můžeme označit jeho (již výše zmiňované) tvrzení: „válka je pokračováním politiky jinými prostředky“. (Tomeš 2007b, s. 82; Šedivý 2000; Krejčí 2001)

Tvrzení, že válka je přirozený stav společnosti, obhajoval Hobbes. Člověk má v sobě přirozenou agresivitu. Tu živí touha po moci, bohatství a slávě. (Ditrich 2004, cit. v Tomeš 2007b)

Na Clausewitze a Hobbese navázal Foucault. Ten obrátil Clausewitzovo tvrzení – „politika je pokračováním války jinými prostředky“ (Barša 2006, cit. v Tomeš 2007b, s. 82). Dle jeho úvah je válka setrvalý stav a pouze nabývá rozmanitých podob politicko-mocenského soupeření. (Barša 2006, cit. v Tomeš 2007b)

Zajímavou skupinou jsou informační teorie (Blainey, Van Evera). Zde se jedná o vzniku či změně charakteru ozbrojeného konfliktu na základě informací (dezinformací) o protivníkovi. Státy zahajují konflikt podle zpráv o tom, zda protivník je silnější či nikoli. Informace de facto zvyšují či snižují riziko konfliktu. Tyto teorie se však zabývají jen jedním aspektem konfliktu. Samotné informace nebývají hlavní příčinou konfliktu. (Tomeš 2007b)

Za uvedení stojí také zjištění K. Waltze. Podle něj lze příčiny konfliktů nalézt ve třech úrovních: 1) úroveň jednotlivce – kde způsobuje válku sobectví a zaostalost (duchovní a materiální), 2) úroveň státu – vyvolává konflikt nedemokratický nebo imperialistický (podle marxistů) charakter, 3) úroveň mezinárodního systému – nejistota způsobená absencí vyšší moci (pozitivní diplomacie a její institucionalizace). Kritizuje ostatní přístupy, protože se zpravidla soustředí na jeden druh příčin. (Drulák 2003, cit. v Tomeš 2007b)

Zajímavou myšlenkou je i teorie *tax exit*: Ke snahám separace dochází tehdy, když je to ekonomicky výhodné. Existuje však řada separatistických snah, jež jsou ekonomicky nevýhodné – severní Nigérie, většina zemí Zakavkazska a Střední Asie, turecký a íránský Kurdistan a další. (Tomeš 2007b)

Teorie o demokratickém míru (zastává např. R. J. Rummel) tvrdí, že čím je stát demokratičtější, tím méně hrozí rozvinutí konfliktu. Tato teorie vychází z toho, že:

- čím jsou dva státy demokratičtější, tím méně pravděpodobná je válka mezi nimi, případně nižší formy užití násilí.
- čím je stát demokratičtější, tím méně intenzivní je násilí, jež z něho vychází.
- stabilizované demokracie nevedou mezi sebou válku a užívají jen zřídka násilí, a to pouze v malé míře.

- čím je stát demokratičtější, tím nižší je pravděpodobnost vnitrostátního užití násilí. (Kříž 2001)

Existují také argumenty proti této teorii. V minulosti (zvláště v 19. a na začátku 20. století) existovalo mnoho konfliktů, jež vedly demokratické země – americko-britská válka, americko-španělská válka, koloniální výboje Velké Británie, Francie, Nizozemí, Belgie.

V dnešní době lze však říci, že intenzita násilí v demokraciích je podstatně nižší než v nedemokratických státech. Pokud demokratická země vede válku, tak jen proti nedemokratickým státům, které je ohrožují. Demokratické země jsou dnes schopny vést spory demokratickou cestou.

Víceméně všechny teorie, jež se zabývají příčinami vzniku ozbrojených konfliktů a válek, lze rozdělit do následujících tří skupin (Tomeš 2007b)². Příčiny lze nalézt v:

- 1) **biologicko-psychologické podstatě člověka (mikroteorie)** – jedná se o teorie, které upřednostňují psychiku člověka (zvláště mužů) jako hlavní faktor vzniku ozbrojených konfliktů – přirozená agrese (sociální darwinismus), narcismus, touha po moci, deprivace.
- 2) **strukturách společnosti a jejích změnách (makroteorie)** – teorie tohoto přístupu hledají příčinu ozbrojených konfliktů a válek ve strukturách společnosti a jejích změnách. Zde můžeme rozlišit struktury mezinárodní (mezinárodní vztahy, rozložení moci) a vnitrostátní (etnická nebo náboženská struktura, sociálně ekonomické rozdíly). Za nejvýznamnější teorie v této skupině jsou považovány přístupy v rámci strukturální teorie, která říká, že „riziko ozbrojených konfliktů se zvyšuje na jedné straně s nestabilitou a anarchií mezinárodních vztahů, a na druhé straně s represivním charakterem a četností nedemokratických režimů.“ (Tomeš 2007b, s. 85) V této skupině se nachází i teorie, jež zdůrazňují ekonomické faktory. Zde jsou však rozdíly. Především marxisté vysvětlují vznik konfliktu vlivem sociálně ekonomických rozdílů, chudobou a zaostalostí. Jiní upřednostňují jako důležitý faktor regionální distribuci přírodních strategických zdrojů. Další vidí v konfliktech možnost zisku, resp. obohacení či posílení moci.
- 3) **Multikauzální teorie** (teorie mnohonásobných příčin – např. P. A. Sorokin nebo Q. Wright) – podle tohoto přístupu nemá válka jen jednu příčinu, ale vždy existuje několik faktorů, které konflikt vyvolávají nebo ovlivňují jeho průběh.

² Podobné rozdělení lze nalézt i v Šedivý 2000 nebo Krejčí 2001

Jak už bylo řečeno, většina teorií se zabývá příčinami a faktory ozbrojených konfliktů. Podíváme-li se na veřejnou diskusi o příčinách konfliktů, tak vidíme rozpory mezi tím, zdali jsou příčiny spíše etnického, či ekonomického a sociálního charakteru³. I když většina odborníků se dnes přiklání k ekonomickému vysvětlení války, najdou se i ti, kteří za hlavní příčinu označují kulturní rozdíly (náboženské, etnické). Jedním z nich je Samuel Huntington, který v 90. letech napsal článek (později celou publikaci) s názvem *Střet civilizací*. Huntington (2001) označuje za hlavní příčinu velkých konfliktů právě kulturní rozdíly. Podle jeho tvrzení je nejnebezpečnější situace na hranicích mezi jednotlivými kulturami (civilizacemi)⁴. Největší riziko vidí při hranici s islámskou kulturou. Podíváme-li se na Subsaharskou Afriku, je tato myšlenka aplikovatelná pouze na pár konfliktů mezi islámskými a ostatními Afričany (Súdán, Nigérie), dále pak mezi evropskými přistěhovalci a domorodými Afričany na jihu Afriky (JAR, Zimbabwe).

Za další odborníky, kteří považují za nejvýznamnější příčinu konfliktů právě kulturní faktory, jako jsou náboženská či etnická heterogenita, můžeme označit například T. Ellingsenovou, T. R. Gurra, S. J. Kaufmana nebo M. G. Marshalla.

V Africe je etnická a náboženská nenávisť často chápána jako hlavní příčina občanských konfliktů. Avšak etnickou a náboženskou rozdílnost lze dnes spíše považovat za jednu z příčin (faktorů). Konflikty mezi skupinami lidí jsou častěji ekonomické povahy. Jedná se hlavně o prohlubující se rozdíly v příjmech a o nerovnoprávném rozdělení základních zdrojů obživy. V některých zemích je patrné, že chudí patří spíše do jiné kulturní skupiny než bohatí (vládnoucí – Tutsiové ve Rwandě, bílí Afričané v JAR, repatriovaní Afroameričané v Libérii). Chudí, kteří nemají přístup k základním potřebám, nebo jsou jim odírány, se radikalizují. Dochází pak k etnickému (či náboženskému) semknutí a následně k revoltě. U separatistických konfliktů Subsaharské Afriky se jedná téměř vždy o ekonomickou příčinu. Války ani nemusí být prvotně motivovány ekonomicky, ale později (jak se v mnoha případech stalo – Angola, Demokratická republika Kongo a další) převládne ziskuchtivost.

Ekonomické faktory konfliktů vyzdvihují Collier (a další experti Světové banky), Fearon, Laitin, Renner, Midlarsky nebo Klare. Mezi ekonomické faktory, jež ovlivňují vznik ozbrojených konfliktů, patří na jedné straně chudoba, prohlubování sociálně ekonomických rozdílů, pokles příjmů, nespravedlivé rozdělování bohatství z přírodních zdrojů, majetkové

³ Nikdy však nestojí za konfliktem jen jedna příčina, vždy se jde o kombinaci několika faktorů.

⁴ Civilizace po roce 1990 podle Huntingtona: západní, latinsko-americká, africká, islámská, čínská, hinduistická, pravoslavná, buddhistická a japonská

křivdy a nerovnosti. Na straně druhé je to touha po zisku, resp. příležitost k obohacení (dostupné přírodní zdroje).

Z obou názorově odlišných táborů se ozývají i kritiky, které se týkají zvláště používaných metod při výzkumu příčin. Například Collier bývá často kritizován za omezená data využívaných při analýzách – používá nízký počet konfliktů (44-78 válek)⁵. Naopak Ellingsonová za to, že za kulturní považuje i konflikty, které byly motivovány ziskem – např. Angola, Libérie, Sierra Leone. Podle Fearona a Laitina (2000, cit. v Tomeš 2007b) nepředstavují etnické křivdy dobré proměnné, protože jsou všude. Collier a Hoefflerová (2001) dokonce tvrdí, že etnická a náboženská heterogenita riziko konfliktu snižují.

Každý analytik používá jiná data, proto také dochází k jiným výsledkům. I podobné výsledky jsou často rozdílně (subjektivně) interpretovány. Proto nelze jednoznačně říci, která skupina příčin je dominantní. Každý konflikt musíme analyzovat zvlášť a zjistit jeho příčiny a faktory.

Pro shrnutí většiny příčin (či faktorů, motivů) ozbrojených konfliktů je dobré uvést pár typologií (příčin, nebo konfliktů podle příčin):

- M. Wight (1978, cit. v Šedivý 2000) rozlišuje tři motivy válek: ze ziskuchtivosti (*wars of gain*; také *greed* nebo *loot-seeking*), ze strachu⁶ (*wars of fear*) a války ze zásady (*wars of doctrine*). Cílem válek ze zásady „je šířit velké myšlenky či ideologie“ (Šedivý 2000, s.188). K této typologii lze ještě zařadit další typ – reakce na předešlé události resp. snaha o nápravu křivd (*grievance* nebo *justice-seeking*⁷). Další autoři (např. Collier a Hoefflerová 2001) uvádějí a vyzdvihují ještě motiv příležitosti (*opportunity*). Jako příležitost jsou chápány příjmy z diaspor, dostatečný kapitál z předchozí války, nízké náklady na člena rebelů, slabá kontrola státu, podpora rebelů od zahraničních vlád a další. Také surovinové bohatství, které zajistí dostatečné finanční zdroje pro vedení války, je bráno jako příležitost.
- J. Tomeš (2007b, s. 117) rozděluje vnitrostátní konflikty podle příčin do tří velkých skupin: 1) konflikty za identitu či sebeurčení (etnonacionální či etnokulturní); 2) konflikty motivované ekonomicky. V jejichž rámci je nutné rozlišovat konflikty, které vznikají jen za účelem zisku, tj. kořistnické války; 3) konflikty způsobené slabostí státní moci, tj. neschopností zajistit základní funkce státu a zabránit erozi legitimacy vlád, jež zároveň představuje podmínku vzniku výše uvedených konfliktů.

⁵ Tomeš 2007b, s. 103

⁶ Preventivní nebo obrané války

⁷ Greed (ziskuchtivost) nebo také loot-seeking a grievance (rozhořčení) nebo také justice-seeking používají např. Collier a Hoefflerová (1999, 2001)

- Douma (cit. v Tomeš 2007b, s. 101) uvádí tři typy faktorů, které ovlivňují konflikt:
 - 1) politicko-vojenské – demokratizace a míra svobody, transformace společnosti;
 - 2) sociálně ekonomické – chudoba, nerovnoměrnost, tempo a charakter ekonomického vývoje;
 - 3) vnější – charakter mezinárodních vztahů
- A. Nikitin (2000) rozděluje příčiny podle zdroje sporů: 1) materiální svět – příčiny jsou přírodní nebo ekonomické zdroje; 2) sociální svět – jako zdroj příčin vidí sílu a moc ve vnitrostátní nebo mezinárodní politice; 3) kulturně-duchovní svět – za zdroj příčin označuje identitu a autoritu – spory kulturní, náboženské či ideologické

Existují i jiné názory na označení viníka konfliktů v Africe. Například Nwokedi považuje za přímého viníka násilí v Africe kolonialismus. Podle jeho slov byli afričtí politikové zvyklí na nedemokratický režim z dob kolonialismu a jen praktikovali jedinou politiku, kterou znali. (Nwokedi 1994, cit. v Gedlu 1998)

Za válkami nestojí jen kolonizace, ale také špatná dekolonizace v druhé polovině 20. století. Hranice nových států byly uměle vytvořeny a nerespektovaly hlavní etnické, náboženské, kulturní nebo jazykové linie. V jednom státě existuje i několik etnických skupin (Nigérie, Demokratická republika Kongo, Súdán a další), naopak jedna etnická skupina může být až v několika státech (Tuaregové v Nigeru a Mali, Hutuové ve Rwandě a Burundi, národ Kongo v Demokratické republice Kongo, Konžské republice a Angole).

1.2. Definice a klasifikace (typologie) konfliktních surovin

V této kapitole se věnuji přírodním surovinám, které hrají určitou roli v ozbrojených konfliktech. Nejprve definuji konfliktní suroviny a následně dokumentuji jejich klasifikace podle některých autorů. Na závěr se věnuji některým konfliktním surovinám.

Cílem této kapitoly je zjistit a určit, které přírodní suroviny ovlivňují riziko konfliktu v Subsaharské Africe.

1.2.1. Definice konfliktních surovin

V zahraniční (anglické) literatuře se můžeme setkat s několika pojmy v oblasti konfliktů a v nich zainteresovaných přírodních zdrojů. Asi nejužívanější je *resource wars*, který lze přeložit jako války o zdroje. Jedná se o ozbrojené konflikty, v nichž hrají suroviny nejdůležitější roli – jsou hlavní příčinou konfliktu (bojuje se o naleziště, cesty i samotné suroviny). Dalším pojmem je *conflict resources*, což můžeme přeložit doslova jako konfliktní zdroje, v české literatuře se však používá pojem konfliktní suroviny (definice níže).

U jednotlivých konfliktních zdrojů se někdy využívá přívlastek *blood* (krvavý). Nejznámějším příkladem jsou krvavé diamanty – *blood diamonds*⁸.

Co to jsou vlastně konfliktní suroviny? Podle Global Witness představují konfliktní suroviny (conflict resources) „přírodní zdroje, které se cílevědomě těží (využívají) a s kterými se obchoduje za účelem přispět konfliktu, nebo přispět, či mít za následek páchání těžkého násilí a porušování lidských práv, mezinárodního humanitárního práva nebo mezinárodního práva.“ (Global Witness – Definition of Conflict Resources)

Přírodní suroviny sehrávají v lidských sporech roli už od pravěku. Když se podíváme do vzdálené historie, lidé válčili převážně o vzácné kovy, drahokamy a zemědělské produkty. V posledních 200 letech se však situace změnila. K vzácným nerostům přibýly i energetické suroviny – zejména ropa následovaná zemním plynem, uranem a uhlím. V posledních padesáti letech se do popředí dostaly i další suroviny, jež se využívají v elektronice a elektrotechnice – kobalt, koltan, měď.

V dnešních konfliktech figuruje řada surovin. Jde jak o zemědělské suroviny, divokou zvěř, tak i o nerostné suroviny (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Příklady konfliktních surovin

Konfliktní suroviny			
přírodní zdroje	organické	zemědělské	drogy, kakao, káva, čaj, tabák, kaučuk, palmový olej, ryby, dobytek
		ohrožená divoká zvěř	sloni, gorily
		ostatní	dřevo
	nerostné	neenergetické	diamanty, zlato, koltan, měď, kobalt, zinek, cín, rutil, železná ruda, drahokamy, voda, půda
		energetické	ropa, zemní plyn, uhlí, uran

Zdroj: vlastní zpracování na základě uvedené literatury

Podle mnoha autorů (Klare, Ross a další) je hlavní světovou konfliktní surovinou ropa. Za ní následují takové komodity, jako jsou drogy, zlato, diamanty nebo dřevo.

Pokud se podívám na konflikty v Subsaharské Africe (příloha 2), tak zjišťuji, že nejkonfliktnější surovinou je ropa a diamanty. Dále zde má svou důležitou roli i dřevo, zemědělské komodity, koltan a zlato.

⁸ Při konfliktu v Pobřeží slonoviny se také mluvilo o krvavé čokoládě (blood chocolate). Nejvýznamnější konfliktní surovinou totiž bylo kakao. V Demokratické republice Kongo bylo krvavé tantalium nebo také koltan (blood tantalum).

1.2.2. Klasifikace a úloha konfliktních surovin

Nejznámější v klasifikování konfliktních surovin je jistě Philippe Le Billon (2001b). Ten posuzuje zdroje z geografického hlediska. Za prvé podle vzdálenosti naleziště od centra moci. Zde zkoumá, jakou má tato vzdálenost vliv na konflikt. Zjišťuje, že zdroje, které se nachází v blízkosti síly (vládnoucí) moci (*proximate resources*), jsou touto mocí lépe chráněny. Je zde menší pravděpodobnost, že tyto zdroje rebelové ukořistí. Naopak vzdálenější naleziště (*distant resources*), kde vládnoucí moc nemá své dostatečné zastání, mají nižší ochranu a tím i vyšší riziko vykořistění ze strany rebelů. Za druhé rozděluje zdroje podle koncentrace umístění zdrojů a to buď na bodové (*point resources*) nebo rozptýlené zdroje (*diffuse resources*). Bodové zdroje jsou umístěny na malém území a těží se intenzivním způsobem odbornými firmami, jež mají dostatečné vybavení. Jedná se často o hlubinné důlní těžby (např. ropy). Při těžbě těchto zdrojů není zapotřebí velkého množství pracovních sil. Naopak rozptýlené zdroje se těží extenzivně na velké ploše. Zpravidla na těžbu není potřeba těžká technika. Místo toho jsou zde větší nároky na pracovní sílu. Mezi rozptýlené zdroje můžeme zařadit všechny zemědělské produkty, ale také dřevo nebo naplavené minerály. Výčet některých rozptýlených a bodových surovin v tabulce 2.

Tabulka 2: Bodové a rozptýlené zdroje surovin

bodové	rozptýlené
ropa	zemědělské produkty
zemní plyn	dřevo
kimberlitské diamanty	aluviální drahokamy (diamanty)
zlato	půda
měď	divoká zvěř
kobalt	
koltan	

Zdroj: Le Billon 2001b

Le Billon také dělí konfliktní suroviny podle toho, jak moc jsou pro rebely dostupné z hlediska těžby (vypěstování), krádeže a vydírání. V neposlední řadě uvádí, jako důležitý faktor, cenu komodity. Dále pak jejich obtížnost přepravy a pašování (lehce pašovatelné vs. těžce pašovatelné). Dostupnost vybraných surovin naleznete v tabulce 3.

Tabulka 3: Dostupnost některých zdrojů pro rebelské síly

Dostupnost zdrojů pro rebelské síly				
	produkce	krádež	vydírání	cena (USD/Kg)
Aluviální (nánosové) drahokamy a minerály	vysoká	vysoká	vysoká	20 - 500000
Dřevo	střední	střední	vysoká	0,1
Zemědělské komodity	střední	střední	střední	1,5 (káva)
Ropa těžená na kontinentě	nízká	střední	vysoká	0.12
Kimberlitské diamanty	nízká	střední	střední	500000
Minerály těžené ve větších hloubkách	nízká	nízká	střední	2 (měď)
Ropa těžená na mořském dně	nízká	nízká	nízká	0,12

Zdroj: Le Billon 2001b

Pokud se podíváme například na naplavené drahokamy (zvláště pak diamanty), zjistíme, že jejich těžba je velmi jednoduchá a pro rebely lehce dostupná. Drahokamy lze také snadno ukrást i pašovat. Z důvodu velké rozptýlenosti je obtížné dostatečně zabezpečit jejich těžbu. Proto se i útoky a vydírání stávají pro vzbouřence jednoduchí.

Jiný příklad představuje ropa těžená na souši. Ta je z hlediska těžby, jež vyžaduje technické zázemí a investice, pro rebely téměř nedostupná. Ale ropovody dávají rebelům dobrou možnost krást suroviny a ještě lepší možnost vydírat ropné společnosti. Ty často přistupují na určité podmínky, pokud jim hrozí zničení ropovodů a tím i zastavení dodávek suroviny na trh. Oproti tomu je pašování ropy ve větším množství pro rebely velmi složité.

Za prakticky nejméně dostupný zdroj můžeme označit ropu, která se těží na moři. Vrty jsou ještě nákladnější než na souši a díky absenci ropovodů lze ropu jen těžko krást, či využít k vydírání (maximálně hrozbou zničení tankerů nebo ropných plošin, které však mívají dobrou ochranu).

Část této kapitoly, jež se věnuje zdrojům, které rebelové využívají, lze shrnout touto větou: „Zdroje jsou více dostupné rebelským skupinám, když mají vysokou hodnotu, jsou lehce přepravovatelné a jsou spíše rozptýleny na velkém území než na malém, kde mohou být lépe chráněny. Dostupnost zdrojů pro rebely závisí také na stupni centralizace a mechanizace produkce.“ (Le Billon 2001b, s. 34)

Další členění, které souvisí s předešlými klasifikacemi a je často používáno, představuje rozdělení přírodních surovin podle přístupnosti zdrojů pro rebely (náročnost těžby). Dělí se na: A) plenitelné zdroje (*lootable resources*; lehce těžitelné, bez nároků na těžkou techniku – například aluviální diamanty, koltan, konopí a další) a B) neplenitelné zdroje (*unlootable resources*; potřebují těžkou techniku a počáteční investice – např. ropa, kimberlitské diamanty, uhlí, uran a další).

Nyní víme, jaké suroviny rebelové pro svou činnost využívají. Z této kapitoly také vyplývá, jaké suroviny zneužívají vlády pro financování bojů. Jsou to převážně suroviny nacházející se v blízkosti centra jejich moci a zvláště pak bodové zdroje. Za nejznámější příklad můžeme označit ropu, která vyžaduje investice a technologie, jež má oficiální vláda větší šanci získat. Ropu ovládají právě vlády v největších válkách o zdroje – Angola, Demokratická republika Kongo, Kongo, Súdán nebo Nigérie.

Po tomto rozdělení surovin však nelze jednoznačně říci, že rebelové ovládají jen tyto suroviny a vlády zase jiné suroviny. I rebelové mohou těžit ropu. Jde o to, jaké suroviny dominují u těchto skupin.

K tomu, aby různé subjekty mohli vést válku, potřebují finanční zdroj. A právě přírodní suroviny často slouží jako relativně lehce získatelný finanční prostředek pro získání peněz. Zároveň válka může vzniknout i kvůli sporu o přírodní zdroje. Takže suroviny mají v konfliktech dvojí úlohu:

- 1) slouží jako živitel války (z příjmů z prodeje surovin se financuje válka)
- 2) cílem bojů je získání přírodních surovin (válka jako prostředek k obohacení; surovina je příčinou bojů)

Zpravidla se ve válkách nacházejí obě úlohy. Záleží jen na tom, zda spor eskaloval právě kvůli surovinám, nebo něčemu jinému. Většina válek má původ někde jinde (příčiny politické nebo etnické) a zdroje slouží k financování vojenských aktivit. Často dochází k tomu, že obě znesvářené strany začínají bojovat z různých důvodů, ale jelikož obě strany jsou závislé na přírodních surovinách, snaží se ukořistit co nejvíce na úkor toho druhého. Pak již obě strany bojují převážně o naleziště těchto zdrojů. Velitelům a vůdcům samozřejmě nepřinášejí jen finance pro udržování vojsk, ale také pro jejich luxusní život. Nakonec se pro rebelské představitele stává konflikt výdělečný a původní cíle konfliktu už nejsou aktuální. Proto také porušují mírové smlouvy a často se mírovým jednáním vyhýbají. Příkladem takovéto situace je válka v Angole, invaze rwandských a ugandských vojsk do Konga-Kinshasa a další.

Nemalý počet válek je i těch, které vznikly právě kvůli přírodním zdrojům. I tyto suroviny pak plní úlohu finančního zajištění. Takže komodity financují válku o komodity, které pak opět financují válku. Je to jako začarovaný kruh. Konflikt, který byl kvůli surovinám, eskaloval v Sierra Leone nebo Nigérii.

K oběma základním úlohám bychom mohli přidat ještě třetí – ničení těžební techniky a cest, kterými se suroviny přepravují, za účelem oslabení nepřítele či dosáhnutí svých cílů hrozbami (vydíráním). Ničení těžební techniky a zabíjení a únosy pracovníků těžařských společností je známé například z Nigérie nebo Súdánu. K velkému teroristickému útoku došlo

také v Etiopii v dubnu 2007. Dvě stě ogadenských ozbrojenců⁹ tam zabilo na ropné rafinerii 74 lidí. (Masakr na ropné rafinerii: 74 lidí zastřeleno ve spánku 2007)

Jak se vlastně získají peníze z konfliktních surovin?

Peníze lze získat legální i nelegální činností. Zatímco první varianta je běžnější u vládní moci¹⁰, u rebelů se zpravidla získávají finance nelegální cestou (už jen proto, že těžba bývá nezákonná). Při získávání financí má zpravidla větší možnosti stát. Ten získává peníze prodejem buď samotných komodit (převážně v surovém stavu) nebo koncesí na těžbu zdrojů soukromým (většinou nadnárodním) firmám.

Aby stát mohl prodávat suroviny, tak je potřebuje nejdřív vytěžit. To vyžaduje prvotní nemalé investice. Zároveň návratnost investic a získání čistého zisku je dlouhodobější záležitost. Proto vlády často sahají k druhé levnější a mnohem rychlejší variantě (například v Demokratické republice Kongo, Libérii, Nigérii, Angole).

Na první pohled se zdá, že nelegálně působící rebelové mají prodej přírodních zdrojů, ať vytěžených či ukradených, ztížený. Avšak dnešní silně globalizovaný svět umožňuje relativně rychle a snadno koupit nebo prodat v podstatě vše. Vzbouřenecké a teroristické organizace, kriminální podsvětí i mnoho legálně působících soukromých firem po celém světě jsou spolu silně propojeny. Černý trh funguje všude. Dokonce i mnoho firem kupovalo (kupuje) levné konfliktní suroviny přímo od rebelů. Některé soukromé společnosti se odklonily od přímého nákupu těchto nelegálních komodit. Ale i přesto putuje řada surovin přes několik překupníků k těmto firmám, které se často nezajímají o původ tohoto zboží.

I rebelové využívají druhou variantu (prodej práv na těžbu). Avšak pro nadnárodní společnosti existuje větší riziko ztráty dolů, pokud povstalci svůj boj s vládou prohrají. Zároveň jim hrozí, že oficiální vláda s nimi v budoucnosti bude odmítat spolupracovat. Proto je tato praxe méně častá. Ve výjimečných případech prodává opoziční hnutí firmám tzv. budoucí kořist (Ross 2003a). Jde o to, že hnutí slíbí za úplatu firmám těžební práva na doly, které ještě nevlastní, ale které s finanční pomocí získají, ať už svržením vlády, či samotným obsazením dolů. Tato situace se odehrála v Konžské republice. Nadnárodní ropná společnost Elf-Aquitaine dala opozičnímu hnutí 150 milionů dolarů za příslibení ropných koncesí v budoucnu, kdy se opozice zmocní vlády. To se nestalo a oficiální vláda pak rozvázala všechny styky s touto firmou. (Ross 2003a).

⁹ Ogaden se snaží již léta o osamostatnění.

¹⁰ Avšak pro vlády nedemokratických zemí není nelegální činnost cizí.

Kriminální frakce se uchylují i k vydírání a únosům. Po vládách a těžařských společnostech požadují pod hrozbou útoků na důlní vybavení výpalné.

Suroviny a koncese nejsou jen prodávány za peníze, ale často jsou vyměněny přímo za vojenskou výstroj a výzbroj a za vojenskou pomoc (Demokratická republika Kongo za ozbrojenou pomoc poskytla koncese na těžbu svých zdrojů Zimbabwe a několika dalším státům).

Na co jsou určeny příjmy z konfliktních surovin?

I když země Subsaharské Afriky postižené konflikty výrazně zaostávají za ostatními zeměmi, nejdou finance (nebo jen malá část) ze zdrojů na revitalizaci země a ani na zajištění základních veřejných služeb obyvatel země. Příjmy z přírodních zdrojů se často nevyskytují ani v oficiálních rozpočtech země. Většina peněz jde na financování vojenských složek a války. Dále pak do kapes vládnoucí elity či vojenských vůdců. Nemalá část finančních prostředků se ztratí mezi zkorumpovanými úředníky.

V každém konfliktu hraje potřeba zbraní velkou roli. Prakticky pro každého obchodníka se zbraněmi (ať legálního či nelegálního) je konflikt zlatý důl. V dnešních vnitrostátních konfliktech se pro nevládní (často ale i vládní¹¹) stranu stává téměř nemožné získat zbraně legální cestou. Tyto konflikty tudíž přitahují množství subjektů živících se ilegálním prodejem zbraní. V konfliktech, kde mají klíčovou roli přírodní suroviny, je obchod se zbraněmi „těsně spjatý s ilegálním obchodem se surovými materiály, jako jsou minerály, dřevo nebo diamanty. Zbraně a komodity často jdou stejnou cestou, ale opačným směrem.“ (Renner 2002, s. 20) Ilegální zbraně pocházejí nejčastěji z východní Evropy (zvláště z bývalých států SSSR), Číny a Blízkého východu.

V poslední době začíná být velmi silným partnerem, jak v obchodu s přírodními surovinami, tak se zbraněmi, Čína. Ta zažívá v posledních dvou desetiletích obrovský ekonomický boom a spotřebuje značné množství surovin. Čína sama o sobě nemá dostatek přírodních zásob, a proto se musí poohlížet po zdrojích jinde. A právě Afrika je, jako velmi bohatý zdroj přírodních surovin, cílem čínské vlády. Čína se angažuje v celé řadě zemí Subsaharské Afriky. Často zde dochází i k výměnám zbraní za suroviny. Jedním z posledních velmi sledovaných případů je výměna ropy za vojenské vybavení se Súdánem, v němž již několik let probíhají konflikty mezi vládou a opozicí. V posledních letech dodávala Čína do Súdánu helikoptéry a vojenské vozy. Řada z nich pak byla nasazena v konfliktu v Dárfúru.

¹¹ V případě uvalení zbrojních embarg na danou zemi

Číňané dodávali zbraně také do neklidné oblasti Velkých jezer (do Ugandy, Rwandy, Burundi a Konga-Kinshasa), kde je používají vojenské složky, které chrání (či bojují o ně) naleziště vzácných přírodních zdrojů.

Čínské zbraně jsou také často importovány přes cizí dealery. Například do Libérie (a to i přes zbrojní embargo OSN) je dodával Holanďan Gus Kouwenhoven, který šéfoval firmě Oriental Timber Company (OTC). Ta ve velkém těžila právě liberijské dřevo. (Amnesty International - People's Republic of China: Sustaining conflict and human rights abuses: The flow of arms accelerates 2006)

Nezůstávejme však jen u nelegálního obchodu. Mnoho zemí legálně a bez nějakých sankcí obchoduje s nedemokratickými a násilnými režimy. Nebylo na ně totiž uvaleno zbrojní embargo. Jen samotná Česká republika vyvezla v roce 2006 zbraně do Nigérie v hodnotě 539 000 EURO a do Etiopie ve výši 1 015 000 EURO (Amnesty International Česká republika: České zbraně skončily také v Etiopii, Nigérii nebo Kolumbii).

1.2.3. Příklady konfliktních surovin

V této části práce uvádím 3 významné konfliktní suroviny v Subsaharské Africe. Nejprve se věnuji dvěma nejdůležitějším surovinám, ropě a diamantům. Následně se zabývám koltanem, který v posledních letech kvůli boomu s mobilními telefony ovlivnil tisíce životů v oblasti Velkých jezer.

1.2.3.1. Ropa

Ropa se stala v posledním století asi nejdůležitější surovinou na světovém trhu. Denně se spotřebuje přes 83 milionů barelů ropy při průměrné ceně 65 USD za barel (v roce 2006, zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2007). Bez ropy se neobejdou miliardy lidí při různých činnostech. Proto je také mezi konfliktními surovinami ta nejrizikovější a pravděpodobně zůstane i v prvních desetiletích 21. století. Dokazují to také americké zásahy v oblasti Perského zálivu. V roce 1980 americký prezident Jimmy Carter dokonce uvedl, že přístup do Perského zálivu je „národním zájmem, který budeme bránit všemi prostředky, včetně vojenské síly.“ (Všechno, co vám zatajují o ropné krizi 2006)

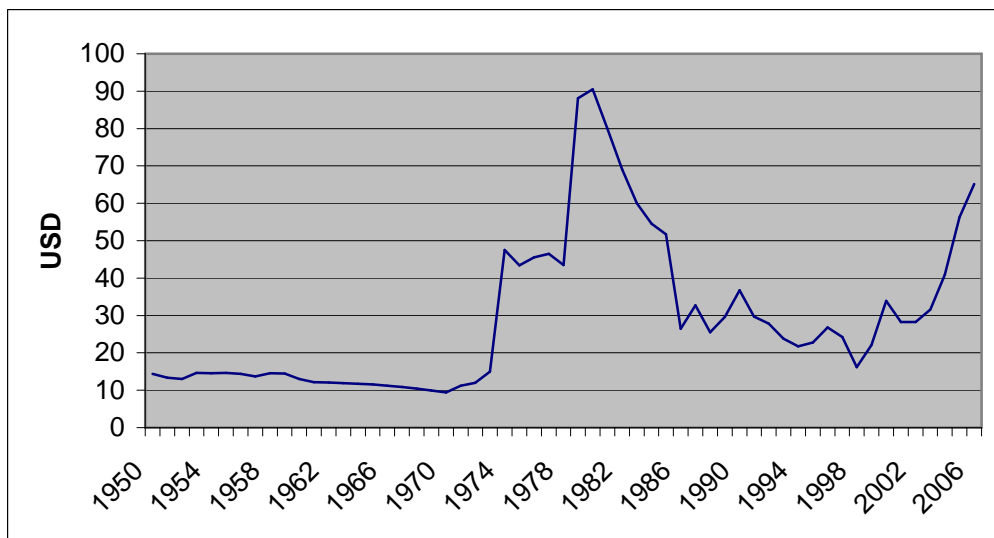
Základní údaje:

Měření objemu: barel = 158,97 litrů

Průměrná cena za barel: 65,14 USD v roce 2006 (BP Statistical Review of World Energy 2007), cena ropy brent 103,77 USD k 31.3.2008 (Petrol Media)

Vývoj ceny:

Graf 1: Vývoj ceny ropy (při cenách v roce 2006)

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2007

Cena ropy byla do 70. let 20. století poměrně stabilní (viz graf 1). V 70. letech přišel první ropný šok, který zavinil záměrný pokles těžby¹² ve státech sdružujících se v Organizaci zemí vyvážejících ropu (OPEC). Zároveň OPEC nařídil embargo na vývoz ropy do zemí, jež podporovaly Izrael během Jomkipurské války. Tedy včetně USA. Druhá ropná krize přišla v roce 1979. V tomto roce došlo v Iránu k revoluci a nová vláda nařídila snížit vývoz ropy. Ostatní země se však snažily tento pokles vyrovnat vyšší těžbou a nabídkou. I přesto panika na světovém trhu zvýšila cenu přes 40 dolarů¹³. (Wikipedia)

V 90. letech se cena ustálila okolo 20-30 dolarů za barel. V posledních letech začala hodnota ropy opět růst. Příčin je hned několik: válka v Iráku a Afghánistánu, zvyšující se poptávka (zvláště Číny a Indie), omezené zdroje nebo i přírodní katastrofy, jako byl hurikán Katrina.

Zásoby a produkce ropy: Odhady rezerv se v čase mění. Závisí na několika okolnostech – nově objevená naleziště, spotřeba za minulá období, aktuální stavy využívaných zdrojů apod. Podle BP Statistical Review of World Energy 2007 se nachází na zemi ještě 1371,7 miliard barelů nevytěžené ropy (včetně kanadských ropných písků). Některé studie tvrdí, že se ve světě nachází až 2000 miliard barelů (i s ještě neobjevenými ložisky).

Nejvíce rezerv se nalézá na Středním východě – 61,5 % světových zásob. V Subsaharské Africe se ropa vyskytuje zvláště v oblasti Guinejského zálivu (Nigérie – 36,2 miliard barelů, Kamerun, Rovníková Guinea, Gabon, Konžská republika, Angola – 9 miliard

¹² Kvůli ovlivňování cen

¹³ Při tehdejších cenách

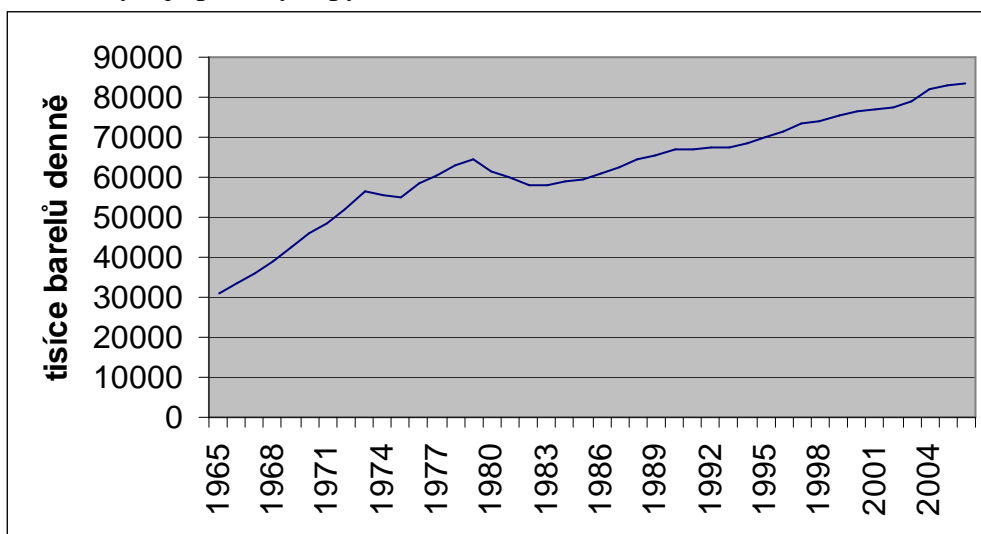
barelů) a na severu v Čadu a Súdánu – 6,4 miliard barelů. Podíl Subsaharské Afriky na světových rezervách je necelých 5 %. (BP Statistical Review of World Energy 2007)

Na celé zemi se v současnosti vyprodukuje 30 miliard barelů ropy za rok¹⁴. Na produkci se podílí nejvíce Střední východ (31,2 %). Dále pak Evropa se zeměmi SNS (21,6 %), Severní Amerika (16,5 %), Afrika (12,1 %), Asie (bez SNS a Středního východu) s Tichomořím (9,7 %) a Latinská Amerika (8,8 %). Samotná Subsaharská Afrika se na světové produkci podílí 6,8 %. Nejvíce se těží v Nigérii (2,5 milionů barelů denně) a v Angole (1,4 milionů barelů za den). (BP Statistical Review of World Energy 2007)

Odhady toho, jak dlouho nám ještě ropa vydrží, se liší. Zpravidla se uvádí, že ropa by při současné spotřebě a jejím růstu došla v letech 2030 – 2050.

Spotřeba: Jak již víme, ropa je hlavní energetickou surovinou. Využívá se hlavně jako palivo v dopravě. V menší míře je pak energicky využita v elektrárnách. Využívá se také při výrobě hnojiv, léků, plastů a dalších produktů. Není divu, že při ekonomickém rozvoji spotřeba ve světě trvale roste (graf 2).

Graf 2: Vývoj spotřeby ropy ve světě

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2007

Zatímco v roce 1965 se spotřebovalo okolo 11,5 miliard barelů ropy, o 40 let později v roce 2005 bylo využito přes 30 miliard barelů. Nárůst je téměř trojnásobný. Největší spotřebu mají Spojené státy (24 % světové spotřeby), Čína (9 %) a Japonsko (6 %). V současnosti roste spotřeba ropy zhruba o 1-2 % ročně. Na růstu se podílí zvláště rozvíjející se ekonomika (a tím i automobilismus) v Číně. Růst spotřeby zde dosahuje okolo 10 % za rok.

¹⁴ V roce 1990 to bylo necelých 24 miliard a v roce 1965 dokonce 11,6 miliard barelů

Alternativa: K tomu abychom zamezili obrovské energetické krizi (spíše abychom zmenšili krizi), je potřeba hledat alternativní zdroje energie¹⁵. Zároveň musíme hledat možnosti, jak nejlépe využít energii z ropy a dosáhnout tak snížení spotřeby.

O snižování spotřeby se dnes snaží řada automobilek využitím co nejmenšího objemu paliva pro co nejvíce ujetých kilometrů. Ještě v 60., 70. a 80. letech měla většina osobních aut spotřebu okolo 10-15 litrů na 100 km. Dnešní auta spotřebují v průměru 5-8 litrů. Nejvýkonnější jsou v tomto ohledu japonské automobilky (např. Toyota). S vývojem hybridních motorů přišly osobní vozy, které mají spotřebu kolem 4 litrů na 100 km.

V posledních letech se v odborné veřejnosti mluví o alternativních palivech, jako je vodík nebo biopaliva. Využití obou alternativ je však problematické.

U vodíku jde o to, že při jeho výrobě se spotřebuje značné množství energie a tak v zásadě neřeší moc energetickou krizi. Zároveň kvůli nedostatku vodíkových čerpacích stanic¹⁶ není o takto zařízené vozy zatím zájem. Nedochozí tak k postupnému přechodu na alternativní palivo.

Druhou náhražkou jsou biopaliva (bionafta, bioetanol), které se v řadě zemí již používají. V České republice se biopaliva přidávají do nafty a benzínu (2 %). V budoucnu chce EU zvýšit podíl na 10 % (v roce 2020). Podle některých výpočtů by pak energetické rostliny potřebovaly 70 % orné půdy. Podle Jesse Ausubela, ekologa z newyorské Rockefeller University, by „každé ze zhruba 700 milionů světových aut potřebovalo až asi dva hektary zemědělské půdy“ (Brezina 2008). Brezina dodává, že například „řepka vyžaduje spoustu živin, takže její pěstování vyčerpává půdu. Na stejném poli se buď smí pěstovat až po čtyřech letech, nebo je třeba silně hnojit (až dvakrát více než u obilovin). Kukuřice zase potřebuje spoustu pesticidů. Výroba hnojiv a pesticidů je samozřejmě energeticky nákladná. K tomu připočteme energii na provoz zemědělských strojů, zavlažování, transport sklizně do chemičky...“ (Brezina 2008) Ve světě také dochází ke kácení deštných pralesů, ty ustupují energetickým rostlinám. Biopaliva tedy nejsou tak ekologická, jak se na první pohled zdá. V budoucnu by mohla přinést značné potíže v podobě vykácených deštných pralesů a dražších potravin.

Jak se zdá, ropa zůstane hlavním energetickým palivem i v dalším desetiletí. Zvyšující se poptávka a snižující se nabídka riziko konfliktu nesníží.

¹⁵ Důvodem není jen blížící se energetická krize, ale také snaha o snižování spalování fosilních paliv a úniku oxidu uhličitého a dalších škodlivých plynů do atmosféry.

¹⁶ Vodíkové motory potřebují hustší síť čerpacích stanic, protože vodík má nižší energii než benzín a nafta a jeho spotřeba na kilometr je vyšší.

1.2.3.2. Diamanty

Diamanty jsou druhou nejvýznamnější konfliktní surovinou v Subsaharské Africe. Proč tomu tak je? Diamanty jsou malé, velmi cenné a některé lehce těžitelné. A to právě potřebují vzbouřenecké skupiny. Surovinu, která je tolik nezatíží, ale získají z ní velké množství peněz. V neklidné Subsaharské Africe je dostatek zdrojů tohoto minerálu.

OSN definuje konfliktní diamanty jako „diamanty, které pocházejí z oblastí kontrolované silami a frakcemi vzpouzející se legitimním a mezinárodně uznávaným vládám a které jsou použity k financování vojenských akcí proti těmto vládám nebo při porušení rozhodnutí Rady bezpečnosti.“ (UN: Conflict Diamonds – Sanctions and War)

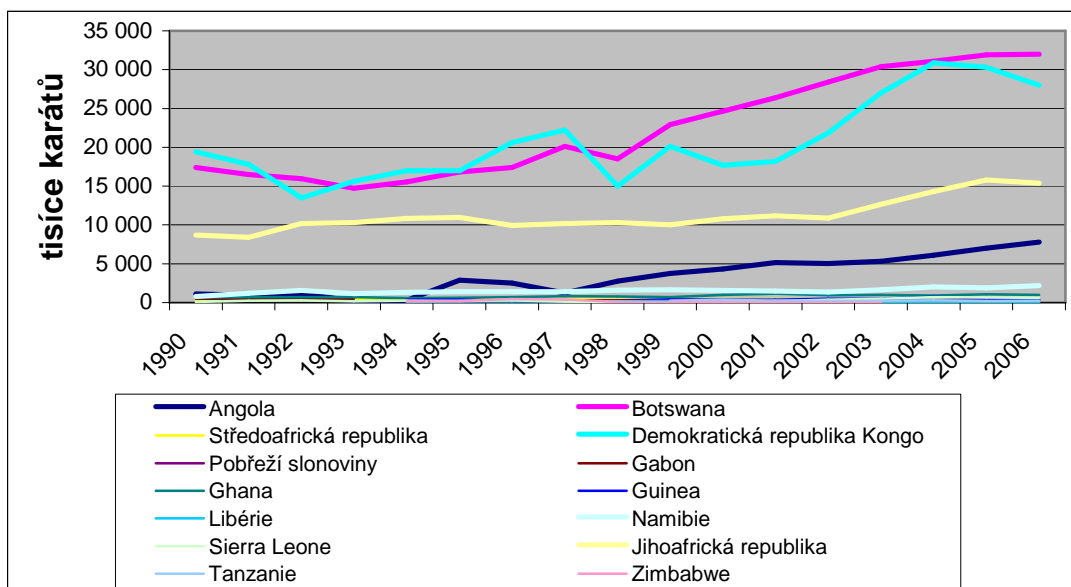
Základní údaje:

Cena: Cena diamantů se velmi liší. Stanovuje se na základě tzv. čtyř „c“: Colour (barva), Clarity (čistota), Cut (výbrus) a Carat (hmotnost – karát = 0,2 g čistého diamantu).

Využití: šperkařství, optika, průmysl – řezné a vrtné nástroje (využívá se materiál, který je pro šperkařství bezcenný – např. diamantový prach, syntetické diamanty)

Produkce a naleziště: Subsaharská Afrika je velmi bohatá na zdroje diamantů. Tato surovina se těží v téměř každém státě tohoto regionu (příloha 1). Na světové produkci se podílí zhruba polovinou¹⁷. Jak vidíme v grafu 3, mezi největší producenty patří Botswana, Demokratická republika Kongo, Jihoafrická republika a Angola.

Graf 3: Vývoj produkce diamantů v zemích Subsaharské Afriky

Zdroj: USGS, Industrial Diamonds: Statistics and Information

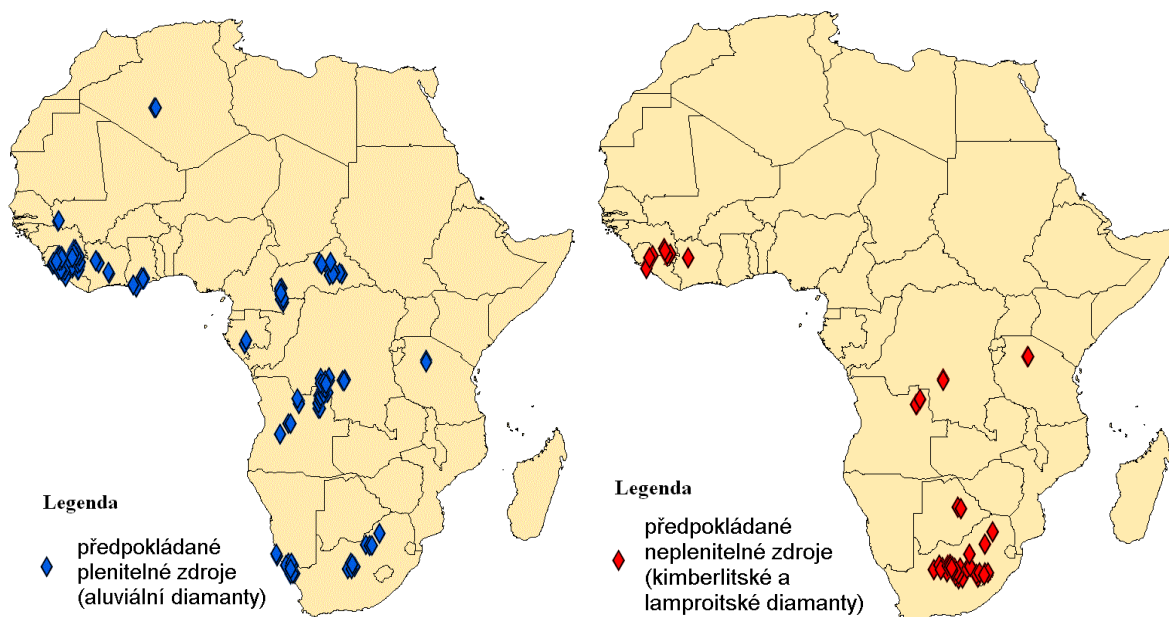
¹⁷ Světová produkce diamantů – 171 milionů karátů v roce 2006 (USGS)

Avšak jen ve dvou z těchto čtyř zemí probíhal v 90. letech a na začátku tisíciletí ozbrojený konflikt, v němž byly zapojeny diamanty – v Angole a Demokratické republice Kongo. Proč v některých zemích využívají rebelové ke svému financování diamanty a proč jinde ne? Odpověď hledejme v typu získávání této komodity.

Diamanty můžeme rozdělit na dva základní typy z hlediska výskytu a získávání:

- a) *kimberlitské diamanty (neplenitelné)*¹⁸ – jedná se o diamanty, které jsou těženy pod povrchem. Při jejich dolování je potřeba těžká technika a tím pádem i značné investice. Pro rebelské skupiny, jež zpravidla nemají potřebné finance a ani techniku a často nevydrží na jednom místě (přesunují se kvůli výpadům armády apod.), je těžba kimberlitských diamantů velmi složitá. Proto jsou kimberlity dominancí vlády a soukromých firem. Nelze je lehce vyplenit.
- b) *aluviální diamanty (plenitelné)* – jsou takové, jež se nacházejí v naplaveninách řek. Jejich těžba je poměrně jednoduchá – rýžování. Nevyžaduje ani těžkou techniku a ani předtěžební investice. Lze je rychle a snadno vyplenit, a proto se stávají cílem rebelů.

Obrázek 1 a 2: Plenitelné a neplenitelné zdroje diamantů v Africe

zdroj: Diamond Resources, CSCW (Centrum for the Study of Civil War)

Na obrázcích 1 a 2 vidíme rozmístění plenitelných a neplenitelných zdrojů diamantů. Neplenitelné zdroje se nacházejí zvláště v Jihoafrické republice, kde žádná válka o diamanty nebyla. Naopak plenitelné zdroje se nacházejí právě v oblastech, kde došlo k ozbrojeným konfliktům a diamanty zde sehrály významnou roli. Patrný je výskyt ve dvou neklidných

¹⁸ Kimberlit je vyvřelou horninou, která je významným zdrojem diamantů

oblastech: 1) v Sierra Leone, Libérii, Pobřeží slonoviny a 2) v Angole a jihozápadní Demokratické republice Kongo. Můžu tedy říci, že významnou konfliktní surovinou jsou aluviální diamanty, nikoli kimberlitské.

Kolik diamantů pochází z válečných zón? Společnost De Beers odhadovala, že v roce 1999 byl podíl nelegálních diamantů pouze 4 % z celkové produkce (6,8 miliard USD). Jiné odhady jdou však až k 20 %. Například skupina expertů OSN odhadovala v roce 2000, že 20 % světového obchodu s nezpracovanými diamanty je ilegální. (Renner 2002, s. 11)

Podíl ilegálních diamantů na světovém trhu se však dá jen velmi těžko a velmi hrubě odhadnout. Diamanty jsou vzhledem k jejich velikosti velmi lehce pašovatelné. Cestou do cílové země projdou rukama několika obchodníků z různých států, kterým obchod zjednoduší chybné celní předpisy, špatná vnější kontrola, nekompletní a protichůdná statistika. Proti zjišťování původu působí hlavně nedostatečná průhlednost mezinárodního obchodu. (Renner 2000)

I přesto se dá u každého diamantu poznat, odkud pochází. Každý má tzv. genetický kód. Jde o zašpinění různými příměsi jiných minerálů. Podle toho lze poznat, kde byl nerost vytěžen.¹⁹ Tím ale jen těžko zjistíme, zda získali diamanty legální těžaři, či rebelské skupiny, které zotročují civilní obyvatelstvo (často i děti).

Aby se zamezilo prodeji nelegálních diamantů, začaly některé firmy na diamanty laserem vypalovat své značky. Například kanadské diamantové doly razí mikroskopického polárního medvěda nebo javorový list (Klare 2002).

Důležitou změnou byl tzv. Kimberlejský proces²⁰. Šlo o mezinárodní fórum zástupců organizací diamantového průmyslu, občanských organizací a států. Na tomto fóru se připravil návrh systému mezinárodní certifikace surových diamantů, jehož cílem je zamezit zneužívání diamantů pro financování povstaleckých, teroristických a jiných kriminálních aktivit.

Certifikační systém funguje tak, že diamanty vytěžené pod kontrolou legitimní vlády dostanou před vývozem od příslušného orgánu certifikát Kimberlejského procesu. Země, jež jsou zapojené do tohoto systému, mohou nakupovat pouze diamanty s tímto certifikátem a nesmějí obchodovat se zeměmi, které nejsou do systému zapojeny. Tedy diamanty mohou cestovat pouze v zemích Kimberlejského procesu. Ze zemí, které nejsou součástí systému, se nesmí diamanty dovážet. Systém certifikace začal fungovat v roce 2003 a mezi zapojenými

¹⁹ Naopak u ropy, dřeva, mědi nebo koltanu je velmi těžké určit odkud pocházejí. Tyto suroviny totiž procházejí značným zpracováním. Proto již nepoznáte, zda kvůli vašemu nábytku v obývacím pokoji, benzínu v autě nebo zvonicímu telefonu v kapse někdo trpěl nebo dokonce zemřel.

²⁰ Podle města v Jižní Africe, kde se konalo první setkání

zeměmi je i Česká republika. (zdroj: Informace o Kimberleyském procesu, BusinessInfo; Kimberley Process)

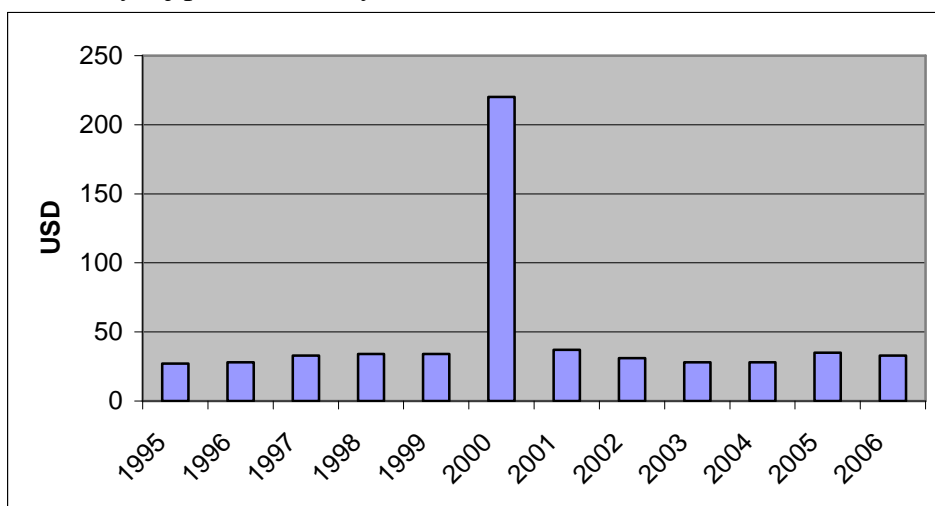
1.2.3.3. Koltan

Koltan (angl. coltan) sice nemůžeme označit za třetí nejvýznamnější konfliktní surovinu v Subsaharské Africe, ale jeho nová role stojí za zmínění. Koltan je metalická ruda, která se skládá s kolumbitu²¹ a tantalu. Koltan se využívá ve výrobě elektroniky. A to je jádro problému. Díky jeho fyzikálním vlastnostem (tepelná odolnost a výborná vodivost) se využívá zvláště v mobilních telefonech a v noteboocích. A jelikož na přelomu 20. a 21. století zažily tyto dva výrobky obrovský boom, zvýšila se poptávka po koltanu a tím i jeho cena (viz graf 4). Následně se stal cílem nájezdů rebelů a dalších subjektů.

Základní údaje:

Cena: okolo 70 USD za kilogram

Graf 4: Vývoj průměrné ceny tantalu (v dolarech za libru)

Zdroj: USGS, Niobium (Columbium) and Tantalum: Statistics and Information

Jak vidíme v grafu 4, skokový růst poptávky po mobilních telefonech a laptotech zvýšil cenu během jednoho roku téměř desetinásobně. Z původních zhruba 60-70 dolarů za kilogram na více než 400 dolarů.²² V roce 2001 se cena díky zvyšující se produkci (nabídce) ve světě vrátila zpět k původním hodnotám.

Zásoby: Nejvíce zásob této rudy se nalézají na východě Demokratické republiky Kongo v regionu Severní a Jižní Kivu (odhady mluví až o 70 % světových zásob). Jelikož lze tuto surovinu snadno těžít – rýžováním, stává se pro rebelské skupiny velmi lukrativní. Do těžby

²¹ Součástí kolumbitu je niob

²² Cena se na začátku roku 2001 vyhoupla dokonce k 600 dolarům za kilogram (Peace Pledge Union: Mobiles, Gorillas and War)

této suroviny se nelegálně zapojují i cizí země, jako je Rwanda, Uganda a Burundi. (United Nation: Coltan) Více o koltanu a válce v Demokratické republice Kongo v kapitole 4.3.

Využití: jaderný průmysl, letectví, chirurgie (nástroje a implantáty), elektronika

Cílem této kapitoly (1.2) bylo zjistit a určit, které přírodní suroviny ovlivňují riziko konfliktů v Subsaharské Africe. Konfliktních surovin je celá řada (viz tabulka 1), ale jen některé z nich se vyskytují ve válkách pravidelně. Za nejčastější konfliktní suroviny v Subsaharské Africe můžeme označit ty, které lze lehce získat (plenitelné zdroje) a mají vysokou cenu. Mezi ty nejkonfliktnější patří aluviální diamanty, dřevo a v posledních deseti letech také koltan. Naopak neplenitelné zdroje nepředstavují takové riziko. Válka kvůli nim zpravidla nevzniká (kromě ropy), ale často se stávají zdrojem financí pro vedení násilných akcí vlády. Jedna z mála neplenitelných surovin, kvůli kterým vzniká konflikt je ropa. Ta je společně s aluviálními diamanty nejčastější konfliktní surovinou. Cíle bylo dosaženo.

2. Ozbrojené konflikty a války v Subsaharské Africe

V této kapitole se zabývám ozbrojenými konflikty a válkami v Subsaharské Africe. Nejprve se věnuji rozšíření konfliktů ve světě a jeho aspekty. Následně přecházím k tématu, jež zásadním způsobem změnilo charakter konfliktů v Subsaharské Africe – konec studené války. V další části se stručně věnuji konfliktům v Subsaharské Africe po roce 1989. Nakonec porovnávám rozmístění některých konfliktních surovin a válek v Subsaharské Africe.

2.1. Rozšíření konfliktů ve světě a konec studené války

Ozbrojené konflikty a války jsou problémem celého světa. Kromě Antarktidy a Austrálie se za poslední dvě desetiletí objevily na všech kontinentech. V celém světě proběhlo v letech 1946-2006 cca 230 ozbrojených konfliktů a válek (podle UCDP/PRIO).

Pokud se podíváme na rozmístění konfliktů ve světě (tabulka 4), zjistíme, že Subsaharská Afrika patří k nejnestabilnějším regionům (po konci studené války nejkonfliktnější). Po roce 1989 se na ozbrojených konfliktech podílela z jedné třetiny.

Tabulka 4: Počet probíhajících ozbrojených konfliktů podle období a regionu

makroregion	1946-1989	%	1990-2005	%	1990-2005*	%*
Evropa	8	5	9	8	7	13
SNS (bývalé SSSR)	4	2	13	12	13	23
Asie **	60	35	32	28	5	9
Blízký východ a Maghreb	34	20	13	12	7	13
Subsaharská Afrika	44	25	36	32	20	36
Amerika	23	13	10	9	4	7
celkem	173	100	113	100	56	100

* nově vzniklé ozbrojené konflikty a války v období 1990-2005

** bez bývalého SNS a Blízkého východu

zdroj: UCDP/PRIO

V letech 1946-1989 byla nejnestabilnější část světa Asie. Probíhalo zde kolem 60 konfliktů. Hned za Asií byly nejkonfliktnější oblasti Subsaharská Afrika a Blízký východ. Po roce 1989 se situace změnila. Na první místo se v počtu nově vzniklých konfliktů dostala právě Subsaharská Afrika. Nové války eskalovaly také v zemích bývalého Sovětského svazu, zvláště v Gruzii a Čečensku. Počet nových konfrontací relativně vzrostl i Evropě. Důvodem byl rozpad Jugoslávie a s ní doprovázené etnické konflikty. Naopak relativní pokles množství nových ozbrojených střetů byl v Asii, Americe a na Blízkém východě.

Podle některých autorů (Cohen, Halliday, O'Loughlin, Waltz) způsobují proměny geografického rozšíření válek změny geopolitického systému – nejprve fáze studené války a následně její konec. (Tomeš 2007a) V poválečném období docházelo k největším sporům

v důsledku dekolonizace, rozšiřování komunismu (válka vietnamská, korejská, občanská v Indonésii) a také vzniku židovského státu Izrael v islámské Palestině. V roce 1990 byla většina zemí již dekolonizována a komunistická expanze skončila. Rozpad Sovětského svazu a konec bipolárního soupeření měl významný vliv také na Subsaharskou Afriku.

V období bipolární konfrontace byly africké státy strategickými partnery buď kapitalistického západu, či komunistického východu. Zájem o dané země, jako partnery v boji proti jedné nebo druhé straně, byl vysoký. Znepřátelené velmoci posílaly vysokou finanční i materiální podporu svým africkým spojencům (často nedemokratické režimy), aby dostatečně potlačily opoziční hnutí v zemi.

Po pádu železné opony se situace změnila. USA a ani Rusko již nepotřebovalo své spřátelené země v Subsaharské Africe v boji proti nepříteli, protože žádného velkého nepřítele ani nemělo.²³ Z tohoto důvodu přestaly obě strany své bývalé spojence podporovat. Noreena Hertzová to okomentovala takto: „Každopádně pro poskytování částek na pomoc rozvojovým zemím už neexistovaly politické důvody. V éře studené války měly rozvojové země pro globální politiku strategický význam a hospodářská pomoc se stala platidlem, jímž si průmyslové země kupovaly věrnost a poslušnost. Jakmile zmizela hrozba komunismu, prudce klesla i pomoc spřáteleným rozvojovým zemím.“ (Hertzová 2003, s. 39)

Pro vlády rozvinutých zemí se náhle stalo velmi obtížné finančně udržovat své armády, jež potlačovaly různá rebelská hnutí. Bojující strany začaly okamžitě hledat alternativní zdroje financování. Nevládní, ale i vládní frakce často nacházely nové zdroje příjmů v takových činnostech, jako je vydírání, loupení, únosy, kontrola obchodu, obchod s drogami, nucené práce, zabavování humanitární pomoci a hlavně nelegální těžba a obchod s přírodními zdroji (v menší míře využívaly již dříve). Přírodní zdroje najednou představovaly poměrně jednoduchý prostředek rychlého obohacení. Toho samozřejmě využilo mnoho nadnárodních firem dychtících po ziscích (více kapitola 4). Nejčastějším a nejlehčím zdrojem rychlých financí se stal právě prodej koncesí na těžbu přírodních surovin.²⁴ Tato situace nastala například v Angole.

²³ Což se nedá říci dnes – nepřítelem pro obě velmoci se stal terorismus

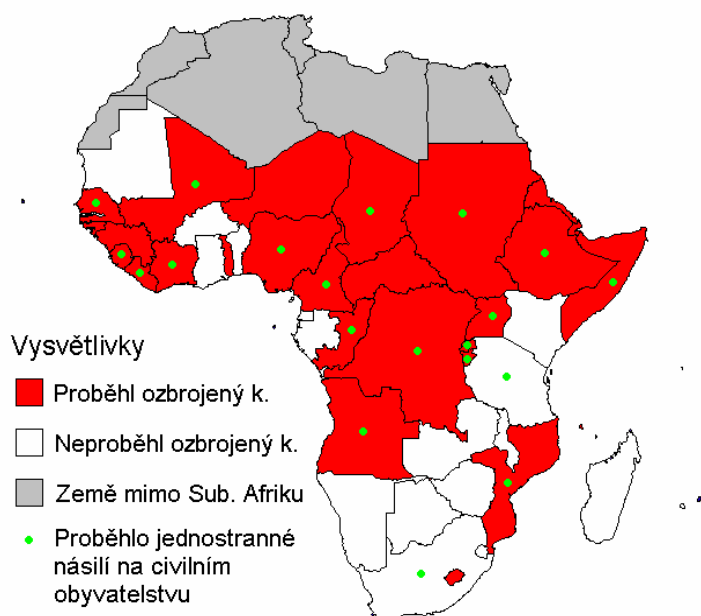
²⁴ V roce 1992 poprvé převýšily FDI do rozvojových zemí objem rozvojové pomoci a od té doby se rozdíl stále zvyšuje. Stačí jen porovnat roky 1990 a 1997. V roce 1990 dosahovala rozvojová pomoc hodnoty 60 miliard USD a FDI do rozvojových zemí pouze 20 miliard USD. Naproti tomu o 7 let později byla rozvojová pomoc jen 40 miliard USD a FDI se vyšplhalo k více než 160 miliardám USD. (Hertzová 2003)

2.2. Přehled konfliktů v Subsaharské Africe v letech 1990-2005

Jak vidíme ve výše uvedené tabulce 4, probíhalo v Subsaharské Africe v letech 1990-2005 36 ozbrojených konfliktů, z toho 20 vzniklo až po roce 1989. Ve skutečnosti vzniklo v tomto regionu více konfliktů. Musím zdůraznit, že do této statistiky se započítávají jen ty konflikty, v nichž je zapojena vláda dané země. Chybí zde konflikty mezi jednotlivými frakcemi (např. kmeny Hema vs. Lendu v Demokratické republice Kongo a mnoho dalších) a také jednostranné násilnosti, při nichž nedochází k vojenským ztrátám (nebo jen k malým), ale zemře mnoho civilistů (např. genocida ve Rwandě v roce 1994²⁵, útoky různých frakcí v Demokratické republice Kongo atd.).

Jednostranné násilnosti na civilistech ze strany ozbrojených složek, buď vlády, nebo militarizovaných skupin, jsou velkým problémem právě Afriky (viz obrázek 3). V nestabilních zemích dochází k těmto násilnostem na obyčejných lidech velmi často. A to dokonce i v zemích, které jsou z hlediska konfliktu poměrně stabilní – např. Zimbabwe, Tanzanie nebo Jižní Afrika. Za nejkritičtější region můžeme označit oblast Velkých jezer (Burundi, Rwanda a zvláště Demokratická republika Kongo). V této části Afriky panuje anarchie a operuje zde přes deset větších polovojenských skupin, včetně vládních jednotek²⁶.

Obrázek 3: Země Subsaharské Afriky postižené ozbrojeným konfliktem v letech 1990-2005

Zdroj: UCDP/PRIO a UCDP One-Sided Violence Dataset

Pozn. Jednostranné násilí – případy, kdy zemřelo více jak 25 lidí během 1 roku

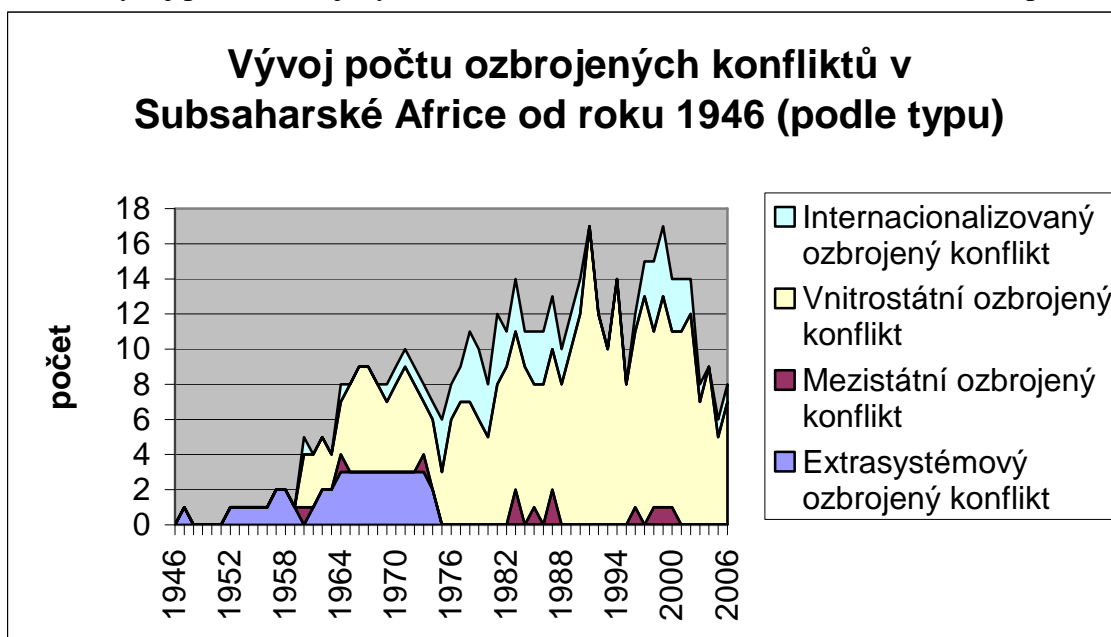
²⁵ Rwandský konflikt je ve statistikách, ale jako minoritní konflikt (25-999 válečných obětí). Počet civilních obětí dosáhl podle některých odhadů až 800 tisíc jen v roce 1994.

²⁶ Zdroj: UCDP/PRIO

Ve 29 ze 48 zemí Subsaharské Afriky došlo v letech 1990-2005 k ozbrojeným konfliktům nebo jednostranným násilnostem (přehled ozbrojených konfliktů v letech 1990-2005 v příloze 2). Ani všech zbývajících 19 států nelze označit za nekonfliktní (např. Zimbabwe). Za opravdu klidnou a stabilní zemi lze považovat Botswanu, Benin nebo Namibii. Naopak za hlavní ohniska konfliktu ve sledovaném období můžeme označit střední Afriku (Angola, Demokratická republika Kongo, Uganda, Rwanda a Burundi), západní Afriku (Libérie, Sierra Leone, Pobřeží slonoviny, Nigérie) a oblast Sahelu (Čad, Súdán, Etiopie, Somálsko).

Pokud se podíváme na války celého 20. století, tak rozeznáme důležité změny. V první polovině minulého století jasně dominovaly konflikty charakterizované soupeřením mezi subjekty mezinárodního systému, tedy konflikty mezi státy (zvláště obě světové války). V druhé polovině století již tolik nových mezistátních konfliktů nevznikalo²⁷. Velký rozmach však zažily extrasystémové konflikty (do poloviny 70. let) a následně nové vnitrostátní konflikty (od poloviny 70. let).

Graf 5: Vývoj počtu ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe od roku 1996 (podle typu)

Zdroj: UCDP/PRIO

Pozn. Internacionalizovaný ozbrojený konflikt – vnitrostátní ozbrojený konflikt s intervencí cizích států; Vnitrostátní ozbrojený konflikt – mezi vládou daného státu a opoziční skupinou; Mezistátní ozbrojený konflikt – mezi dvěma nebo více státy; Extrasystémový ozbrojený konflikt – mezi státem a nestátní skupinou mimo území státu (např. válka proti terorismu, koloniální války)

Subsaharská Afrika (graf 5) se na této změně podílela převážně rostoucím počtem vnitrostátních konfliktů nových dekolonizovaných zemí již od 60. let. Nově vytvořené země

²⁷ Jen několik málo významných mezistátních konfliktů – indicko-pákistánský, arabsko-izraelský a další

měly uměle vytvořené hranice, které nerespektovaly rozmístění etnických skupin. Zde docházelo mezi jednotlivými etnickými a ideologickými skupinami k častějším sporům o moc v zemi. Výjimkou nebyly ani ozbrojené boje. Počet válek rostl zvláště na konci 80. let a na začátku 90. let dosáhl svého vrcholu. V roce 1991 probíhalo v regionu současně 17 ozbrojených konfliktů. Jedním z faktorů těchto eskalací je i již zmíněný konec bipolárního soupeření mezi kapitalistickým západem a komunistickým východem. Druhý vrchol přišel na konci 90. let. Tehdy se do několika vnitřních konfliktů zapojily cizí státy (internacionalizované ozbrojené konflikty - např. Zimbabwe, Rwanda nebo Uganda v Demokratické republice Kongo, Libérie v Sierra Leone atd.). Některé země se zapojovaly za určitý poplatek v podobě koncesí na těžbu surovin nebo přímo za získání samotných komodit. De facto zde šlo a jde o výtěžnou činnost²⁸. (vliv přírodních surovin na internacionalizaci konfliktu v kapitole 3.2) Tato ekonomizace konfliktů probíhá hlavně od 90. let. Zatímco ekonomicky motivovaných válek bylo v celém světě v 60. a 70. letech kolem 10 %, pak v 90. letech se zvýšil podíl na 30 %. (Tomeš 2007a) V chudé Subsaharské Africe se ekonomicky motivované konflikty pravděpodobně podílí více. Keen například tvrdí, „že vítězství již není hlavním cílem, pokud neumožňuje kontrolu nad zdroji.“ (Keen 2000, cit. v Tomeš 2007a, s. 149) Za takovouto situaci můžeme označit dění v roce 1992 v Angole (viz kapitola 4.2).

2.3. Geografické aspekty – distribuce konfliktů a konfliktních surovin

Důležitou součástí studia ozbrojených konfliktů je zkoumání geografických aspektů. V našem případě zvláště porovnání geografické polohy přírodních surovin. V této části třetí kapitoly se věnuji nejdříve geografickým faktorům a následně geografické distribuci přírodních zdrojů a konfliktů.

2.3.1. Geografické faktory konfliktů v Subsaharské Africe

Geografické aspekty patří mezi nejdůležitější faktory, které ovlivňují vznik a vývoj konfliktů. Těmto faktorům věnuje pozornost hned několik autorů – Buhaug a Gates, Fearon a Laitin, Collier a Hoefflerová, Le Billon.

Řada z nich uvádí hlavně regionální rozdíly v životní úrovni obyvatel. Spory eskalují hlavně v oblastech, kde obyvatelstvo trpí špatnou kvalitou života (nízké příjmy, nezaměstnanost, nedostatek základních potřeb apod.) vůči ostatním regionům země. Naopak existují i spory v relativně bohatších regionech. Zde se jedná o separatistické akce místních

²⁸ Několik zmezinárodněných konfliktů bylo i v období studené války, zde však šlo spíše o ideologii, než o výtěžek (např. kubánské a jihoafrické vojsko v Angole)

hnutí, které nechtějí svými relativně bohatými zdroji živit celou zemi (Casamance v Senegalu, Cabinda v Angole, Biafra v Nigérii).

Důležitým faktorem při vzniku konfliktů je i charakter terénu. Členitý a hustě zalesněný, špatně prostupný terén poskytuje dobré podmínky pro skrytí ilegálních ozbrojených skupin. Roli hrají i špatně sjízdné komunikace a velká vzdálenost od centra moci (špatná dostupnost pro vládní složky, zvláště pokud je vláda slabá a nemá dostatek finančních prostředků pro bezpečné ovládnutí celého území). Vliv má i rozptýlenost a integrace obyvatelstva. Podle Colliera a Hoefflerové (2001) je v Demokratické republice Kongo riziko vzniku konfliktu (na základě nízké urbanizace) až 50 %. Naopak v silně urbanizovaném a integrovaném Singapuru existuje jen 3% riziko.

Riziko vzniku konfliktu také roste v případě, že v sousedících zemích již válka probíhá. Rebelové ze zahraničí mohou utíkat do země, aby se skryli před pronásledováním (např. Hutuové z Rwandy do Demokratického Konga a další). Zde pak páchají další trestnou činnost a nastávají spory.

Dalším problémem jsou diaspory (Collier a Hoefflerová). Mnoho emigrantů z postižených zemí, jež žijí na Blízkém východě, v Evropě či USA posílá finanční podporu rebelským hnutím. Tyto příjmy následně poskytují finanční zabezpečení pro vedení války (Somálsko).

V neposlední řadě můžeme za velmi důležitý faktor považovat geografické rozšíření surovinových zdrojů. Zásoby surovin jsou kumulovány v určitých oblastech, ale ty však potřebují obyvatelé i v jiných regionech, proto se stává oblast velmi lukrativní (strategická). V demokratických a bohatých zemích je vlastnictví zdrojů právně zabezpečeno a nehrozí zde větší spory. Avšak v nedemokratických zemích s nedostatečnou legislativou existují časté spory o zdroj financí v podobě přírodních surovin. Autoritářské režimy často neprávem využívají přírodní zdroje ke svému užitku. Na rozvoj země plynou jen malé částky nebo dokonce žádné. To se samozřejmě nelíbí ostatním skupinám obyvatel. Následně vznikají boje o tyto kořisti.²⁹

Přírodní suroviny, resp. jejich těžba, mohou vyvolat konflikt i jiným způsobem. Jedná se o případy, kdy těžba a přeprava surovin ničí životní prostředí domorodých obyvatel.³⁰ Dochází k devastaci základních zdrojů obživy (znečištění půdy a vodních zdrojů). Tyto případy jsou známé například z Nigérie, kde ropa unikající z ropovodů hubí ryby v řekách a znečišťuje půdu.

²⁹ Platí to i naopak – rebelové využívají zdroje, které jim nepatří

³⁰ Enviromentálními faktory uvádí například Homer-Dixon (1994 a 1999, cit. v Tomeš 2007b)

Podle Le Billona může rozložení surovin ve státě ovlivnit charakter vnitrostátního konfliktu. Podle vzdálenosti od centra moci a rozptýlenosti zdroje lze rozlišit až 4 typy konfliktů – převrat, nepokoje, separatismus a warlordismus. (více kapitola 3.1)

Geografie nerostných surovin hraje významnou roli i v mezinárodních konfliktech a to zvláště pokud se jedná o životně (ekonomicky) důležité strategické suroviny (ropa). Zpravidla jde o sporná území (konflikt mezi Kamerunem a Nigérií), kde se surovina těží. Také dochází ke konfrontacím pokud oblasti, kde se těží, nebo kudy vedou obchodní cesty, jsou nestabilní (konfliktní) a zadržují tok zboží. Následně pak dochází k intervencím závislých států dovážející ohrožené suroviny. Například Michael Klare se k distribuci ropy a politickému prostředí vyjádřil takto: „Relativní pravděpodobnost konfliktu je těsně spřízněná s geografii ropné distribuce a politickým prostředím v klíčových produkčních a tranzitních oblastech.“ (Klare 2002, s. 44)

V mezinárodních otázkách jsou důležité geopolitické faktory. Ty „lze charakterizovat jako kombinaci rozložení zdrojů (nejen surovinových, ale také lidských) a geograficky definovaných strategických pozic na jedné straně a distribuce vojensko-politické moci na straně druhé.“ (Tomeš 2007, s. 112) Geopoliticky je Subsaharská Afrika momentálně méně významná. Avšak s rostoucí surovinovou závislostí vyspělých zemí a s významným ekonomickým růstem Číny se zájem o tuto část světa zvyšuje. Světové politiky zatím černý kontinent tolik neláká. Větší zájem panuje ze strany soukromých firem, které zde vidí velký a lehce získatelný zisk.

2.3.2. Geografická distribuce válek a některých přírodních surovin v Subsaharské Africe

Jedním z faktorů ovlivňujících vznik konfliktů je i rozmístění surovinových zdrojů. Proto by války odehrávající se v Africe měly korespondovat s rozložením zásob hlavních konfliktních komodit. Cílem této kapitoly je zjistit, zda spolu souvisí rozšíření konfliktů a přírodních zdrojů. Na základě předpokladu stanovuji hypotézu:

Hypotéza 1: *Konflikty v Subsaharské Africe se odehrávají převážně v oblastech výskytu vzácných plnitelných surovin a ropy.*

I když se to na první pohled nezdá, porovnání rozmístění ozbrojených konfliktů a přírodních zdrojů je složité. Každý konflikt má své specifické příčiny a faktory. Konfliktní surovina není vždy tou hlavní příčinou. Válce často předchází spojení několika faktorů, které ovlivní její eskalaci. Ani samotné konfliktní suroviny nemusí ovlivnit vznik války. Proto

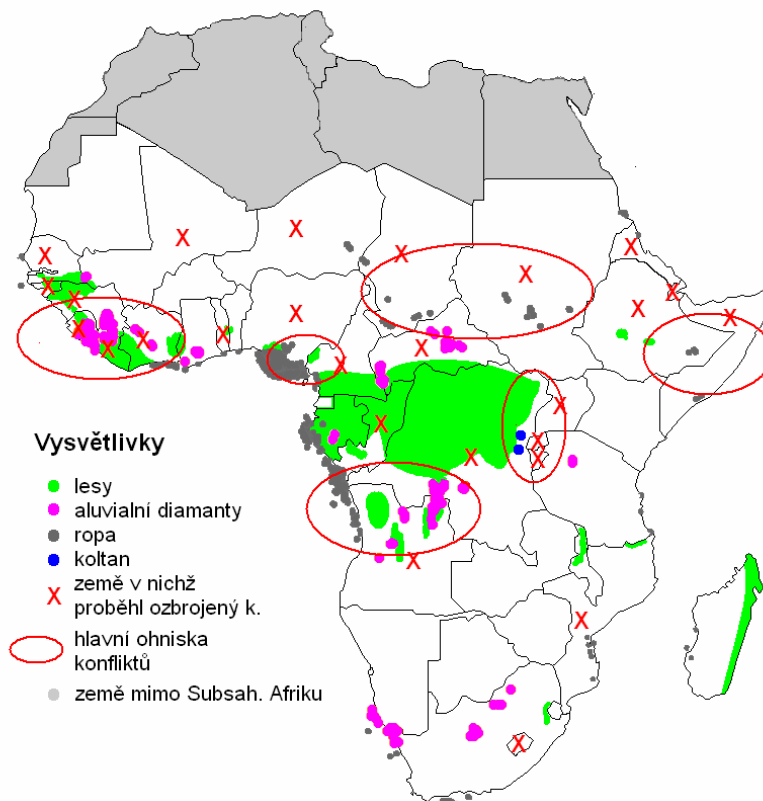
existují země, kde plenitelné suroviny (i relativně malé množství) mohou rozhodnout o zažehnutí bojů, a dokonce země, kde i přes velké bohatství plenitelných zdrojů konflikt nevznikne.

V kapitole 1.2 jsem zjistil, že nejčastějšími konfliktními surovinami jsou převážně plenitelné zdroje jako aluviální diamanty, dřevo a v posledních deseti letech koltan. Proto v této části své práce použiji tyto suroviny pro dokázání hypotézy 1.

Neplenitelné suroviny nebývají tolik využívány rebelskými hnutími, spíše financují kroky vládní moci. Mohou dokonce financovat státní aparát do té míry, že vláda má dostatečné finance pro potlačení jakýchkoli vzbuřeneckých akcí ještě v zárodku (Collier a Hoefflerová 2001). Proto neplenitelné zdroje nemusí kopírovat konfliktní oblasti. Jedinou výjimku představuje ropa. Ta se stává častým střetem zájmů a konfrontace (zvláště separatismus), proto pracuji také s touto surovinou.

V obrázku 4 vymezuji oblasti s významným výskytem uvedených surovin, země, v nichž proběhl ozbrojený konflikt, a také hlavní ohniska válek.

Obrázek 4: Distribuce vybraných surovin a ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe

Zdroj: Petroleum Dataset v. 1.1, CSCW (Centrum for the Study of Civil War);
Diamond Resources, CSCW (Centrum for the Study of Civil War);
Renner 2002
UCDP/PRIO
Školní atlas světa (2004)

Na obrázku 4 vidíme, že v místech, kde se vyskytuje větší množství ropy, se zpravidla více objevují konflikty. Také pokud se podíváme na přílohu 2, zjistíme, že ropa figuruje nejméně v 8 konfliktech. V zemích, kde se ropa těží, je pravděpodobně riziko konfliktu největší (vliv paliv na vznik konfliktu v kapitole č. 3.2). Spory o ropu a kvůli ropě jsou známy zvláště z Nigérie, Angoly a Súdánu. V těchto zemích jsou spory dlouholeté a konflikty trvají i desetiletí. Existují také státy, které mají velké zásoby ropy, ale válka zde ve sledovaném období neprobíhala – např. Gabon. Důvodů může být hned několik – dostatečné potlačení opozičních sil, spravedlivější rozdělení příjmů (investice do základního veřejného vybavení), nižší chudoba apod.

U diamantů je situace podobná. V místech kumulace aluviálních diamantů většinou eskaloval nějaký konflikt. Jde zvláště o země jako je Angola, Demokratická republika Kongo a státy západní Afriky (Sierra Leone, Libérie, Pobřeží slonoviny). I tyto konflikty jsou poměrně dlouhodobé. Avšak najdou se i země s významnými nalezišti aluviálních diamantů, kde k ozbrojeným konfrontacím nedochází. Tyto země jsou převážně na jihu Afriky. Jde o relativně vyspělejší a demokratičtější Namibii a Jihoafrickou republiku.

Dřevo, jakožto známá konfliktní obnovitelná surovina, se nachází ve střední a západní Subsaharské Africe. Tyto regiony také patří k těm nejkonfliktnějším. Avšak existují oblasti, kde se nalézají dostatek deštných pralesů, ale surovinová válka zde neprobíhá (Madagaskar nebo Gabon).

Koltan je velmi specifická komodita. Významné naleziště se nachází jen ve východním Kongu-Kinshasa, kde probíhají ozbrojené boje hned mezi několika skupinami. Koltan však přináší těmto skupinám značné zisky.

Konflikty se nacházejí i v zemích s chudými zásobami přírodních surovin – např. Mali, Mauretánie, Eritrea nebo Džibuti.

Rozdílná doba trvání u jednotlivých konfliktů vede k otázce, zda konfliktní suroviny nějak významně prodloužily konflikt v období 1990-2005 či nikoliv. Použijí jednoduchou analýzu srovnání doby trvání konfliktů, v nichž hrály suroviny významnou roli (tabulka 5).

Přírodní vzácné komodity mohou přinášet velké zisky. Z těchto zisků pak může být konflikt financován (zvláště bojovníci, zbraně a další vybavení). Proto může přítomnost konfliktních surovin významně prodloužit válku.

Tabulka 5: Počet konfliktů, v nichž významnou roli hrály přírodní zdroje (podle doby trvání v letech 1990-2005)

doba trvání konfliktu	počet konfliktů		
	nefigurovaly přír. zdroje	figurovaly přír. zdroje	figurovala pouze ropa
do 5 let	12	7	2
nad 5 let	4	13	7

Zdroj: zpracování podle přílohy 2

Jak vidíme v tabulce 5, konflikt, kde nějakým způsobem figurují přírodní zdroje, trvá ve většině případů déle než 5 let (cca 70 % případů). Konflikty, kde figuruje ropa, trvá déle než 5 let v 75 % případů.

Pokud však vezmeme v potaz jen vnitrostátní konflikty, pak podíl dlouhotrvajících ozbrojených střetů byl v 6 případech ze 7. Jediný konflikt, v kterém bylo podle statistik jen v jednom roce více než 25 bojových obětí, je konflikt v Nigérii. V tomto případě má vláda dostatečné finance z ropy na potlačení jakýchkoliv větších povstaleckých aktivit. V dalších konfliktech o ropu figurují i jiné suroviny, které mohou živit rebely (např. diamanty v Angole).

Specifickým příkladem jsou separatistické konflikty, v nichž má svou roli ropa. V těch se rebelové snaží o osamostatnění, a proto zpravidla mají u obyvatel regionu větší podporu. Konflikt se pak může výrazně prodloužit (např. Cabinda v Angole).

V zemích, kde se nenalézají drahé a pro rebely snadno dostupné komodity nebo velmi sporná ropa, se stává konflikt finančně neudržitelný. Proto také konflikty, v nichž nefigurují tyto komodity, trvají zpravidla kratší dobu (14 konfliktů z 19 trvalo méně než 5 let).

Ozbrojené střety se odehrávají jak v místech, kde se vyskytují plenitelné zdroje drahých surovin a ropa, tak i v oblastech bez výskytu. Nelze tedy říci, že tam, kde se vyskytují klasické konfliktní suroviny, musí být nutně konflikt, ale i tam, kde proběhl konflikt, nemusí nutně být zásoby plenitelných vzácných zdrojů a ropy. Avšak mohu rozpoznat určité větší frekvence bojů a delší trvání válek v oblastech s těmito surovinami. Proto mohu hypotézu č. 1 potvrdit.

3. Vliv přírodních zdrojů na ozbrojené konflikty v Subsaharské Africe

V této kapitole se věnuji vlivu přírodního bohatství na konflikty. Nejprve dokumentuji některé studie odborníků, kteří se zabývají problematikou konfliktů a přírodních surovin, a diskutuji rozdíly mezi nimi. V další části se pokouším vytvořit korelační analýzu mezi exportem přírodních surovin a výskytem konfliktů a zjistit, zda ovlivňují přírodní zdroje vznik ozbrojeného konfliktu. Dále si pokládám otázku, zda mají přírodní zdroje vliv na zasahování zahraničních vojsk do vnitrostátního konfliktu, či nikoli. V poslední části třetí kapitoly se věnuji aktérům surovinových válek a vlivu globalizace na tyto konflikty.

3.1. Vlivy přírodních surovin na konflikty podle odborníků

Pokud se podíváme na přírodní zdroje a konflikty nemůžeme říci, že suroviny ovlivňují jen vznik, či jen délka trvání. V mnoha ozbrojených konfliktech hrají suroviny více rolí. Mají vliv také na intenzitu, charakter, rozšíření konfliktu apod. Někde více, někde méně.

Několik nedávných studií potvrdilo, že přírodní zdroje a války spolu velmi souvisejí. Cílem těchto studií je zjistit, jaký je vliv surovin na vznik, trvání konfliktu nebo na úspěch mírových aktivit. V těchto studiích jsou velké rozdíly. Příčiny těchto rozdílů musíme hledat v rozlišných metodách a použitých datech (tabulka 6). V kvantitativních metodách používají vědci, jako nezávislou proměnou, nejčastěji *podíl exportu primárních surovin na HDP* (nebo na celkovém exportu). Snaží se tím nahradit velikost produkce a možnost obyvatel obohatit se (uživit se) v jiných aktivitách (průmysl, služby). Autoři pak dále používají *produkci (zásoby, export) ropy* nebo jiných konfliktních surovin, pašování drog apod. Jako závislou proměnou používají autoři již zmíněné - *vznik, průběh, trvání konfliktu* atd. Dále se ve studiích vlivů surovin a konfliktů používají případové studie, jako kvalitativní metoda studia válek a přírodních surovin (např. Ross, Klare).

Tabulka 6: Kvantitativní studie vlivu přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikt

autoři	použitá data (váleky)	nezávislá proměnná	závislá proměnná	výsledek
Collier a Hoeflerová (2001)	78 válek, 1960-1999	export primárních komodit/HDP	vznik války	zvyšuje pravděpodobnost války
Hegre (2002, cit. v Ross 2003c)	50 válek, 1960-1997	export primárních komodit/HDP	vznik války	zvyšuje pravděpodobnost války
Fearon a Laitin (2002, cit. v Ross 2003c)	97 válek, 1960-1999	export primárních komodit/HDP	vznik války	bez významného vlivu
Fearon a Laitin (2002, cit. v Ross 2003c)	122 válek, 1945-1999	exportéři ropy	vznik války	zvyšuje pravděpodobnost války
Humphreys (2003, cit. v Ross 2003c)	122 válek, 1945-1999	produkce diamantů	vznik války	bez významného vlivu
Humphreys (2003, cit. v Ross 2003c)	123 válek, 1945-1999	produkce diamantů	doba trvání války	zkracuje válku
Fearon (2002, cit. v Ross 2003c)	122 válek, 1945-1999	pašování (drogy, drahokamy)	doba trvání války	prodlužuje válku
Buhaug a Gates (2002, cit. v Ross 2003)	262 konfliktů, 1946-2000	minerální zdroje v oblasti konfliktu	rozšíření oblasti konfliktu	zvětšuje oblast konfliktu
Buhaug, Gates a Lujala (2003)	257 konfliktů, 1946-2001	plenitelné zdroje (aluviální diamanty a další drahokamy, aluviální zlato, drogy)	doba trvání konfliktu	prodlužuje konflikt

Zdroj: Collier a Hoeflerová 2001; Ross 2003c; Buhaug, Gates a Lujala (2003)

Příkladem studia vlivu podílu *exportu primárních surovin na HDP* na vznik konfliktu je výzkum Paula Colliera a Anke Hoeflerové. Ti zjistili, že právě závislost země na primárních surovinách výrazně zvyšuje riziko konfliktu³¹. Podle těchto autorů, jsou primární suroviny hlavním faktorem vzniku občanské války. Riziko konfliktu je největší, jakmile podíl exportu primárních surovin na HDP dosáhne 32 %. V tomto případě „je riziko vzniku občanské války přibližně 22 %. Kdežto země s menším exportem mají riziko jen 1 %.“ (Collier a Hoeflerová 2001, s. 12) Autoři dále tvrdí, že pokud má stát velký podíl exportu surovin na HDP, má dostatek finančních zdrojů na potlačení rebelů. Zároveň mají i podporu zemí, jež importují jejich suroviny (zvláště u ropy). Collier a Hoeflerová dále také uvádějí několik způsobů, jakými suroviny ke vzniku a prodlužování konfliktů přispěly: A) ceny řady surovin podléhají velkým výkyvům; konflikty vedou k růstu cen a tedy i k vyšším ziskům; riziko konfliktu pak může být i vyšší, pokud cena suroviny prudce klesne. B) vlády, jež mají velké zisky z nerostných surovin, nejsou tak závislé na výběru daní, tím pádem ani na organizaci sociálně ekonomického rozvoje společnosti, kterou pak zanedbávají. C) přírodní suroviny jsou spojeny

³¹ Také Hegre (2002 cit. v Ross 2003c)

s korupcí, která vyhovuje jak vládcům režimů rozvojových zemí, tak i zahraničním firmám. D) naleziště příliš vzdálená od centra moci vyvolávají tendence k separaci. E) u transportu a obchodu se surovinami může docházet k vydírání. (Collier a Hoefflerová 2004, cit. v Tomeš 2007a)

Oproti tomu práce Fearona a Laitina (2002, cit v Ross 2003c) vliv exportu primárních surovin na vznik občanského konfliktu nepotvrdila³². Oba pak dále zkoumali vliv ropy. Porovnali země vyvážející ropu versus země nevyvážející ropu. Zde pak zjistili, že v zemích, které vyvážejí ropu, existuje vyšší riziko konfliktu.³³

Ross tento přístup, kde se pracuje s jednostranným vlivem závislosti země na přírodních surovinách na konflikt, kritizuje. Tvrdí, že závislost sice může způsobit konflikt, ale zároveň konflikt může způsobit odchod výrobního sektoru a investic ze země a tím způsobit závislost na primárním sektoru, jež má omezené (žádné v případě těžby specifických surovin) možnosti přesunu do mírových regionů.

Dále Ross také tvrdí, že korelace podílu exportu přírodních komodit na HDP a občanské války může být zavádějící. Obě dvě proměnné mohou být samostatně ovlivněny třetí proměnou. Jako jednu z možností uvádí slabé zákonné normy. Kde totiž existují slabé právní předpisy, je stát neschopný přitáhnout zahraniční investice do výrobního sektoru, a proto pak země závisí na exportech surovin. Slabý právní systém by zároveň mohl zvýšit riziko založení konfliktu. (Ross 2003c)

Autoři se dále zabývají vlivem přírodních surovin na průběh (resp. dobu trvání) konfliktu. Například Humphreys (2003, cit v Ross 2003c) zkoumal produkci diamantů a její vliv na dobu trvání války. Zjistil, že těžba diamantů významně zkracuje dobu konfliktu. Nezkracuje válku tím, že by vedla k vyjednání dohod, ale tím, že skrz financování silnější strany pomáhá k vojenským vítězstvím. Zároveň zjistil, že produkce diamantů nemá žádný vliv na počátek konfliktu. Když se však zaměřím na války v Subsaharské Africe, tak zjišťuji, že diamanty zde hrají významnou roli. V mnoha zemích, kde se nalézají významná naleziště diamantů, došlo k ozbrojeným konfliktům (Demokratická republika Kongo, Angola, Středoafriická republika atd.). Tato surovina zde vedla i k prodloužení konfliktu. Za nejznámější příklad lze uvést sierraleonský konflikt nebo válku v Angole.

³² Také například Elbadawi a Sambanis (2002 cit. v Ross 2003c)

³³ Také De Soysa (2002b, cit. v Ross 2003c), podobné výsledky měl i Humphreys (2003 cit. v Ross 2003c), použil však objem produkce ropy

Některé studie se zabývaly i vlivy pašování přírodních surovin. Například Fearon (2002, cit. v Ross 2003c) tvrdí, že pašování drog a drahých kovů prodlužuje dobu trvání válečných konfliktů.

K zajímavému výsledku své statistické analýzy dochází Indra de Soysa. Uvádí, že v chudých zemích zvyšují riziko konfliktu obnovitelné zdroje, jako jsou drogy, káva nebo dřevo. Na druhou stranu v ostatních zemích zvyšuje riziko nedostatek neobnovitelných zdrojů, jako ropa, zlato, diamanty apod. (De Soysa 2000, 2002, cit. v Tomeš 2007)

Kromě kvantitativních metod, které zkoumají existenci vlivu přírodního bohatství na ozbrojené konflikty, používá značná část odborníků kvalitativní metody v podobě případových studií (case studies). Zkoumání jednotlivých konfliktů přispívá ke skutečnému zjištění faktorů ovlivňujících daný konflikt. Četnost faktorů (a jejich kombinace) pak ukáže, který z nich je velmi rizikový a častý a který je jen výjimečný. Dále můžeme zjistit mechanismy, které konflikt s přírodními zdroji spojují.

Mezi ty, kdo zkoumali vliv přírodního bohatství na konflikt pomocí případové studie, byl například Michael Ross (2003a). Do své případové studie zahrnul 13 občanských válek a konfliktů. Z toho 7 ze Subsaharské Afriky – Súdán, Angola, Konžská republika, Libérie, Sierra Leone a dvě po sobě jdoucí války v Demokratické republice Kongo. Pokusil se zjistit, jaké hlavní mechanismy spojují válku s přírodními zdroji. Výsledkem jeho práce, bylo 7 nálezů (uvedených níže), jež charakterizovaly pravidelnosti v konfliktech, v nichž hráli suroviny nějakou roli. Nálezy podle Rosse (2003a):

- 1) Přírodní zdroje jsou významně spojeny s občanskými válkami.
- 2) Ropa, neenergetické nerostné suroviny a nelegální drogy mají velký vliv na konflikty. Jiné přírodní komodity (zvláště legální zemědělské) nijak nepůsobí na občanské války. Dále Ross uvádí, že ropa a další nerostné suroviny mohou ovlivnit to, zda dojde k intervenci zahraničních vojsk. Pro cizí účastníky může být intervence výdělečná (liberijská invaze do Sierra Leone) nebo může výrazně pokrýt, či snížit výdaje za intervenci (například intervence rwandských vojsk do Demokratické republiky Kongo).
- 3) Dva široce citované mechanismy – plenění (looting)³⁴ a rozhořčení (grievance)³⁵ nebyly prokázány – nebyl důkaz existence rozhořčení skrz nedostatečné kompenzace za vystěhování, vyvlastnění, zničené prostředí atd. z důvodů těžby surovin. Připouští však, že tyto mechanismy mohou vyvolat malé či separatistické konflikty. Jako příklad

³⁴ Plenění – těžba a prodej surovin může rebelům poskytnout finance pro vedení války

³⁵ Uvádí například Klare, Switzer a další

mohu uvést konflikt v Deltě Nigeru v Nigérii, kde přírodní zdroje (ropu) ovládají soukromé nadnárodní firmy a vláda. Těžbou ničí životní prostředí domorodců, kteří z těžby nemají téměř žádný užitek.

- 4) Surovinové bohatství nemusí vždy znamenat zhoršení konfliktu. V některých případech přiměla dohoda o společném využívání zdrojů válečníky složit zbraně (např. Kongo-Brazzaville). Naopak jestliže se zdá být konfliktní stav pro vojáky nebo silnější strany ziskový, může se válka prodloužit (odvrácení od mírových dohod – Demokratická republika Kongo, Libérie). Jak uvedl Stedman: „žádná mírová dohoda nebyla zrealizována v místech, kde jsou cenné, snadno prodejné druhy komodit, jako drahokamy nebo dřevo“ (Stedman 2001, cit. v Ross 2003c, s. 16).
- 5) Přírodní zdroje a občanská válka nejsou spojovány jen jedním mechanismem. Vždy se jedná o několik mechanismů, které ovlivňují vznik, trvání nebo intenzitu.
- 6) Zdroje hrají rozdílnou roli v separatistických a neseperatistických konfliktech. V separatistických se objevuje rozhořčení (kvůli využívání zdrojů centrální vládou a minimální nebo žádné kompenzace). Zde se objevují také preemptivní akce centrálních vlád (snaha zabránit rebelům dostat se ke zdrojům).
- 7) Nalezení mechanismů, které nepředpokládal. A to zásah cizího státu z důvodů podílení se na zisku ze zdrojů s menšími rebelskými skupinami. Dalším novým mechanismem je prodej budoucí kořisti (*booty futures*) – rebelové prodají právo na budoucí využívání zdrojů (které ukořistí) firmám, či jiným subjektům. Například bývalý prezident Konga Denis Sassou-Nguesso „přijal 150 milionů dolarů od francouzské ropné společnosti Elf-Aquitaine, jako pomoc k poražení úřadujícího prezidenta Pascala Lissouba, buď pomocí síly, nebo přes národní volby; platba měla zajistit přístup Elfu ke konžské ropě v budoucnosti až Sassou bude vládnout.“ (Ross 2003a, s. 31)

Ross zjišťoval i vliv přírodních surovin na vznik, délku trvání a intenzitu v jednotlivých ze 13 případů války. V Subsaharské Africe v některých ze zkoumaných zemích (Kongo-Brazzaville, druhá válka v Demokratické republice Kongo, Sierra Leone, Súdán) byly významné všechny tři aspekty.

Jiným autorem zabývajícím se vnitrostátními konflikty je geograf Philippe Le Billon. Ten postřehl, že „charakteristiky přírodních zdrojů mohou hrát roli v určování typu ozbrojených aktivit.“ (Le Billon 2001b, s. 38) Rozlišuje 4 základní typy vnitrostátního konfliktu: převrat (*coup d'état*), warlordismus³⁶ (*warlordism*), separatismus (*secession*) a

³⁶ Ozbrojenci věrní regionálním vůdcům (warlordům), kterým jde převážně o zisk. Nerespektují vládu.

nepokoje/povstání rolníků (*rioting/peasant rebellion*). Zjistil, že mezi těmito typy ozbrojených aktivit a geografickou polohou zdrojů (*rozptýlené x bodové* a *vzdálené x blízké*) jsou jisté pravidelnosti (viz tabulka 7). Pokud se jedná o státní převraty, figurují zde spíše zdroje, které se nalézají v blízkosti vládní moci a jsou bodové. Zdroje bodové, vzdálené od centra moci, které vyžadují větší investice (zvláště ze zahraničí), hrají roli v secesionistických konfliktech. A v místech, kde převažuje warlordismus, se pak nacházejí rozptýlené a vzdálené zdroje. Je to z důvodů potřeby malých investic do těžby a tudíž není potřeba zahraničních investic, které spíše získá stát (vláda) než rebelové. Rozptýlené a blízké zdroje produkují spíše vzpoury rolníků. (přehled konfliktů viz tabulka 7)

Tabulka 7: Vztah mezi koncentrací a geografickou polohou přírodního zdroje a typem konfliktu

	typ přírodního zdroje (podle míry koncentrace)	
	bodové	rozptýlené
zdroj blízký k centru moci	<p>státní kontrola/převrat</p> <p>Angola (ropa) Čad (ropa) Kongo (ropa) Libérie (žel. Ruda, kaučuk) Rwanda (káva) Sierra Leone (rutil)</p>	<p>povstání rolníků, nepokoje</p> <p>Senegal - Mauritánie (úrodná půda)</p>
zdroj vzdálený od centra moci	<p>secese (separatismus)</p> <p>Angola - Cabinda (ropa) Konžská dem. rep. (měď, zlato, kobalt) Nigérie - Biafra (ropa) Senegal - Casamance (marihuana) Súdán (ropa)</p>	<p>warlordismus</p> <p>Angola (diamanty) Konžská dem. rep. (diamanty, zlato) Somálsko (banány, velbloudi) Libérie (dřevo, diamanty, drogy) Sierra Leone (diamanty)</p>

Zdroj: Le Billon (2001b)

Toto tvrzení neznamená, že v místech s rozptýlenými zdroji vzdálenými od centra moci, nemůže dojít k státnímu převratu nebo že jen při převratu figurují pouze bodové zdroje. Le Billon jen ukazuje, že zdroje „mohou být zasazeny v kontextu politické mobilizace, stejně tak strategie, taktiky a agresivity. Jinak řečeno, konflikty mohou být odezvou na přizpůsobení se charakteristikám dostupných surovin.“ (Le Billon 2001, s. 38) Určité typy konfliktu mají větší pravděpodobnost výskytu v oblasti s daným druhem surovin. Pro vysvětlení je nejlepší uvést několik příkladů z každého typu konfliktu.

Kdy vlastně dochází k převratu? V případě, kdy vláda ovládá různé bodové zdroje (často je tímto zdrojem ropa), je pro ni snadné tyto zdroje chránit. Rebelové, kteří často mají omezené síly, nedokáží tento zdroj výrazněji využít (pouze krádeže či vydírání). Vlády často

bývají zkorumpované a zisky plynou převážně do kapes vládnoucí elity. Toto je jeden z hlavních důvodů, proč se povstalci snaží svrhnout dosavadní režim a nastolit nový, spravedlivější (spíše pro ně výhodný). Povstání rolníků jsou podobná s tím rozdílem, že zde není taková snaha svrhnout vládu. Jedná se především o jednotlivé změny, kterých se zemědělci snaží dosáhnout. Příkladem mohou být rolníci nespokojení se špatnými pracovními podmínkami na velkých plantážích. V Subsaharské Africe patří tento typ ozbrojeného konfliktu mezi výjimečné. Protesty rolníků jsou spíše známé z Latinské Ameriky či jihovýchodní Asie. Dalším typem konfliktu je secese (nebo také separatismus). V těchto konfliktech hrají zpravidla hlavní roli bodové zdroje vzdálené od centra moci, často se jedná o pohraniční regiony. Za klasický příklad lze označit situaci, kdy centrální vláda (často nedemokratická) využívá zdroje ze vzdáleného regionu. Prospěch ze zisků má pouze úzký okruh obyvatel kolem vládnoucí elity a zkorumpovaných úředníků. Místní komunita ze zdrojů nemá žádný, nebo jen velmi malý užitek. Dochází tak ke snahám o oddělení jejich regionu od zbytku země.³⁷

Typickým konfliktem pro Afriku je warlordismus. V těchto konfliktech hrají hlavní roli rozptýlené zdroje, jež jsou vzdáleny od centra moci, nejčastěji v příhraničních oblastech s malou kontrolou hranic (pro dobrou příležitost k pašování). Warlordi sledují především své ekonomické zájmy. Straní se hlavní vládnoucí síly a ovládají území bohatá na naleziště vzácných surovin. Často používají násilí jak k vyhánění domorodých obyvatel z výnosných oblastí, tak i k otrocké práci při těžbě. Kooperují (nebo jsou přímo členy) s hnutími, jež se snaží o převrat. Vzdálené zdroje jim poskytují ekonomické zázemí při ústupu, či jiných neúspěších. S warlordismem se můžeme setkat ve všech větších konfliktech Subsaharské Afriky v 90. letech (Demokratická republika Kongo, Sierra Leone, Libérie, Angola, Somálsko).

Dalšími, kdo se zabývají geografickými aspekty konfliktů a nerostných surovin, jsou Buhaug a Gates. Dokázali, že přítomnost nerostných zdrojů v oblasti konfliktu inklinuje k zvětšování konfliktního území (Buhaug and Gates 2002, cit. v Ross 2003c). Tito dva autoři také zkoumali vliv plnitelných surovin na trvání konfliktu. Zjistili, že marihuana, koka a naplavené drahokamy výrazně zvyšují délku trvání (Buhaug, Gates a Lujala 2003).

Většina konfliktů v Subsaharské Africe po roce 1990 byla vnitrostátního charakteru a pouze dva konflikty vznikly jako mezistátní. Vlivu přírodního bohatství na konflikt mezi

³⁷ Na toto navázal Ross. Podle jeho tvrzení dojde k povstání separatistů tehdy, pokud mají malý kapitálový užitek z těžby (menší než centrální vláda) – právě u bodových zdrojů. Rozptýlené zdroje však může místní obyvatel snadněji vytěžit bez velkých investic. (Ross 2003c)

dvěma nebo více státy se věnuje řada autorů. Za jednoho z těchto autorů můžeme označit Michaela Klareho (zabývá se i vnitrostátními konflikty). Ten tvrdí, že mezinárodní konflikt kvůli přírodním surovinám může nastat ve třech případech (Klare 2002):

Za prvé, pokud se zdroje nacházejí na hranicích a zasahují do dvou nebo více států. Například; řeka Nil protéká devíti zeměmi. Vznikají zde spory o využívání řeky jednoho státu na úkor jiného. Dalším příkladem jsou naleziště ropy na hranicích mezi Irákem a Kuvajtem – pokud jeden stát těží více, pak druhé straně klesají zásoby více, než vytěží. V Subsaharské Africe podobný spor můžeme v 90. letech najít mezi Kamerunem a Nigérií.

Druhý případ se týká přírodních zdrojů při pobřeží. Tyto spory částečně řeší United Nation Convention on the Law of the Sea³⁸. Tato dohoda řeší využívání pobřežních přírodních zdrojů tím, že stanovují výhradní právo využívání zdrojů v ekonomické zóně do vzdálenosti 200 námořních mil od pobřeží. Pokud se státy nacházejí blízko sebe a ekonomické zóny se překrývají (relativně malá rozloha moře, vnitrozemské moře), dochází ke konfliktům o využívání daných surovin (nejčastěji ropa). Příkladem jsou spory v Jihočínském nebo Kaspickém moři.

Za třetí se jedná o cesty, kudy se suroviny dováží. Ohrožení trajektů např. v Hormuzské úžině nebo Rudém moři.

Klare, tak jako i jiní autoři, považuje za nejrizikovější surovinu, jež vyvolává konflikty, právě ropu.

Klare (2002) tvrdí, že frekvence a charakter konfliktů (vnitrostátních i mezinárodních) jsou závislé na váze a vzájemném působení tří faktorů: 1) politické a strategické prostředí, v kterém se rozhoduje o otázkách týkajících se nerostných surovin, 2) budoucí vztah (dynamika) mezi nabídkou a poptávkou a 3) geografie ropné produkce a distribuce (rozšíření).

3.2. Vliv primárních surovin na vznik konfliktů a internacionalizaci vnitrostátních konfliktů

V této části třetí kapitoly se věnuji dokazování druhé a třetí hypotézy. Zkoumám, zda závislost země na primárních komoditách ovlivňuje vznik konfliktů v Subsaharské Africe. Dále se pokusím zjistit, zda tato závislost má vliv na intervenci zahraničních vojsk.

V méně rozvinutých zemích má obyvatelstvo jen omezené množství prostředků k obohacení. Za hlavní z těchto prostředků můžeme označit právě přírodní zdroje, kterých je v oblasti dostatek. Nemyslím si, že by tato skutečnost stačila k vytvoření nebo prodloužení

³⁸ Zdroj: United Nations Convention on the Law of the Sea

konfliktu. Záleží také na přerozdělení ve využívání zdrojů. Pokud dochází k spravedlivému přerozdělování, nemá obyvatelstvo takovou potřebu bojovat.

U některých lidí (warlordů, rebelů) se však ve větší míře objevuje nenasytost, chamtivost a touha po penězích a přerozdělené zdroje pro ně nejsou dostačující. Kvůli nim mohou vznikat malé konflikty, které se v demokratických zemích zpravidla nestávají velkými občanskými válkami. Důvodem je, že rebelové nemají u ostatních obyvatel takovou podporu, jako v zemích, kde zdroje nejsou dostatečně přerozdělovány. V nedemokratických systémech chce ovládat těžbu přírodních surovin, jako zdroj financí, vláda. Tu pak v případě nespokojenosti s přerozdělováním téměř nelze sesadit mírovými prostředky (volby), proto se často rozhořčení občané uchylují k rebelství. Naopak v demokratických systémech lze snadněji získat lepší podmínky pro přerozdělování a tím zabránit ozbrojenému konfliktu. Podle mého názoru je hlavním mechanismem rozhořčení, které je způsobováno nedemokratičností. Ziskuchtivost vidím spíše u konfliktů se zahraniční intervencí (cizí vláda vidí v konfliktu příležitost k obohacení) a u warlordismu. Na základě toho stanovuji hypotézu:

Hypotéza 2: Konflikty o suroviny jsou především v nedemokratických nejméně rozvinutých zemích, které jsou závislé na exportu primárních surovin.

Pro zjištění správnosti této hypotézy používám kvantitativní metodu, která nám objasní, jaká je spojitost mezi závislostí země na primárních surovinách a vznikem ozbrojeného konfliktu. Podobně jako Collier a Hoefflerová, jsem období 1990-2005 rozdělil na pětileté periody³⁹ u každé země. Jednotlivé periody byly označeny za konfliktní nebo bezkonfliktní.⁴⁰ K těmto obdobím přiřazuji průměrnou hodnotu *exportu primárních surovin na HDP* za předešlé období a údaje o *míře demokracie*⁴¹ za předešlé období (např. k periodě 1996-2000, přiřazuji data za období 1991-1995)⁴². Přiřazuji tak proto, že pokud vznikl konflikt z důvodů hojnosti primárních zdrojů, pak jen proto, že v období předcházejícím před válkou byl těchto zdrojů dostatek, nikoli už v průběhu konfliktu. Zároveň se tím snažím omezit možnost, že závislost na primárních surovinách byla ovlivněna samotným konfliktem.

Na základě Pearsonova korelačního koeficientu zjišťuji, že podíl exportu primárních surovin na HDP nijak významně nekoreluje se vznikem konfliktu (příloha 3 a 4). Naopak míra

³⁹ 1.období 1990-1995 je šestileté

⁴⁰ 144 pětiletých období z toho 54 konfliktních a 90 nekonfliktních. Ozbrojený konflikt byl definován podle PRIO

⁴¹ Průměr za politická a občanská práva – 1-demokratické, 7-nedemokratické

⁴² Pro analýzu jsem použil data ze statistických databází UNCTAD (export), UCDP/PRIO (ozbrojené konflikty) a Freedom House (míra demokracie).

demokracie významně souvisí (99% hladina významnosti) s výskytem válek. Čím je stát demokratičtější uspořádan, tím hrozí menší riziko vzniku konfliktu. Naopak pokud je stát nedemokratický, pak v dané zemi existuje vyšší riziko vzniku konfliktu.⁴³ Jak vidíme v grafu 6, v období 1990-2005 neproběhl ve svobodných zemích (hodnota 1-3) Subsaharské Afriky žádný ozbrojený konflikt.

Na základě těchto výsledků mohu druhou hypotézu částečně zamítnout. Podíl primárních komodit na HDP nemá významný vliv na vznik konfliktu. Naopak míra demokracie významně koreluje se vznikem ozbrojeného konfliktu.

Podle některých, výše zmiňovaných, autorů nemají například zemědělské legální komodity na konflikt vliv. Někteří (Fearon a Laitin, Klare a další) považují za důležitou surovinu především ropu. Mohl by mít větší vliv na ozbrojené konflikty podíl paliv a nerostných surovin na HDP, nebo pouze podíl paliv na HDP?

Oddělil jsem tedy od primárních surovin paliva (SITC skupina 3) a nerostné neenergetické suroviny (minerály, rudy, kovy – podle SITC skupiny 27, 28, 68 a položka 522.56). Dále jsem koreloval se vznikem konfliktu stejnou metodou, jako u celkových primárních surovin. Výsledek ukazuje, že ani nerostné suroviny, ani samotná paliva nijak významně neovlivňují vznik konfliktu (příloha 3 a 4).

Přestože výsledky ukazují, že přírodní zdroje nijak významně nekorelují se vznikem konfliktů, neznamená to, že nehrají roli v eskalaci konfliktů Subsaharské Afriky. Není pravidelností, že konflikty vznikají kvůli závislosti země na přírodních surovinách.

Dále mě zajímalo, zda při vzniku konfliktu mají přírodní zdroje vliv na to, jestli občanská válka probíhá s intervencí zahraničních vojsk (zda vláda či opoziční síly jsou podporovány cizími zeměmi) či nikoli. Dle mého názoru záleží na tom, zda se v zemi nachází dostatečné množství zdrojů. Pak může být pro zahraniční vlády velmi lukrativní se na těchto zdrojích podílet. Vojenská pomoc jedné či druhé straně bývá vyměněna za práva na těžbu nebo je přímo placena ze zisků z přírodních surovin. Stanovuji hypotézu:

Hypotéza 3: Přírodní zdroje významně ovlivňují, zda se zahraniční vlády podílejí (z hlediska vojenských aktivit) na občanském konfliktu, či nikoli.

⁴³ K podobným výsledkům došli např. Lake 1992, Rummel 1995, Marshall a Gurr 2003, 2005 (cit. v Tomeš 2007)

Použil jsem pouze období, v nichž probíhal konflikt, a rozdělil tyto periody na konfliktní s intervencí⁴⁴ a na konfliktní bez intervence. Nezávislou proměnou *podíl primárních surovin na HDP* mohu použít, jelikož většina zemí trpících občanskou válkou je chudá a podíl primárních surovin na HDP přibližně ukazuje bohatství přírodních surovin země.

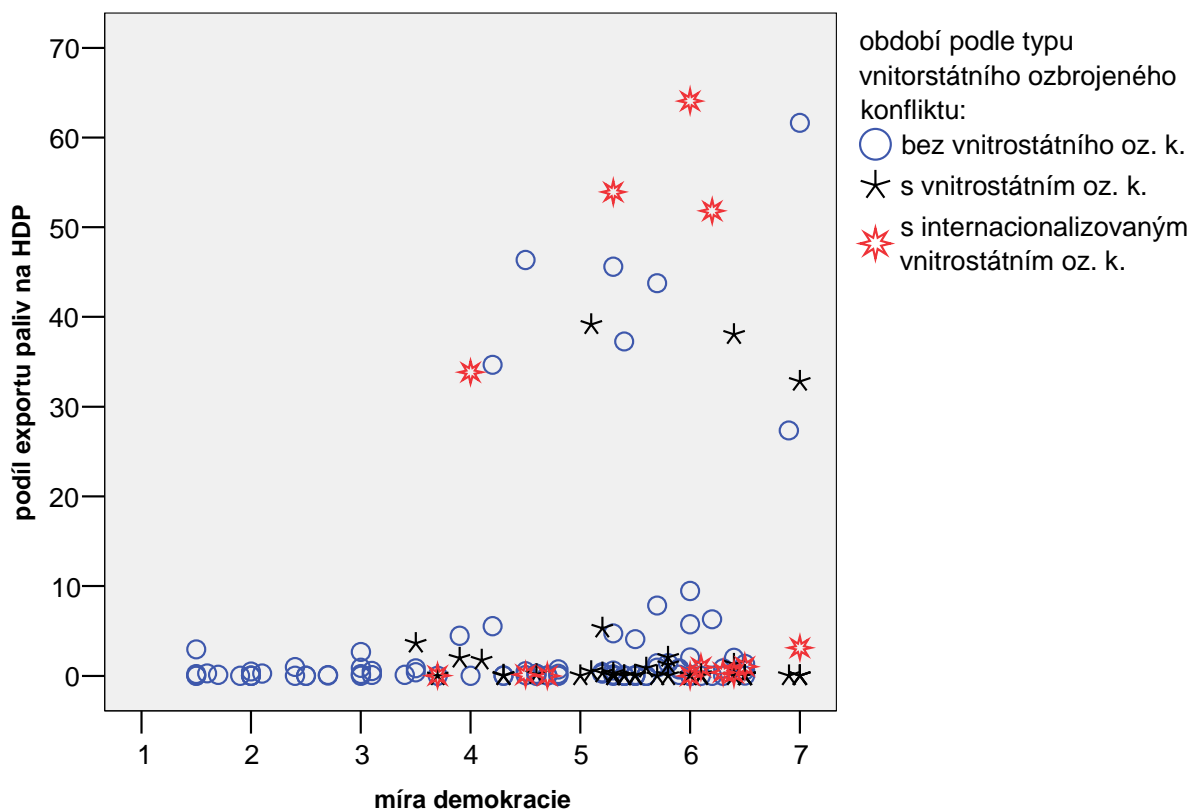
Zároveň, jako u předchozí analýzy, dále odděluji od primárních surovin paliva a nerostné neenergetické suroviny.

Podle výsledků (příloha 5 a 6) spolu korelují na 95 % hladině významnosti primární suroviny a typ konfliktu. Ještě větší význam však mají samotná paliva (99 % hladině významnosti). Čím více je země závislá na energetických surovinách, tím větší existuje riziko intervence cizích vojsk. Naopak neenergetické suroviny nemají žádný zvláštní význam. Podle těchto výsledků lze usuzovat, že hlavní roli při intervencích zahraničních vlád hrají právě paliva (ze všech primárních surovin).

Paliva, zvláště ropa, představují v dnešní době nejdůležitější strategické suroviny. Proto se vlády zemí s nedostatkem těchto surovin snaží získat co nejvíce zdrojů v zahraničí. Za normální situace funguje převážně obchod s ropou za peníze. Za jiné (konfliktní) situace mohou být uskutečňovány jiné obchody – ropa za zbraně, ale také za vojenskou pomoc v podobě ozbrojených jednotek (ať už jako aktivní – zapojují se do konfliktu, či pasivní – obrana, zvláště strategických zdrojů). V zemích, v kterých disponují velkými zdroji ropy, existuje větší riziko intervence zahraničních zemí. Díky tomuto zjištění mohu hypotézu 3 potvrdit s tím, že největší význam při internacionalizaci vnitrostátních konfliktů mají paliva. Závislost je lineární. Tedy čím je větší závislost na surovinách, tím je větší pravděpodobnost intervence zahraničních vojsk.

⁴⁴ Nejsou zde zahrnuty mírové mise OSN, ECOWAS, AU apod., data jsou podle UCDP/PRIO

Graf 6: Závislost vzniku ozbrojeného konfliktu na míře demokracie a podílu exportu paliv na HDP (%)

zdroj: UCDP/PRIO; Freedom House; Commodity Yearbook 2003
 pozn. míra demokracie: 1-demokratická, 7-nedemokratická

Pokud se podíváme na graf 6, pak vidíme jasný rozdíl mezi demokratickými a nedemokratickými státy (respektive obdobími v daném státu). Zároveň vidíme, že v zemích, kde se nachází velké množství paliv, častěji intervenují zahraniční země.

Pro podrobnější analýzu bychom potřebovali další data. K zjištění skutečného rizika intervence zahraničních vojsk, bychom potřebovali znát skutečné motivy zahraničních vlád nebo získat skutečnou produkci (nebo zásoby) jednotlivých surovin. S největší pravděpodobností je v Subsaharské Africe hlavní motivací k intervenci do země postiženou občanskou válkou příležitost poměrně levného získání strategických surovin. Specifickým příkladem je konflikt v Demokratické republice Kongo, kde byla na přelomu tisíciletí v zemi vojska šesti zahraničních zemí (Angola, Čad, Namibie, Rwanda, Uganda a Zimbabwe).

Podrobnější analýza, resp. případová studie, by ukázala mnohem více. Proto se jí zabývám v kapitole 4. Práce s každým konfliktem zvlášť a zjištění, jaký zde měly přírodní zdroje vliv, nám více objasní roli přírodních surovin ve válkách.

3.3. Aktéři surovinových konfliktů a vliv globalizace

Cílem této kapitoly je zjistit, jaký vliv mají jednotliví aktéři a globalizace na surovinové konflikty. Cílem je také určit, kdo profituje z konfliktních surovin.

Nejprve rozdělím jednotlivé aktéry surovinových konfliktů do skupin, nastíním jejich roli a stručně popíšu jejich činnosti. V další části se stručně věnuji globalizaci a jejím vlivům na konflikty v Subsaharské Africe. Ještě před tím, než se začnu tomuto tématu věnovat, stanovím na základě cílů dvě hypotézy:

Hypotéza 4: Kvůli globalizaci, zvláště rozvoji světového obchodu se surovinami, se stává živitelem konfliktu téměř každý člověk ve vyspělém světě.

Hypotéza 5: Ropa je hlavní konfliktní surovinou v Subsaharské Africe. Z této suroviny těží hlavně vlády a nadnárodní korporace.

Aktérů, kteří jsou nějakým způsobem spojeni s konfliktními surovinami, je mnoho. Lze je rozlišit a rozdělit. Za účastníky válek můžeme označit povstalce, bojovníky, warlordy, civilní obyvatelstvo nebo vládu, ale také angažující se ziskuchtivé nadnárodní firmy, pašeráky, ilegální obchodníky, zahraniční vlády. Válka pro většinu z těchto skupin slouží jako profitující firma. Ilegální, ale i legální konfliktní suroviny bývají často levnější a pro mnoho zahraničních firem to představuje určité úspory a tím i větší zisky. Pro rebely znamená válka udržení si lokalit s bohatými přírodními zdroji. Pojdme rozdělit jednotlivé aktéry a určit ty, kteří profitují z války, v nichž mají suroviny své nezastupitelné místo. Účastníky surovinových konfliktů můžeme rozdělit na:

- 1) místní
- 2) zahraniční (nadnárodní)

3.3.1. Místní aktéři

Většinu místních aktérů lze víceméně označit za přímé účastníky surovinové války v dané zemi. Avšak dopady na každého z nich jsou často velmi rozdílné. Někteří kvůli ozbrojeným střetům trpí a umírají, jiní naopak vydělávají a zvyšují svůj blahobyt. Všechny místní aktéry lze zařadit do jedné ze 4 skupin: a) státní orgány, b) protistátní (nevládní) ozbrojené skupiny, c) soukromé firmy a d) civilisté.

a) státní orgány

Vládnoucí elita hraje v konfliktech své země nemalou roli. Jak už bylo řečeno, války se v Subsaharské Africe odehrávají v nedemokratických a autoritářských režimech.

Podle Michaela Rosse patří, 12 z 25 států nejvíce závislých na minerálech a 6 z 25 nejvíce závislých na ropě, mezi nejvíce zadlužené chudé země (kategorizace podle Světové banky). Statistickou analýzou zjistil, že země závislé na exportu minerálů mají horší HDI⁴⁵ (Human development index). Nejvíce se podepisuje na nízkém HDI úmrtnost, naděje dožití a vzdělání dětí. (Renner 2002)

Tyto státy mají nižší HDI z mnoha důvodů. Příjmy z přírodních zdrojů jdou často do rukou jen několika málo vládnoucích osob (v nedemokratických zemích). Tyto příjmy jim skrz armádu a korupci pomáhají udržet jejich silnou pozici v zemi. Nedemokratické režimy také méně spoléhají na příjem z daní. Kvůli tomu necítí žádnou větší zodpovědnost za poskytování veřejných služeb. Vládnoucí elity se taktéž snaží odpíráním veřejných služeb oslabit potencionální opozici. Ta by mohla narušit, nebo dokonce státním převratem zničit jejich moc. Profesor William Reno z Northwestern University označil tyto státy (např. Sierra Leone, Demokratická republika Kongo a další) jako Shadow state (Renner 2002, s. 17).

Jak již bylo naznačeno, zisky z přírodních zdrojů financují armádu. Ta jim pomáhá udržet jak moc, tak i naleziště přírodních zdrojů. Navíc díky ní mohou získat nové zdroje, které ovládají jiné skupiny. V některých případech, jako tomu bylo např. v Súdánu, vládní jednotky s užitím násilí vyliďňují oblasti bohaté na přírodní zdroje. Tím se snaží zajistit lepší ochranu těžebních polí, které drží v rukou stát. (Renner 2002) Jak bylo a je v případě Súdánu – export ropy dovoluje centrální vládě pokračovat ve válce proti povstalcům na jihu země, na jejichž území se nachází další naleziště ropy. Jak napsal Michael Renner a jež se stalo mottem této práce: „Ropa financuje válku, válka poskytuje přístup k ropě.“ (Renner 2002, s. 10)

Mnohé Africké země zapříčinily surovinové konflikty tím, že „odmítaly strukturální změny, které by přinesly spravedlivé přerozdělování přírodních zdrojů.“ (Gedlu 1998, s. 10)

b) protistátní (nevládní) ozbrojené skupiny

Za protistátní, či spíše nevládní (jelikož některé s vládou spolupracují) ozbrojené skupiny, můžeme označit hnutí využívající násilí k dosáhnutí svých cílů – některá separatistická a etnická hnutí, militantní skupiny věrné warlordům, povstalci, organizované kriminální skupiny apod. Těchto skupin jsou v Subsaharské Africe desítky, pravděpodobně až

⁴⁵ Neboli Index lidského rozvoje – vyjadřuje kvalitu lidského života v dané zemi. Je určen podle několika faktorů (např. gramotnost, střední délka života, HDP/obyvatele atd.)

stovky. Mezi nejznámější patří RUF (Revolutionary United Front) v Sierra Leone a Libérii, UNITA (União Nacional para a Independência Total de Angola) v Angole, MLC (Mouvement pour la Liberation du Congo) v Demokratické republice Kongo a nebo Ninjas v Kongu. Tato hnutí se snaží získat přírodní zdroje pro financování svého konfliktu nebo pro vlastní obohacení.

Specifickou skupinou jsou separatisté. Ti se snaží o odtržení svého regionu, ve kterém se nalézají velké zásoby vzácných surovin (nejčastěji ropy). Tyto suroviny převážně využívá vládní elita a místní obyvatelstvo z nich nemá větší užitek. Naopak často na ně dopadají negativa těžby (zničené životní prostředí, zabírání půdy apod.) a na svůj úkor se jim nechce živit vládní elitu. Separatisté ani nemusí mít přístup ke zdroji, ale jejich odhodlání bojovat o osamostatnění bývá podstatně vyšší než u jiných skupin. Oproti warlordům a jiným loupeživým skupinám jsou tito lidé nejen ekonomicky, ale i politicky motivovaní. Proto tyto konflikty i bez financování z přírodních zdrojů mohou trvat dlouho.

Rebelové, resp. jejich vůdci, často za uzavřený mír vyžadují lukrativní posty ve vládě nebo společnostech kontrolující surovinové zdroje a jiné ekonomické aktivity (Le Billon 2003, cit. v Tomeš 2007a).

c) soukromé firmy

Do lokálních konfliktů se často zapojí i místní soukromí podnikatelé. Aby získali nerušený přístup ke zdrojům, tak finančně a materiálně (někdy i personálně v podobě najatých žoldáků) podporují tu stranu konfliktu, která má na svém území ono naleziště.

Na druhou stranu, také bývají okrádání o produkci rebelskými skupinami i vládními vojsky.

d) civilisté

Civilní obyvatelstvo, snad zcela jako jediné, ze surovinových konfliktů nijak neprosperuje. Naopak, trpí a umírá. Civilisté, včetně dětí, se stávají častým cílem útoků jak rebelů, tak i vládních vojsk.

Domorodci jsou často vyháněni rebelskými i vládními silami z oblastí výskytu přírodních surovin (snaha o vylidnění a tím i získání a uchránění zdrojů). Ozbrojenci při vyhánění obyvatelstva často používají nezákonné praktiky – vraždění, sexuální násilí, pokládání nášlapných min, blokády, mučení (odsekávání končetin apod.).

Civilisté také bývají využíváni při těžbě a to buď dobrovolně, nebo i nedobrovolně. V dolech bývají často zaměstnány děti a to ve velmi nevyhovujících podmínkách. V mnoha

případech dochází v dolech k úmrtí. Příjmy těchto horníků bývají nízké, ale dělník si zde často vydělá více než jinde. Například: Horník těžící koltan v Kongu-Kinshasa si může za měsíc vydělat až 200 USD. Oproti tomu si průměrný Konžan vydělá jen 10 USD měsíčně. (zdroj: UN: Coltan)

Pokud se podíváme na národní firmy a jejich těžební průmysl, tak ani zde není pro domorodce situace příliš příznivá. Doly nadnárodních firem zaměstnávají pouze omezené množství pracovních sil. Techničtí pracovníci často pocházejí z vyspělejších zemí. Za další nedostatek lze považovat špatné napojení těžebního průmyslu na zbytek národní ekonomiky, hlavně zpracovatelského průmyslu. (Renner 2002)

Velkým problémem této části světa je zapojení dětí přímo do války. Mladí chlapci jsou již od útlého věku unášeni a naverbováni do armád. Dětským vojákům chybí rodinná výchova. V těžkých a tvrdých podmínkách se z nich stávají necitelní a nemyslíci zabijáci. Dvanáctiletí chlapci se pak neštítí zabíjení ani znásilňování. Jejich návrat do normálního života je velmi těžký a jen zřídkakdy úspěšný. V armádách slouží i mladé dívky. Častěji však jako sexuální otrokyně starších bojovníků. Dětsí vojáci byli součástí téměř každého většího konfliktu v Subsaharské Africe. Do svých řad je zapojovala bohužel i vládní vojska (Libérie, Sierra Leone).

3.3.2. Zahraniční (nadnárodní) aktéři

Dalo by se říci, že kdyby nebylo zahraničních aktérů, pak by ani surovinové války nebyly tak časté. Subsaharská Afrika disponuje obrovskými zásobami vzácných surovin. Kvůli zvyšující se poptávce po daných komoditách se tento region stává cílem cizích aktérů, kteří se snaží na surovinovém bohatství Afriky vydělat co nejvíce. Tyto ziskuchtivé skupiny (či jedinci) se následně neštítí ani podporování válek a násilného utlačování lidí. Činnost těchto skupin podporuje nynější volný obchod mezi státy. Tím se stávají aktéry i další skupiny, které mají na starost (de)regulaci mezinárodního obchodu.

Mezinárodní obchod s konfliktními surovinami a snadnější mezinárodní pašování je dáno „buď nedostatkem uvědomění a kontroly nebo určitou mírou spolupráce mezi mezinárodními obchodníky, výrobci a finančníky, stejně tak laxní přístup ke kontrole ze strany spotřebitelských zemí.“(Renner 2002, s. 21.)

Mezi zahraničními aktéry můžeme nalézt: a) nadnárodní firmy, b) soukromé vojenské společnosti, c) mezinárodní organizace a cizí státy, d) ilegální sítě (teroristi, pašeráci, apod.)

a) nadnárodní společnosti

Velké množství korporací (většina relativně menších, ale také pár velkých dobře známých) figurovaly nebo doposud figuruje v surovinových konfliktech. Svůj podpis zanechávají prostřednictvím:

- výkupu „žhavých“ komodit od bojovníků
- získání koncesí na těžbu vydávané warlordy a rebelskými skupinami
- podpory exportu nelegálních surovin
- podnikání v zemích s represivní vládou
- pomoci získat zbraně vládním jednotkám, které porušují lidská práva (Renner 2002, s. 21)

Na první pohled nemusí být nezákonná činnost firem zřejmá, pokud spolupracují s uznávanou a legitimní vládou. Avšak v mnoha případech se jejich peníze používají na financování války. Nadnárodní firmy také přímo financují nebo jinak podporují vládu, aby zamezila útokům a dalším problémům kolem těžby (ropné společnosti Shell, Chevron, Elf, Agip v Nigérii nebo Lund Oil v Súdánu).

Skrz nadnárodní společnosti se stáváme součástí konfliktů i my obyčejní lidé. Jako spotřebitelé, nakupující produkty vyrobené z konfliktních surovin, podporujeme další činnost nadnárodních firem. Avšak hromadným upozorněním, či spíše nenakupováním uvedených produktů, můžeme ovlivnit další působení korporací v tzv. shadow states.

V roce 1996 zorganizoval Edward McMillan Scott (šéf konzervativců v Evropském parlamentu) s Kenem Wiwou (syn Kena Saro-Wiwy) vzpomínkové shromáždění k výročí popravy nigerijského spisovatele Kena Saro-Wiwy, který protestoval proti aktivitám firmy Shell v Nigérii. Neznámý účastník se zeptal Edwarda Scotta, co bude „s takovou nespravedlností dělat?“ Odpověděl krátce a jednoduše: „Přestanu tankovat benzin firmy Shell.“ (Hertzová 2003, s. 151) Je to vlastně to nejúčinnější, co se dá dělat. Jediní, kdo tyto firmy může vést k větší zodpovědnosti, jsou sami spotřebitelé.

Velkých nadnárodních společností působilo nebo dosud působí v konfliktních regionech celá řada. Pro příklad lze uvést ropné společnosti jako je Royal Dutch/Shell, Chevron, Mobil, Elf, Agip, Lund Oil. Součástí válek se stávají i další známé firmy, jako například Nokia, Sony, Bayer využívající konžský koltan, De Beers těžící a obchodující s diamanty, Oriental Timber Company dodávající liberijské dřevo do Evropy⁴⁶ nebo DLH

⁴⁶ Podle Světového fondu na ochranu přírody (WWF) je největším importérem nelegálního dřeva Velká Británie (Charvát 2005)

(Dalhoff, Larsen and Horneman AS) obchodující se dřevem po celém světě. Firmy zneužívající špatnou situaci chudých obyvatel, spolupracující s represivními režimy a nelegálními ozbrojenými skupinami sleduje a dokumentuje několik organizací (OSN, Amnesty International, Global Witness, Corporate Watch a další).

Nadnárodní firmy jsou spojeny právě s globalizací a jejími negativními vlivy na chudou část světa. (kapitola 3.3.3)

b) soukromé vojenské společnosti

Studená válka a podpora tehdejších velmocí skončila. Byla zde potřeba nová vojenská síla, která by zabezpečila technickou, personální, logistickou podporu. Toto mohly do značné míry zprostředkovat soukromé vojenské společnosti⁴⁷, které tak v 90. letech zažily obrovský růst. Mezi vojenské společnosti operující na celém světě patří Executive Outcomes, Sandline International, Defense System Ltd. nebo Ghurka Security Guards. Tyto firmy operovaly například v Sierra Leone nebo Angole. Placeny jsou právě z příjmů z prodeje přírodních surovin nebo z udělení koncesí na těžbu. (Renner 2002)

Vojenské firmy jsou také najímány některými nadnárodními těžařskými společnostmi. Ty využívají žoldáky zvláště k ochraně těžby a vybavení společností. Patří mezi ně například Shell v Nigérii nebo Talisman Energy v Súdánu. (Renner 2002)

Ve vojenských společnostech bývají často zaměstnáni bývalí vojáci z armád zemí Varšavské smlouvy nebo veteráni z dob apartheidu v JAR.

V současné době se také mluví o využití soukromých vojenských společností v mírových operacích (nejen OSN). Oproti mnohonárodní vojenské síle složené z členských států OSN mají výhody: „Soukromé síly lze dát dohromady a rozmístit rychleji než mnohonárodní (a možná i národní) síly, většinou budou politicky přijatelnější, zvláště ve vztahu ke ztrátám, než nasazení národních armád. Kromě toho mají jasné organizační schéma, kompatibilnější vojenskou výzbroj, výstroj a výcvik a větší zkušenost společného působení než mnohonárodní síly sestavené ad hoc. Mohou být finančně méně nákladné než jiné zahraniční jednotky. Navíc si mohou vybírat z široké databáze osvědčených bojových veteránů.“ (Howe 1998, s. 308, cit. v Bureš 2006, s. 152)

⁴⁷ Nabízejí služby jako výcvik vojáků, konzultace, střežení majetku, najímání žoldáků, zprostředkování obchodu se zbraněmi nebo podpora bojových operací

c) mezinárodní organizace, cizí vlády

Každý cizí stát i mezinárodní organizace má v konfliktech jinou úlohu. Mezinárodní organizace a některé státy se snaží pomoci postiženým zemím, omezit dopady války nebo ji přímo zastavit. Jiné země se na druhou stranu snaží z konfliktu prosperovat a často porušují mezinárodně uvalená embarga OSN. Většinou však existují takové státy, které se nijak nesnaží prosperovat ze surovinových bojů, ale zároveň nezakazují svým firmám obchodovat s konfliktními komoditami.

Mezinárodní organizace v čele s OSN se většinou snaží zamezit rozvoji surovinových konfliktů. Některé pouze dokumentují, upozorňují, případně využívají charitu. Jiné pro zabezpečení míru nastolují mírové operace (OSN, ECOWAS, AU). OSN také využívá různé sankce (např. v podobě sankcí a embarg). Embarga na vývoz diamantů bez řádného certifikátu byla uvalena například na Angolu, Sierra Leone nebo Libérii.

Otázkou je, jestli sankce na danou zemi uvalit a pokud ano, tak jaký typ. Stejná sankce totiž může mít někde pozitivní efekt, jinde naopak negativní. Ne vždy může uvalené embargo pomoci ohroženému obyvatelstvu, někdy jim může ještě přitížit. Není neobvyklé, že uvalení některých ekonomických sankcí nijak neohrozilo vládnoucí vrstvu, ale pro civilní obyvatelstvo mělo katastrofální dopady. Například v Iráku, v období obchodního embarga, zemřelo v 90. letech kvůli nedostatku potravin a zhoršující se zdravotní péči okolo 500 tis. obyvatel. Negativní dopad na chudší obyvatelstvo a bojkot v podstatě přispěl k udržení režimu Saddáma Husajna. Na rozdíl od Iráku měly podobné sankce v Jižní Africe jiný výsledek. Zde sankce postihly hlavně bílou střední vrstvu. (Hertzová 2003)

Ze strany mezinárodních organizací mohou také působit negativní vlivy. Jsou to většinou liberalizační akce Světové banky (SB) a Mezinárodního měnového fondu (MMF). Někteří autoři Cramer a Weeks, Chuaová nebo Reno „uvádějí příklady, kdy realizace tzv. politik strukturálního přizpůsobení a finanční disciplíny vedla ke vzniku násilných konfliktů.“ (Tomeš 2007a, s. 153).

Země vyspělého světa mají poměrně negativní vliv na rozvoj konfliktů v subsaharské Africe. Jejich činy se zdají být někdy paradoxní. Na jedné straně v OSN mluví a hlasují o uvalení sankcí na tyranské země, na druhé straně „však jednají tak, že upřednostňují požadavky korporací, orientovaných výhradně na zisk...“ (Hertzová 2003, s. 103). Přes organizace jako je WTO nebo již zmíněné MMF a SB se západní vlády snaží o odbourání ekonomických bariér. Některé konfliktní suroviny se pak bez větších obtíží dovážejí do Evropy nebo Severní Ameriky.

De Soysa „zdůrazňuje odpovědnost vyspělých zemí, které zásadně ovlivňují ceny spotřebního zboží včetně zemědělských surovin. Dlouhodobý relativní pokles cen řady komodit (např. kávy a kakaa), na kterých jsou chudé rozvojové země závislé (Uganda, Pobřeží Slonoviny, Rwanda), významně přispěl ke vzniku a prodlužování konfliktu.“ (Tomeš 2007, s. 107)

Další problém představují některé státy sousedící se zemí, odkud pocházejí konfliktní suroviny. Přes tyto státy putují nelegální suroviny přímo na světový trh. Opačnou cestou pak přes ně plynou zbraně a další vojenské vybavení.

Existují také státy, které přímo spolupracují s represivními režimy. Za nerostné suroviny dodávají zbraně a vojenské vybavení. Nejvíce se v těchto obchodech projevuje komunistická Čína.

Čína je druhou nejlidnatější zemí světa a v posledních 20 letech se velmi rychle ekonomicky rozvíjí. Rostoucí životní úroveň miliardové Číny vyžaduje čím dál větší množství surovin. Bohužel, tato země disponuje relativně malým množstvím zdrojů. Proto hledá dodavatele v zahraničí. Subsaharská Afrika naopak disponuje značným množstvím surovin. Proto se Čína a její firmy orientují na spolupráci se Subsaharskou Afrikou.

„V roce 2000 obnášel obchod mezi Čínou a Afrikou 10 miliard dolarů, roku 2006 to už bylo 55 miliard dolarů a podle realistických odhadů se v roce 2010 přehoupne přes hranici 100 miliard.“ (Brož 2008, s. 12) V Africe působí více než 900 velkých čínských podniků.

Čína nezůstává jen u obchodu, ale také zde přímo investuje. Čínské podniky a vláda často investují do dopravní a technické infrastruktury – do železničních a silničních sítí, do komunikačních sítí, elektráren nebo nigerijského komunikačního satelitu. Čínština se dostává i do afrických univerzit. (Brož 2008)

Pro Afriku mohou být investice impulsem, který by rozvíjel ekonomiku a snížil sociální a ekonomické problémy. Zároveň však region může doplatit na spolupráci s Čínou. Afrika „de facto zásobuje svého největšího konkurenta, vznik soběstačného afrického průmyslu komplikuje levné čínské spotřební zboží.“ (Brož 2008, s. 12)

Aby Čína získala co nejvíce dodávek ropy a dalších surovin, je ochotna plně spolupracovat s represivními režimy (sama je ovládána komunistickým režimem). Konfliktní země často zásobuje zbraněmi, vojenskou technikou, ale i jiným spotřebním zbožím a to výměnou za drahocenné komodity (zvláště ropu). Zbraně se dodávaly např. do Nigérie, Súdánu nebo Angoly. Za to jim byla poskytnuta ropa nebo koncese na její těžbu.

Čína však nepodporovala jen jednu z bojujících stran. Například v Angole podporovala jak MPLA (Lidové hnutí za osvobození Angoly), FNLA (Národní fronta za osvobození

Angoly) tak i UNITA (Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly). Vítězná strana pak měla za zbraně dodat ropu.

Není ani novinkou dlouhodobá podpora vlády v Chartúmu. Čínská vláda dodala súdánské armádě v průběhu let desítky nadzvukových letounů a helikoptér, stovku samohybných děl a řadu dalších zbraní. Za to získala koncese na těžbu ropy v jižní části země, kde je ropa zásadním předmětem bojů. (Berdych a Prášil 2006)

d) kriminální síť (ilegální obchodníci, pašeráci, teroristi)

S konflikty Subsaharské Afriky jsou neodmyslitelně spojeny kriminální organizované skupiny. Pašeráci, ilegální obchodníci a teroristi jsou celosvětově velmi dobře propojené skupiny. Tato vrstva lidí nerespektuje žádná pravidla ani zákony. Respektuje pouze zisk. Do postižených zemí dodávají zbraně a to jak rebelům, tak i legitimním vládám. Pašeráci a překupníci často spolupracují i s takovými teroristickými organizacemi, jako je Al-Kaida.

Obchodníci se zbraněmi obchodují i se surovinami. Například Ukrajinec Leonid Minin, dovážel v 90. letech zbraně do Libérie, zároveň obchodoval s diamanty a byl šéfem Exotic Tropical Timber Enterprise Liberian (Global Witness Profile 2002). Kriminální síť operující v západní Africe v příloze 7.

3.3.3 Vliv globalizace

„... stále více problémů na lokální a regionální úrovni se stává problémy globálními a tyto globální problémy stále intenzivněji ovlivňují životy a procesy na úrovni lokální.“ (Tomeš 2007, s. 16)

Globalizace je pojem, o kterém v posledních dvou desetiletích slyšíme na každém rohu. Zasáhla každého z nás, ovlivnila náš styl života, naši informovanost i naši demokracii. Nevyhnula se ani Africe.

V této části se nebudu věnovat tomu, co globalizace je a jestli má spíše negativní, nebo pozitivní dopady. Budu se věnovat tomu, jak ovlivnila konflikty v Subsaharské Africe.

Hlavním znakem globalizace je rozvoj zahraničního obchodu a informačního propojení.⁴⁸ Svět se vlivem globalizace zmenšuje. De facto nás může ovlivnit situace, která se stane na druhém konci světa. Ekonomická krize v USA může výrazně ovlivnit ekonomiku

⁴⁸ Pro měření globalizace se používá např. množství FDI (přímých zahraničních investic), podíl obyvatel, jež mají přístup k internetu apod.

v Evropě. Státy se čím dál více zaměřují na to, v čem mají komparativní výhody a stávají se tak více závislými na ostatních v tom, v čem tuto výhodu nemají.

Všeobecně se tvrdí, že otevření ekonomiky a podpora zahraničních investic vede ke zlepšení životní úrovně a vzdělanosti. Vede však také k větší polarizaci společnosti. Zde nastává problém s malým počtem velmi bohatých a velkým počtem velmi chudých obyvatel. Jelikož v nedemokratických společnostech neexistuje rovnoprávnost a přístup k FDI má jen pár vyvolených, je zde tato polarizace patrnější. A jak jistě víme, největším problémem Subsaharské Afriky je chudoba, která se stává hlavním důvodem nepokojů a občanských válek.

Liberalizace světového obchodu probíhá již od konce druhé světové války. Velkým přínosem byla Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), jež upravovala světový režim obchodu až do poloviny 90. let. Po té ji nahradila Světová obchodní organizace (WTO). Cílem vždy bylo odstranit bariéry obchodu v podobě cel a jiných opatření. Avšak při dohodách o zrušení bariér měly vždy větší slovo rozvinuté bohaté státy. Ty byly pro liberalizaci v oblastech, kde mají komparativní výhodu, tudíž hlavně v průmyslovém zboží. Naopak v oblastech, které komparativní výhody postrádají, zemědělství a textil, byly méně ochotní liberalizovat. Oblasti zájmu rozvojových zemí pak zůstávaly stranou.(Chmelař 2007) Některé státy dokonce bojovaly proti dovozu levných potravin nebo textilu (např. EU proti dovozu velmi levného oblečení z Číny).

Joseph Stiglitz (bývalý hlavní ekonom Světové banky) odpověděl na otázku, proč MMF používá strategii, která negativně postihuje ekonomiky rozvojových zemí, takto: „protože vyjadřuje zájmy a ideologii západního finančního společenství.“ (Stiglitz 2002, cit. v Kumsa 2007, s. 43)

Rozvojové země se snaží proti těmto nespravedlnostem bojovat, ale představitelé vyspělých států nechtějí nijak výrazně ohrozit své ekonomiky konkurenceschopnějším zbožím. Export chudých zemí tudíž dále zůstává zatížen vysokými cly. Aby došlo k většímu rozvoji zemí třetího světa, měly by se „trhy bohatých států otevřít pro zboží a služby, které jsou rozvojové země schopny vyrábět – například produkty textilního a potravinářského průmyslu, námořnické služby nebo stavebnictví.“(Chmelař 2007, s. 31)

Globalizace tedy působí negativně ve většině zaostalých zemí. Způsobuje ještě větší ekonomické problémy. Průmysl i služby upadají a země se tak stává více závislá na primárním sektoru. Držení zdroje surovin bývá jediným způsobem akumulace bohatství.

Obrovský ekonomický růst některých zemí (zvláště východní Asie) a rozvoj nových technologií zvyšuje poptávku po surovinách, ale nabídka v mnoha vyspělých zemích zůstává relativně stejná a zásoby se tenčí. Cena těchto komodit pak stoupá. Poptávka roste i v chudých

rozvojových zemích. Nerostné zdroje se tedy stávají velmi lukrativními. Jak regionální vůdci, tak i vláda se je snaží ovládnout a nikdo z nárokujících se nechce surovinových dolů vzdát. Pak nastávají boje o suroviny.

Nadnárodní společnosti z vyspělých zemí využívají právě tyto suroviny. Od rebelů navíc bývají často mnohem levnější.

Vlivem globalizace se stala válka ziskovou. I když konflikt vznikl kvůli jiným sporům, globalizace ovlivní jeho intenzitu a délku trvání. Samofinancování a ziskovost války nedovolí rebelským stranám, aby přistoupily na mír (případ Angoly, Sierra Leone, Demokratické republiky Kongo a dalších zemí). Globalizace tedy změnila záměry válčících stran. „Nyní jde vždy a především o prosazování zájmů ekonomických.“ (Tomeš a kol. 2007, s. 15)

Globalizace však nemá pouze negativní, ale také i pozitivní vliv. Nejdůležitějšími jsou média, protože díky nim se světová veřejnost stává svědkem utrpení lidí v těchto konfliktech. V důsledku toho vzniká tlak na jednotlivé organizace (OSN), státy, ale i firmy, aby s danou situací něco dělaly. Díky medializaci skončil obchod Nokie a Ericssonu s konfliktním koltanem z Demokratické republiky Kongo. Firma Shell změnila pohled na obyvatelé trpících těžbou ropy v Nigérii. Dalším plusem je i mezinárodní obchod. Například díky zahraničním investicím patří Angola mezi nejrychleji rostoucí země světa, stává se stabilnější a tím se vzdaluje od možnosti reescalace ozbrojeného konfliktu.

Můžeme tedy říci, že globalizace značně zvyšuje riziko surovinových konfliktů v chudých zemích. Zároveň však pomáhá upozorňovat světovou veřejnost o válečném stavu a zajistit možnost řešení. V zemích, které dokáží využít klady globalizace, se riziko konfliktu snižuje. Jde především o stabilní země s dobrou legislativou, které zaručí ochranu FDI nadnárodním korporacím. Bohužel legislativa v zemích Subsaharské Afriky je nedostatečná. Proto zde zahraniční firmy neinvestují do zpracovatelského průmyslu ani služeb.

Po zpracování kapitoly 3.3 mohu hypotézu 4 (*Kvůli globalizaci, zvláště rozvoji světového obchodu se surovinami se stává živatelem konfliktu téměř každý člověk ve vyspělém světě.*) potvrdit. Bohužel nelze jednoznačně říci, které zboží bylo vyrobeno z konfliktní suroviny. Ale pokud člověk koupí produkt vyrobený firmou působící v konfliktních oblastech, podporuje tak její další možné kontroverzní akce. I když některé korporace rozvázaly styky s represivními režimy, jiné, zvláště čínské, naopak navázaly. Čínské zboží vyrobené z nedůvěryhodných zdrojů pak putuje do celého světa.

V druhé a třetí kapitole jsem zjistil, že ropa je hlavní konfliktní surovinou v Subsaharské Africe. Zároveň se na ropě nijak výrazně nepodílí rebelské skupiny. Naopak ropné zdroje ovládají převážně vlády a spolupracující nadnárodní korporace. Proto mohu hypotézu 6 (*Ropa je hlavní konfliktní surovinou v Subsaharské Africe. Z této suroviny těží hlavně vlády a nadnárodní korporace.*) potvrdit.

Cílem této kapitoly bylo také zjistit, kdo profituje z konfliktních surovin. Kromě trpícího civilního obyvatelstva a organizací, které vynakládají finanční a materiální prostředky na ukončení válek, vydělávají na ozbrojených konfrontacích zvláště nadnárodní firmy, rebelové a vlády daných zemí.

4. Role přírodních zdrojů ve vybraných konfliktech Subsaharské Afriky

V této kapitole se zabývám některými ozbrojenými konflikty. Pokouším se zjistit, jakou roli v nich sehrály přírodní suroviny. Nastíním tak možné situace, jak působí bohatství přírodních zdrojů na vznik nebo průběh konfliktu. Postupně se věnuji konfliktům v Angole, Demokratické republice Kongo, Nigérii a Sierra Leone. Cílem je zjistit, co hraje hlavní roli při eskalaci surovinových konfliktů a jaké jsou zde rozdíly.

4.1 Nigérie

Nigérie je největším producentem ropy v Subsaharské Africe. Tato surovina se těží převážně v oblasti delty řeky Niger při Guinejském zálivu (příloha 8). Zde se nachází jádro problémů.

Spor kvůli nigerijské ropě se vede už od samotného počátku vzniku nezávislé Nigérie v roce 1960. Konflikt se rozhořel zvláště po roce 1967, kdy se osamostatnila oblast bohatá na ropu. Vznikl tím nový stát Biafra⁴⁹. Po těžkých bojích byl region v roce 1970 opět připojen k Nigérii.

V současnosti využívá ropu vojenská vládnoucí elita. Ta získává až 80 % všech příjmů z těžby. Většina zisků skončí na kontech vládnoucí elity, úředníků či armádních velitelů. Bohužel na revitalizaci země jde jen zanedbatelná částka. Obyvatelstvo v oblastech těžby nemá z prodeje ropy žádný užitek. Naopak dopadají na ně negativa těžby: devastace životního prostředí – unikající ropa ničí půdu a vodní toky v místech, kde je mnoho chudých obyvatel, kteří jsou zcela závislí na tradičním rybolovu a zemědělství. Úniky ropy a hoření zemního plynu způsobují také zdravotní problémy – rakoviny, respirační problémy, vyrážky, atd.

V 90. letech docházelo k mnoha protestům přímo proti nadnárodním těžbařským společnostem. Terčem se stali zvláště největší producenti Royal Dutch Shell, Chevron, Mobil, Elf nebo Agip. Největší protestující, ale nenásilné, hnutí MOSOP⁵⁰ (Movement for the Survival of the Ogoni People) dokonce v roce 1993 úspěšně zastavilo operace Shellu v oblasti Ogoni. Vláda odpověděla kampaní vedenou násilím a zastrašováním. Také se pokusila vyprovokovat násilnosti mezi jednotlivými etniky v Deltě Nigeru.

Korporace popírají, že by věděly o vládních represivních akcích, ale patrně někdy vyzývají vlády k akcím proti protestujícím. Společnosti Elf a Agip pravděpodobně podnítily smrtící útok proti protestujícím, kteří odmítali, aby pokračovala těžba v blízkosti jejich vesnice. Helikoptéry Chevronu byly patrně nasazeny v útoku proti protestujícím v roce 1998. Podle

⁴⁹ V jihovýchodní části Nigérie při pobřeží Guinejského zálivu a hranici s Kamerunem

⁵⁰ Založeno 1990

některých zpráv dokonce Shell podporoval několik paramilitantních skupin v oblasti Ogoni. (Renner 2002)

Západní země sice nesouhlasily s praktikami nigerijské diktatury, ale o nápravu se nijak významně nepokoušely. Jak uvedla Hertzová: „Evropský parlament kromě rutinního odsuzování neudělal pro dodržování lidských práv v Nigérii za vlády generála Sani Abachy téměř nic. Vždy převládal zájem o obchod a o ropu.“ (Hertzová 2003, s. 86)

V roce 1995 popravila nigerijská vláda básníka a dramatika Ken Saro-Wiwa (držitele Nobelovy ceny a člen MOSOP). Ten se již 5 let snažil o odtržení území kmene Ogoni a o finanční náhradu za zničení životního prostředí firmou Royal Dutch Shell.

V dalších letech se zvedla nová a silnější vlna protestů, zvláště proti nadnárodním společnostem (hlavně Shellu). Během několika málo let došlo k explozím ropovodů, přepadům benzínových stanic, rozkrádání pracovního vybavení a blokování ropných věží. (Anderson 1995, cit. v Hertzová 2003). Kvůli rebeliím dokonce poklesla na podzim 1998 denní produkce ropy o jednu třetinu. V roce 1999 vyřadilo 5 Nigerijců ropnou rafinerii Shellu na 5 dní z provozu. Nigerijci využívali i únosů zaměstnanců této firmy. Jen v roce 1999 to bylo okolo 200 lidí (Hertzová 2003). Aby toho pro firmu Shell nebylo málo, přidali se k Nigerijcům i samotní spotřebitelé z celého světa tím, že přestali nakupovat jejich produkty. Tržby korporace následně poklesly. I samotní zaměstnanci Shellu byli pobouřeni situací v Nigérii a poslali vedení firmy e-maily s negativními postoji.

Šéfové této firmy zjistili, že firmě neprospívá udržování korupčního systému v Nigérii. Aby firma získala zpět lepší image a vyvarovala se dalším nepokojům, začala dbát o obyvatele oblastí, kde Shell působí. Například v roce 1999 investovala firma „v Nigérii 52 milionů dolarů do výstavby škol, nemocnic, silnic a mostů a v oblastech, o které se stát přestal starat už počátkem 80. let, vybudoval energetické a vodovodní inženýrské sítě.“ (Hertzová 2003, s. 195) Ředitel projektů této firmy, Brian Anderson, dokonce řekl: „Stát podniká v těžbě ropy a my plníme to, co by měl plnit on.“ (Hertzová 2003, s. 195)

Je zřejmé, že bojkot výrobků firem, jež spolupracují s represivními režimy, je pravděpodobně nejúčinnější prostředkem k zlepšení situace postiženého civilního obyvatelstva. Není to tedy jen na našich vládách, na OSN a dalších politických a obchodních organizacích. Je to hlavně na nás obyčejných lidech, spotřebitelích krvavých produktů.

V červnu roku 1998 zemřel vojenský diktátor Sani Abacha a o rok později došlo k volbám. Africká komise pro lidská a občanská práva, součást Organizace africké jednoty (dnes Africká unie) v té době nařídila nigerijské vládě kompenzovat Ogonské obyvatelstvo za

utrpení, které na nich bylo spácháno. Centrální vláda pak oblastem zatížených těžbou zvýšila podíl z ropných výnosů z 3 % na 13 %. (Renner 2002)

Zdálo by se, že se situace v Deltě Nigeru uvolní. Opak byl však pravdou. Již v roce 1997 se násilí mezi etniky a vládou zvýšilo. Zvláště mladí se začali radikalizovat. Nástrojem nátlaku a příjmů pro místní skupiny se stávají únosy a útoky na ropovody. Přísun peněz z výkupného pak láká k novým ozbrojeným akcím. Dochází tak i k ozbrojeným střetům a to i mezi etnickými skupinami navzájem.

Situace se vyhroutil v roce 2004, kdy Lidová dobrovolná síla Deltý Nigeru (NDPVF) vyhlásila totální válku nigerijské vládě⁵¹. Ve spolupráci se Svazovým společenstvím Iljaw Deltý Nigeru (FNDIC) se podařilo snížit produkci ropy v Nigérii až o 40 %. (Zelinka 2007)

V témže roce se pokouší prezident Obasanjo vyřešit situaci tím, že nabízí rebelům amnestii, pokud ukončí boje a odevzdají zbraně, za které jim bude vyplacena odměna. Zároveň FNDIC je nabídnuta účast ve vládě a podíl na ropných licencích. Situace se mění a uklidňuje. Naopak se ale dostávají do popředí jiné ekonomicky motivované skupiny.

Ze začátku 90. let byl konflikt ze strany opozice poměrně nenásilný. Motivovaný zvláště rozhořčením ze špatné situace obyvatel, jež jsou postiženi těžbou ropy. Stálost situace však vedla k radikalizaci některých skupin. Teroristické akce vůči nadnárodním těžebním firmám měly úspěch v podobě příjmů z výkupného. Pro tyto skupiny se pak hlavní motivací stal zisk.

Rozhořčení (grievance) nemusí vést k ozbrojenému konfliktu. Konflikt se stává ozbrojeným, až když je motivován ekonomicky.

4.2. Angola

„Válka v Angole začala jako antikoloniální (1961-75), po získání nezávislosti se změnila ve válku zástupnou (1976-92), internacionalizovanou účastí vojsk Kuby a Jihoafrické republiky, resp. občanskou, motivovanou ideologicky, a po volbách 1992 ve válku občanskou motivovanou ekonomicky.“ (Carter 2003 v Tomeš 2007, s. 100) Takto by se dal shrnout vývoj konfliktů v Angole.

Tato země je snad nejznámějším příkladem podpory dvou mezi sebou bojujících stran dvěma zneprátelenými supervelmocemi z období studené války. Komunistický východní blok (zvláště Kuba a SSSR) podporoval vládnoucí stranu MPLA (Lidové hnutí za osvobození

⁵¹ Podle UCDP/PRIO jediný ozbrojený konflikt v období 1990-2005

Angoly) a kapitalistický západ (USA a JAR) podporoval hnutí UNITA (Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly)⁵². Na konci 80. let však studená válka skončila a tak i finanční a materiální pomoc obou velmocí. Obě strany sice pod nátlakem mezinárodního společenství vedly některá mírová jednání (některá se zdála být i úspěšná⁵³), ale boje, převážně kvůli porušování příměří ze strany UNITY, pokračovaly dál.

Znepřátelené strany potřebovaly nový zdroj k financování konfliktu. Ten se naskytl v podobě přírodních surovin, jež obě strany v menší míře využívaly již dříve. Velké množství angolské ropy a diamantů financovalo jak konflikt, tak elitu obou stran.

UNITA využívala převážně diamanty⁵⁴. Už na začátku 90. let měla 90% podíl na exportu angolských diamantů. Avšak tento vysoký podíl po vojenských neúspěších, ztrátě území, vyčerpání zásob a sankcích OSN velmi rychle klesnul. Příjem poklesl z více jak 600 milionů dolarů ze začátku 90. let na pouhých 80-150 milionů dolarů za rok ke konci dekády. Během let 1992 až 1998 získala UNITA na těžbě diamantů 3,72 miliard dolarů. (Renner 2002)⁵⁵ Peníze šly převážně do kapes vůdců UNITA, nákupu zbraní, potravin, paliva a korupce. UNITA využívala k těžbě nejen své vlastní lidi, ale také přinucené dělníky (de facto otroky).

Do roku 1999 spolupracovalo s hnutím UNITA několik zahraničních firem. Jednou z nich byla i známá De Beers, která angolské krvavé diamanty exportovala do celého světa. S exportem a prodejem pomáhaly i některé státy. Například Burkina Faso, Demokratická republika Kongo (za vlády Mobuta) a Rwanda „sloužily jako ochranné přístavy pro nezákonné transakce.“ (Renner 2002, s. 33) UNITA mohla pašovat diamanty také přes Středoafričskou republiku, Pobřeží Slonoviny, Maroko, Namibii, Jižní Afriku a Zambii.⁵⁶

UNITA se vyhýbala i zbrojnímu embargu. Zbraně byly importovány přes Mobutuův Zair, Burkina Faso nebo Togo a to zvláště z Bulharska a dalších států východní Evropy.

Vláda naopak využívala k financování konfliktu zdroje ropy. Výnosy z ropy, tvořící v 90. letech téměř 90 % státního rozpočtu a zhruba 90 % celkového exportu, držela v rukách právě MPLA. Samozřejmě na obchodu s ropou a zbraněmi (jež byly financovány právě z prodeje ropy) se obohatila i úzká část lidí kolem prezidenta Eduardo des Santose a samozřejmě vůdčí elita angolské armády. (Renner 2002)

⁵² Kuba a JAR vyslaly do země své jednotky

⁵³ Zvláště na začátku 90. let dohoda v portugalském Bicepse, která vedla až k volbám v roce 1992

⁵⁴ Angola je pátý největší producent diamantů na světě

⁵⁵ Vývoj zisků vlády a hnutí UNITA z těžby ropy a diamantů v příloze 9

⁵⁶ Zambie dokonce poskytovala falešné certifikáty původu na tyto diamanty. (Renner 2002)

V roce 2000 vydělala vláda na ropě 3,8 miliard dolarů, ale ministerstvo financí uvedlo, že přijalo jen 3 miliardy dolarů. Necelých 800 milionů zmizelo někde ve státní sféře. (Global Witness profile 2002)

Do těžby ropy se zapojilo také několik nadnárodních těžbařských firem, mezi něž patří Chevron, Elf Aquitaine, BP a Exxon Mobil. Tyto firmy mají spoluvinu na smrti mnoha obyvatel Angoly. Vláda často požaduje určitou finanční pomoc od firem. Za tuto pomoc pak společnosti dostávají licence na těžbu ropy. Velká část z těchto peněz jde právě na nákup zbraní. (Renner 2002)

I když firmy mají svůj podíl na financování armády, nejsou jediní. Od poloviny 80. let se Angolská vláda uchýlila k získání finančních půjček od mezinárodních bank. Tyto půjčky měly být využity pro těžbu ropy. Avšak velká část těchto financí šla rovnou do zlepšení armády.

Po skončení občanské války v roce 2002⁵⁷ se začala země neobyčejně vyvíjet. K tomuto vývoji paradoxně dopomohly komodity, které financovaly konflikt – diamanty a zvláště ropa. O ty mají zájem hlavně USA, Čína⁵⁸ a Rusko. Výnosy z těchto konfliktních surovin již nejdou jen do zbrojení a do kapes vládnoucí elity a zkorumpovaných státních úředníků, ale financuje se z nich rekonstrukce celé Angoly (infrastruktura, vzdělávání, zdravotnictví a další sociální a veřejné služby). Vláda již kontroluje celé území a je zde snaha zajistit základní služby i v nejdlehlších oblastech. Angola má každoročně více než 10% růst HDP (v roce 2006 vzrostlo HDP o 15 % - zdroj: World Factbook CIA) V roce 2006 se země dokonce stala členem OPEC a Asociace afrických zemí produkující diamanty (ADPA). Angola se „stává respektovaný a strategický partner.“ (Kopecký 2007, s. 37)

Jak můžeme vidět na příkladu Angoly. Suroviny nemusí hrát roli při vzniku konfliktu, ale mohou zásadně ovlivnit dobu trvání. Konflikt v Angole se zásadně prodloužil. Důvodem byl hlavně opoziční vůdce Savimbi, který se bál o ztrátu zisků z prodeje diamantů.

Angola je v posledních letech příkladem toho, že přerozdělování zisků z prodeje surovin vede k ekonomickému rozvoji a míru.

⁵⁷ Na ukončení konfliktu měla velký vliv smrt vůdce UNITA, Jonase Savimbiho

⁵⁸ Čína dává nijak nepodmiňované a levné úvěry, které se splácejí dodávkami ropy

4.3. Demokratická republika Kongo

Demokratickou republiku Kongo⁵⁹ (dále jen DRK) bychom mohli označit za surovinový ráj na zemi. Má velké zásoby drahých kovů a minerálů (např. diamanty, zlato, koltan, cínovec, měď, kobalt, zinek nebo mangan), dále pak také zásoby ropy, zemního plynu a dřeva⁶⁰. Kongo má také výborné podmínky pro zemědělství, pěstuje se zde například káva, čaj nebo palmový olej. Je nutné dodat, že zde žije i vzácná zvěř, která zvláště pro pytláky představuje velký finanční přínos (mezi ohroženou zvěř lze zařadit například gorily nížinné nebo slony). DRK se proto stává terčem ziskuchtivých firem, vlád a kriminálních skupin.

Přírodní bohatství mělo klíčovou roli hned ve dvou konfliktech bývalého Zairu. První konflikt se odehrál v letech 1996-97 a skončil svržením tehdejšího prezidenta Mobuta. Vítězové pak profitovali z těžby. Novým prezidentem se stal Laurent Kabila (člen ADFL – Aliance demokratických sil pro osvobození Konga). Ten vyjednával se zahraničními investory (např. De Beers, Anglo-American Corporation, Barrick Gold Corporation, Banro American Resources, American Mineral Fields nebo Bechtel Corporation) ještě v době, kdy byl pouze vůdce rebelů a ovládal jen malou část země. V dubnu roku 1997, kdy již bylo jasné, že ADFL převezme plnou moc nad zemí, začal Kabila obchodovat s nadnárodními společnostmi. S American Mineral Fields podepsal kontrakt na 885 milionů USD. S firmou Bechtel se dohodl na bezplatném dodání satelitních snímků a infračervených map potenciálních nalezišť. (Renner 2002)

Druhá válka byla z hlediska plenění přírodního bohatství, ale i utrpení civilního obyvatelstva, intenzivnější. Po převzetí moci prezidentem Kabilou vpadla do země vojska Rwandy a Ugandy. Rwanda obhajovala svůj vpád pronásledováním rebelské skupiny Hutuů, které měly na svědomí genocidu ve Rwandě. Hutuové používali DRK jako základnu pro ozbrojené výpady do Rwandy. Podobnou výmluvu pro vpád do země měla i Ugandská vláda.

Na území DRK se obě země spojily s místními protivládními rebely. Slabá kontrola státní moci pak umožnila ovládnout značnou část východního Konga (regiony Ituri, Severní a Jižní Kivu) a začít tak plnit místní bohaté přírodní zdroje. Do těžby se zapojili jak vojáci (např. ugandští vojáci těžili zlato) tak i (často nedobrovolně) místní civilisté včetně dětí.

Horníci v okupovaných územích museli buď zanechat svých nalezišť a pracovat pro okupační síly, nebo museli platit daň. Podobné to měli i zemědělci, kteří byli nuceni levně prodávat okupantům své komodity. Na těžbě, prodeji a přepravě přírodních surovin se podílely

⁵⁹ Bývalý Zair (do roku 1997)

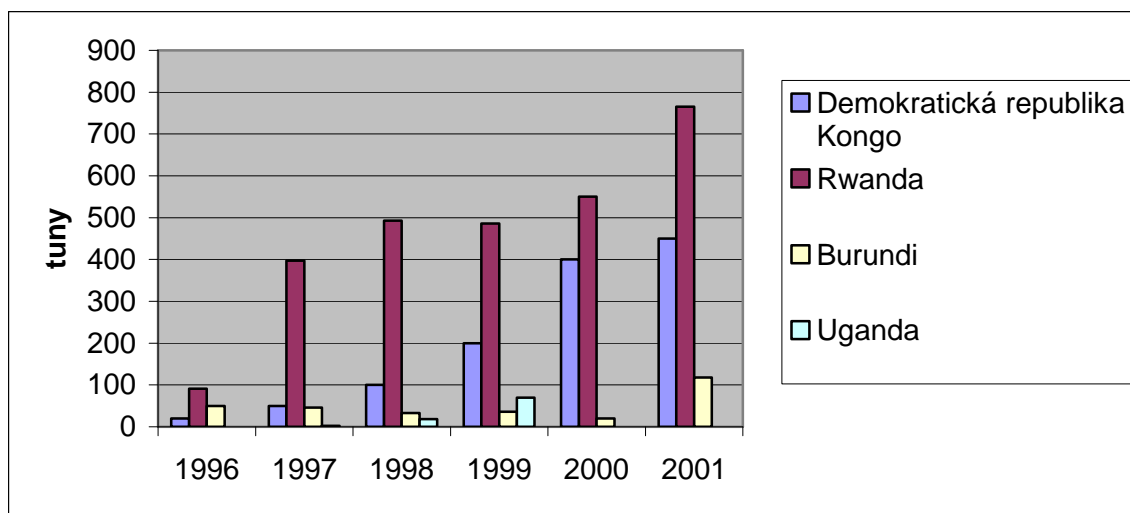
⁶⁰ Geografické rozmístění ložisek některých konfliktních surovin v příloze 10

jak firmy z Ugandy a Rwandy, tak i desítky firem i z Evropy (z Velké Británie, Belgie, Německa, Švýcarska, Finska a Francie) a Severní Ameriky (USA a Kanada)⁶¹.

Pro obě země, Ugandu a Rwandu, se okupace stala výdělečnou činností. Příjmy z prodeje surovin financovaly jak samotné vojenské tažení, tak i občanské války v daných zemích. Obohatily také samotné vojenské vůdce, několik firem a další zainteresované subjekty. Mezi ty, kteří se obohatili na tomto konfliktu, patří například Salim Saleh, bratr ugandského prezidenta Museveniho, nebo James Kazini, bývalý náčelník štábu Ugandské armády.

Ugandské a rwandské plnění konžských surovin dokazují i statistická data. Obě země nedisponují velkými zásobami surovin, jako je koltan, zlato, dřevo nebo diamanty. Avšak export těchto surovin se po v pádu do DRK výrazně zvýšil.⁶² Například v Ugandě významně rostl vývoz zlata, ale produkce byla ve skutečnosti minimální (viz příloha 11). Podle OSN byl export v roce 2001 desetkrát větší než v roce 1996 (UN Security Council S/2001/1072).

Graf 7: Export koltanu ve vybraných zemích Subsaharské Afriky

Zdroj: Handbook of World Mineral Trade Statistics 1996-2001;

UN Security Council: Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo

Pozn. Data za Ugandu jsou pouze do roku 1999

Jak vidíme v grafu 7, export koltanu z Rwandy se jen v prvním roce intervence v DRK zvýšil více než desetkrát. V Ugandě se dokonce koltan netěžil vůbec, ale už v prvním roce války vyvezla země 2,5 tuny koltanu. V následujících letech se export zvýšil na téměř 70 tun (v roce 1999). I Burundi, spolupracující s některými ozbrojenými skupinami v DRK, zvedla v roce 2001 svůj export koltanu oproti předešlým létům o trojnásobek. Konžský koltan putuje

⁶¹ Zdroj: UN Security Council S/2002/1146: Final report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo

⁶² Uganda a Rwanda reexportovaly převážně zlato, diamanty, koltan, cín, kávu, čaj, dřevo nebo sloní kly. (Renner 2002)

přes několik obchodníků, zpracovatelů a výrobců až nakonec končí v mobilních telefonech, počítačích a další elektroniky firem jako je Nokia, Ericsson, HP, IBM, Motorola nebo Siemens (cesta koltanu viz příloha 12).

Vláda v Kinshase se také snažila využívat přírodní zdroje k financování konfliktu. Nastaly však komplikace. Firmy byly postiženy korupcí, špatným hospodařením, krádežemi vybavení a nedostatečnými investicemi. Nejhůře dopadly státem vlastněné těžařské společnosti Gécamines (měď a kobalt) a Miba (diamanty). Produkce mědi klesla na skoro 6 % svého vrcholu, kobalt spadl na šestinu a produkce diamantů byla téměř poloviční. Jednou z možností, jak získat zpět své příjmy, bylo vydat povolení k těžbě zahraničním společnostem. Vláda k tomuto kroku přistoupila. (Renner 2002)

Zároveň potřebovala i vojenskou pomoc. Proto se prezident Kabila obrátil na některé Africké země a požádal je o pomoc. Výměnou za poskytnutou službu jim měly být uděleny koncese na těžbu vzácných surovin. Této příležitosti se chopily vlády Angoly, Čadu, Namibie a Zimbabwe a do země vyslaly své vojáky.

Angola získala koncese na těžbu ropy na západě země. Namibie mohla těžit diamanty v provincii Kasai-Occidental. Nejvíce však získalo Zimbabwe. To dostalo povolení na těžbu dřeva, diamantů, mědi atd. Také mohlo využívat zemědělství. (UN Security Council S/2002/1146)

Největší škody zanechalo v zemi Zimbabwe. Vůdci zimbabwských vojsk založili firmu Osleg (Operation Sovereign Legitimacy), která financovala vojenskou účast v zemi. Osleg vlastnil práva na těžbu dřeva na ploše 33 milionů hektarů (asi 15 % rozlohy DRK). Získal také koncesi na těžbu diamantů a to jak aluviálních, blízko Mbuj-Mayi, tak naleziště kimberlitských diamantů v Tshibua. Mezi další zimbabwské firmy, jež operovaly na území DRK, patří Ridgepoint Overseas Developments. Ta spravuje 3 doly na měď a kobalt. Firma oficiálně patří zimbabwskému ministerstvu spravedlnosti a synovci prezidenta Mugabeho. (Renner 2002)

V těchto oblastech Katanga a Kasai, které byly pod kontrolou zimbabwských vojsk, pracovalo také několik firem z Keni, Tanzanie nebo Jižní Afriky.

Nelegální přírodní suroviny importovalo (importuje) mnoho vyspělých států zahrnujících Západní Evropu nebo Kanadu, ale také další státy, jako je Rusko, Indie, Malajsie nebo Pákistán. Do těchto států plynuly ilegální suroviny zvláště přes Keňu, Tanzanii, Zambii, Jižní Afriku, Středoafričskou republiku a Konžskou republiku. (United Nations; Africa News, cit. v Renner 2002)

Většina cizích vojsk se země stáhla až pod nátlakem OSN a světové veřejnosti v letech 2001 až 2002. Ustoupila však až po té, co se dohodla na založení společných podniků s místními milicemi, jež je de facto nahrazují a pokračují v profitování z přírodního bohatství země. (UN Security Council S/2002/1146)

DRK má také problém až s desítkou větší polovojenských skupin oddaných svým warlordům (RCD-Goma, RCD-ML, MLC/FLC, Mayi-Mayi). Některé z nich jsou dokonce z jiných zemí (Interahamwe, ALIR). Ty bojují nejen s vládou, ale i mezi sebou. Často dochází i k vraždění nevinných lidí. I tyto rebelové využívají ke svému financování přírodní bohatství. Tradiční je jejich spolupráce se zahraničními vládami (Rwanda, Uganda, Burundi, Zimbabwe) a některými nadnárodními společnostmi.

Podíl na vývoji války měla i měnící se cena koltanu na světovém trhu. Když v roce 2000 vzrostla cena z 60 na 600 dolarů za kilogram (viz graf 4 v kapitole 1.2.3.3.) mělo to zásadní vliv na konflikt. Ložiska koltanu se stala pro rebely a rwandské a ugandské okupační síly velmi lukrativní. Docházelo tak k dalším bojům kvůli získání a ochraně nalezišť. Pokles ceny na starou cenu o rok později měl naopak opačný vliv. Rebelská hnutí závislá především na této surovině (např. RCD-Goma) již neměla takové zisky a válka se pro ně stala příliš drahá. To vedlo k dalším mírovým jednáním. (UN Security Council S/2001/1072)

V surovinově bohaté Demokratické republice Kongo je velkým problémem slabost centrální vlády. Udržet a bezpečně ovládat celou etnicky heterogenní zemi se zdá být nemožné. Nedostatečnou ochranu státu využívají domácí i zahraniční ozbrojené skupiny. Intervence a plnění surovinových zdrojů se pro ně stává velmi ziskovou aktivitou. Existující podpora cizích vlád mírová řešení ztěžuje. Problém anarchie a konfliktů je v této zemi téměř neřešitelný.

Zemi by pravděpodobně prospěla větší autonomie jednotlivých regionů (decentralizace moci, demokracie) a samozřejmě i již probíhající pomoc OSN.⁶³

4.4. Sierra Leone

Sierru Leone můžeme označit za jasný příklad toho, že za konfliktem stojí jen a jen přírodní suroviny. V tomto případě zvláště diamanty. Tuto skutečnost potvrdil i sierraleonský velvyslanec při OSN Ibrahim Kamara: „Vždy jsme tvrdili, že konflikt není o ideologii,

⁶³ V DRK operuje největší mise OSN MONUC, skýtá přes 18 tis. vojáků, vojenských pozorovatelů a policistů (zdroj: UN Peacekeeping)

o kmenových nebo regionálních rozdílech... Kořenem konfliktu jsou a zůstávají diamanty, diamanty a diamanty.“ (New York Times 6.7.2000, in Renner 2002, s. 22)

Hlavními iniciátory tohoto konfliktu se stali Charles Taylor a Foday Sankoh. Zatím co Sankoh byl velitelem rebelské RUF (Sjednocená revoluční fronta), Charles Taylor byl vůdcem NPFL (Liberijské národní vlastenecké fronty) a v letech 1997-2003 prezidentem Libérie. Po celá 90. léta RUF v Sierra Leone podporoval. Sankoh i Taylor sledovali hlavně tučný zisk v podobě sierraleonských diamantů.

Válka oficiálně začala v roce 1991, kdy RUF⁶⁴ vpadla do země a zabrala diamantovou oblast Kono na východě. Frakce se kvůli podpoře z Libérie a obsazování regionů bohatých na diamanty stávala čím dál silnější a podnikala mnoho brutálních akcí. Chaosu v zemi využila armáda a v roce 1992 provedla vojenský puč.

RUF v 90. letech dále sílila. V roce 1996 již ovládala půlku země a směřovala k hlavnímu městu Freetownu. Vojenská junta na svou obranu dokonce najala soukromou vojenskou firmu Executive Outcomes. Na pomoc přišly i vojenské jednotky z Nigérie a Guiney. Společnými silami pak RUF vytlačily až k hranicím.

V roce 1996 proběhly svobodné volby. Vítězem se stala Sierraleonská občanská strana (SLPP), kterou vedl nový prezident Ahmad Tejan Kabbaha. Ta zrušila kontrakt s Executive Outcomes a snažila se vyjednat s RUF mír. Mírové smlouvy, které byly podepsány, však RUF opakovaně porušovala. Výsledkem byly nové boje a opětný vojenský puč v roce 1997, nová junta přizvala RUF ke společnému vládnutí. Díky soukromé armádě Sandline International, vojenským jednotkám ECOMOG a sierraleonským stoupencům získal Kabbah o rok později zpět své prezidentské křeslo a následně i kontrolu nad většinou území Sierra Leone. Tato kontrola opět nevydržela příliš dlouho a RUF společně s bývalými jednotkami, které provedly již dvakrát puč, zaútočila na Freetown. Po těžkých ztrátách na obou dvou stranách došlo za účasti ECOWAS, OAJ a OSN k mírové dohodě. RUF získala ve vládě některé pozice. Sankoh získal dokonce pozici předsedy komise pro strategické zdroje, kde kontroloval využívání státních diamantových polí. Samozřejmě výsledkem byla mnohem silnější RUF. (Černoch 2006, UN Security Council S/2000/1195)

Na podzim roku 1999 přišly do země mezinárodní jednotky UNAMSIL⁶⁵ a ECOMOG, aby dohlížely nad dodržováním dohod z Lomé. Jednotky však měly jen omezený mandát a

⁶⁴ RUF se skládala převážně z mladých mužů (často ještě dětí, které byly násilně rekrutovány ze slumů), ilegálních horníků a liberijských a burkinských žoldáků

⁶⁵ První operací OSN byla pozorovatelská mise peacekeeping UNOSIL (1998-1999). V roce 1999 ji nahradila již ozbrojená mise UNAMSIL, která byla víceméně úspěšná a trvala až do roku 2005. Nyní je v Sierra Leone peacebuilding mise UNIOSIL.

zároveň byly špatně vycvičené a vyzbrojené. Indický major (pověřený velitel OSN) si stěžoval na to, že někteří nigerijští velitelé prosazují jen své zájmy a jsou ochotni přiklonit se na stranu RUF, pokud získají některé příjmy z diamantů. (Černoch 2006)

Problémy s demobilizací přetrvávaly a nejkritičtější chvíle přišla v květnu 2000, kdy síly UNAMSIL vstoupily do oblastí, kde se diamanty těží (regiony Makeni a Magburaka). RUF zajala 500 vojáků⁶⁶ a zahájila ofenzivu. Tato situace vedla k posílení mandátu jednotek OSN i ke zvýšení počtu vojáků z šesti na sedmnáct tisíc. Byla to vůbec první mise OSN peacekeeping, která dostala mandát k přímému vojenskému zásahu⁶⁷. Mise OSN společně se sierraleonskými a guinejskými vojáky a domobranou nakonec přinutila v roce 2001 RUF ke kapitulaci a k následným mírovým dohodám v Abuji. Válka oficiálně skončila 18. ledna 2002. (UN Peacekeeping, Černoch 2006)

V dnešní době vládne prezident Kabbaha, situace v zemi je napjatá a do budoucni nejistá. Celá 90. léta mnoho občanů rebelovalo, kradlo, napadalo, zabíjelo a nyní nastává problém, jak tyto lidi integrovat zpět do normálního života. Z velké části se také jedná o dětské vojáky, u kterých je tento problém ještě větší, jelikož nezažili normální život.

Sierra Leone má produkci diamantů v hodnotě zhruba 250-300 milionů dolarů za rok. Avšak oficiální vývoz byl už před válkou mnohem nižší. Důvodem byl ilegální vývoz diamantů prostřednictvím rebelů, diamantových baronů, pašeráků, zkorumpovaných úředníků a dalších kriminálních žvlů. Za občanské války se situace ještě zhoršila. V roce 1999 byl oficiální export pouze v hodnotě 1,2 milionů dolarů (viz graf 8). Nelegální „krvavé“ diamanty se na světový obchod dostávaly přes Guineu, Gambii a hlavně Libérii. Taylor obchodoval tím způsobem, že RUF dával zbraně a další vybavení za diamanty. Situaci stručně okomentoval Andrés Perez z Le Monde Diplomatique: „...jak jednou vyputovaly diamanty ze Sierry Leone, automaticky se stávaly liberijskými. Z tohoto systému profitovaly společnosti jako De Beers nebo Lazare Kaplan International... díky tomuto nelegálnímu obchodu měly takto možnost nakupovat diamanty té nejvyšší kvality za velmi nízkou cenu a dále je prodávat za cenu 270 dolarů za karát“. (Perez 2000, cit v Černoch 2006, s. 32) RUF vydělala na diamantech odhadem 25-125 milionů dolarů ročně. (UN Security Council S/2000/1195)

Kromě RUF vydělal na válce v Sierra Leone liberijský diktátor Charles Taylor. Přes jeho území putovala většina sierraleonských krvavých diamantů. Cílovou zemí byla

⁶⁶ Vojáky osvobodily britské jednotky SAS, které zároveň zastavily postupující RUF a zajaly vůdce RUF Sankoha (zemřel ve vězení v roce 2003)

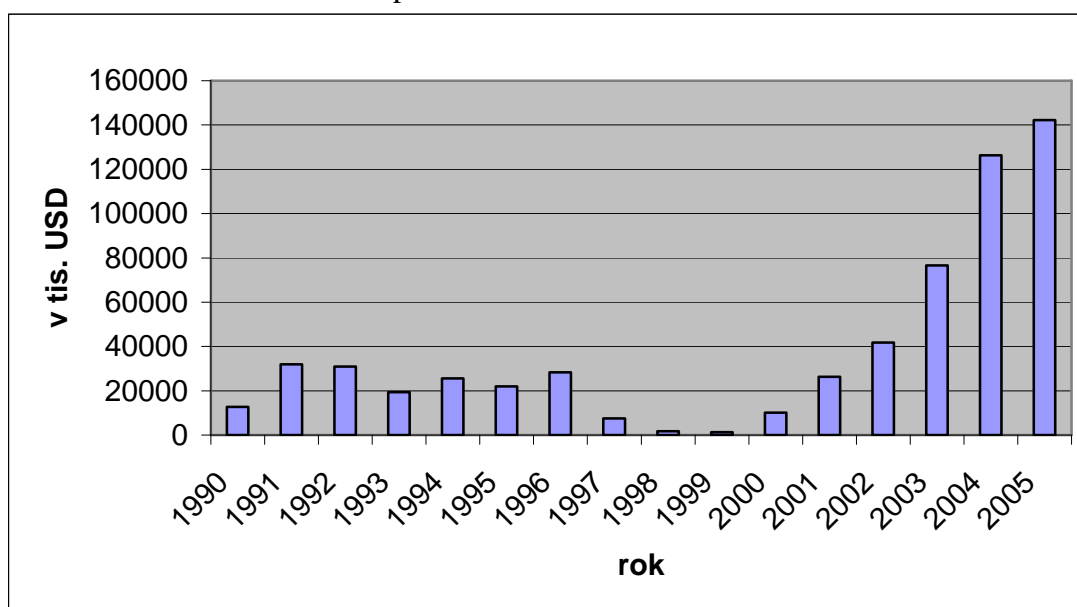
⁶⁷ Známé také jako pece-enforcment = vynucování míru

hlavně Belgie. V roce 2001 uvalila OSN na Libérii sankce⁶⁸, které ukončily legální export diamantů ze země. Taylor následně přešel k novému zdroji příjmů. Cílem se staly liberijské lesy. (Renner 2002)

Na sierraleonských diamantech vydělávaly desítky kriminálních a teroristických skupin, mezi nimiž byla i Al Kaida. (Global Witness 2005a)

Kabbahova oficiální vláda se snažila během svého vládnutí získat finance na vedení války s RUF a dalšími militantními jednotkami prostřednictvím prodeje práv na těžbu diamantů a dalších surovin (bauxit a rutil) firmám Global Exploration Corporation, Rex Mining Corporation, Diamond Works a Sierra Rutile-Nord Ressource. (Černoch 2006)

Graf 8: Hodnota oficiálního exportu diamantů v Sierra Leone

Zdroj: Bank of Sierra Leone - http://www.bankofsierraleone-centralbank.org/realsector_data.html

Jak vidíme v grafu 8, oficiální export diamantů po válce rok od roku roste. Růst je zapříčiněn nejen koncem války, ale také díky exportnímu certifikačnímu systému schváleného OSN v roce 2000. Jelikož i nadále v zemi bují korupce, tak odhadem polovina diamantů odchází na světový trh ilegální cestou.

Ministerstvo pro minerální zdroje založilo Diamond Area Development Fund (DACDF), snahou je zastavit nelegální těžbu a pašování diamantů. Jde o to, že část ze zisků z diamantů půjde přímo do oblastí, kde se diamanty vytěžily. Místní komunita se bude následně sama iniciovat v boji proti nelegální těžbě a pašování. (Bermúdez-Lugo 2007)

⁶⁸ UN Security Council Resolution 1343 (S/2001/1343)

Válka v Sierra Leone byla zapříčiněna zvláště ziskuchtivostí velitelů RUF a liberijského diktátora Taylora. Za tímto konfliktem stojí pouze diamanty. RUF by pravděpodobně nebyla tak silná, kdyby neměla i tak silnou podporu ze zahraničí.

Na základě výše uvedených fakt a literatury jsem zpracoval tabulku 8.

Tabulka 8: Vybrané ozbrojené konflikty a vliv surovin

země	konflikt	doba trvání ozbrojeného konfliktu	počet bojových obětí od roku 1990 a celkových obětí*	intenzita konfliktu **	KS	podíl KS na exportu v % (průměr za 90. léta)	vliv KS na vznik konfliktu	KS financuje konflikt
Nigérie	vláda vs. NDPVF	2004	0,5-1,2 tis. (50-200 tis.) ****	1	ropa	95	ano	ano
Angola	vláda vs. UNITA	1975-2002	68 – 73 tis. (1 500 tis.) *****	2	ropa, diamanty	98	ne	ano
Demokratická republika Kongo	vláda + Angola, Čad, Namibie, Zimbabwe vs. MLC, RCD, RCD-ML + Rwanda, Uganda	1998-2001	149 tis. (3 800 tis.)	2	měď, koltan, diamanty, zlato, kobalt, dřevo	80	ano	ano
Sierra Leone	vláda vs. RUF	1991-2000	13 tis. (75 tis.)	2	diamanty	20	ano	ano

Zdroj: vlastní zpracování na základě uvedené literatury

* celkový počet obětí uveden v závorce; zdroj: CSCW Battle Deaths Dataset version 2.0; Death Tolls for the Man-made Megadeaths of the Twentieth Century; Tomeš 2007a

** podle UCDP/PRIO: 1 – nejméně 25 bojových obětí v každém roce konfliktu a zároveň v žádném roce konfliktu ne více než 999 bojových obětí, 2 – alespoň v jednom roce konfliktu nejméně 1000 bojových obětí

*** KS – konfliktní surovina

**** od roku 1999 (Tomeš 2007a)

***** od roku 1975 (Tomeš 2007a)

Války v Sierra Leone a Demokratické republice Kongo si jsou svým charakterem velmi podobné. Obě vznikly kvůli ziskuchtivosti a ovládnutí ložisek vzácných nerostných surovin. Opozice měly silnou zahraniční podporu. Hlavní roli zde hrály plenitelné zdroje.

Angola je svým způsobem specifická. Konflikt eskaloval již v 70. letech kvůli ideologickým důvodům, ale v roce 1992 se rozhořel znovu. Tentokrát ale kvůli plenitelným aluviálním diamantům. V 90. letech zde hrála roli ziskuchtivost rebelského hnutí UNITA. Ropné zdroje spravovala a využívala vláda.

Nigerijský konflikt se od ostatních značně liší. Roli zde sehrála pouze neplenitelná ropa. Spory mezi obyvateli a vládou vyvolala nespokojenost s přerozdělováním zisků z ropy (a dopadů těžby na život obyvatel). Avšak násilí vyvolala až ziskuchtivost kmenových vůdců a jejich ozbrojenců. Útoky na ropné firmy jim přinesly nemalé zisky, ale ne tak vysoké, jako v případě využívání plenitelných zdrojů v ostatních zemích. Vláda měla dostatek finančních prostředků z prodeje ropy, aby mohla silnější hnutí rebelů potlačit. Válka proto trvala kratší dobu.

Závěrem tedy mohu říci, že eskalaci surovinových konfliktů vyvolává zvláště ziskuchtivost (touha po zisku z přírodních zdrojů) a příležitost (slabost vlády a dostatek plenitelných zdrojů pro financování konfliktů). Za spory mezi vládou a opozicí stojí také rozhořčení ze strany opozice (špatné přerozdělování zisků), ale nemusí nutně vést k větším ozbrojeným střetům. Při vzniku konfliktu je také důležitá pomoc rebelům ze zahraničí.

Závěr

Po roce 1989 se v Subsaharské Africe významně změnil charakter konfliktů. Války již nebyly tolik zapříčiněny etnickými rozdíly nebo ideologickými myšlenkami, ale byly motivovány převážně ziskem. Pád komunismu a rozvoj globálního obchodu přitáhl mnoho ziskuchtivých subjektů, které z válek těžily. Za ty lze označit jak samotné warlordy nebo vlády prodávající suroviny, tak nadnárodní korporace nakupující relativně levné suroviny. V chudé Subsaharské Africe byly suroviny jedním z mála prostředků k obohacení, proto nebylo těžké rekrutovat pro surovinové konflikty dostatek mladých bojovníků.

Situace se po zásazích OSN, světové veřejnosti a některých nevládních organizací na přelomu 20. a 21. století začala zlepšovat. Nelegální obchod s některými komoditami se snížil pomocí certifikačních systémů. Nadnárodní firmy přestaly pod tlakem spotřebitelů spolupracovat s represivními režimy a ozbrojenými rebely. Zlepšení však nebylo výrazné. Důvodem je zvláště rostoucí vliv Číny v Subsaharské Africe. Ta spolupracuje jak s diktátorskými režimy, tak s rebely.

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jakou roli měly přírodní zdroje v ozbrojených konfliktech v Subsaharské Africe v letech 1990-2005. Tento cíl se mi podařilo naplnit. Suroviny měly několik důležitých rolí, které se často mísily. Komodity mohly být příčinou vzniku konfliktu nebo ozbrojený konflikt financovaly (ve většině případů). Jejich nezastupitelná role byla i v ovlivňování trvání, intenzity nebo charakteru konfliktů. V jednotlivých kapitolách se podařilo naplnit i další cíle práce (viz úvod a přiřazené kapitoly).

Úkolem bylo také potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy. První hypotézu (*Konflikty v Subsaharské Africe se odehrávají převážně v oblastech výskytu vzácných plnitelných surovin a ropy.*) jsem potvrdil. I když tam, kde se nacházejí konfliktní suroviny, nemusí nutně být konflikt. Zároveň na místě, kde se rozhořel konflikt, nemusí nutně být ložisko vzácných surovin. Můžeme však pozorovat určité větší frekvence bojů a delší trvání válek v oblastech s těmito surovinami.

Druhou hypotézu (*Konflikty o suroviny jsou především v nedemokratických nejméně rozvinutých zemích, které jsou závislé na exportu primárních surovin.*) musím částečně zamítnout. Války jsou skutečně v nedemokratických zemích⁶⁹, ale nijak významně nesouvisí se závislostí zemí na primárních komoditách.

Při korelaci internacionalizovaných vnitrostátních konfliktů a exportu přírodních surovin jsem zjistil, že přírodní bohatství země významně zvyšuje riziko intervence

⁶⁹ V demokratických zemích neprobíhal ve sledovaném období žádný ozbrojený konflikt, v němž by se vojensky angažovala vláda.

zahraničních vojsk. Proto mohu třetí hypotézu (*Přírodní zdroje významně ovlivňují, zda se zahraniční vlády vojensky podílejí na občanském konfliktu, či nikoli.*) potvrdit.

Hypotézy 4 a 5 (*Kvůli globalizaci, zvláště rozvoji světového obchodu se surovinami, se stává živatelem konfliktu téměř každý člověk ve vyspělém světě. - Ropa je hlavní konfliktní surovinou v Subsaharské Africe. Z této suroviny těží hlavně vlády a nadnárodní korporace.*) po zpracování kapitoly 2 a 3 potvrzují. Prostřednictvím nadnárodních korporací a jejich produktů, vyrobených z konfliktních surovin, se stává spoluvíníkem konfliktu každý spotřebitel. Nejdůležitější surovinou je skutečně ropa. Tu však mohou jen velmi těžko ovládat rebelské skupiny, proto jdou zisky hlavně korporacím a vládám.

Největším problémem surovinových konfliktů je ziskuchtivost. Ta vede k vytvoření i k prodloužení konfliktu. Ziskuchtivost u nevládních stran je jasná. Cílem se stává získání co nejvíce přírodních zdrojů. Mír by mohl skončit jen v tom případě, že by rebelové získali větší, nebo stejnou moc, nad zisky z přírodních zdrojů jako v období války.

Ziskuchtivost (chamtivost) vlády má trochu jiný charakter. Diktátorská vládnoucí elita často využívá všech zisků z přírodních zdrojů ke svému obohacení. Na sociální politiku a rozvoj země pak nejdou (nebo jen v malém množství) žádné finanční prostředky. Obyčejní lidé nemají z těžby žádný užitek, ba naopak v mnoha případech na ně působí negativní vlivy. Tato nespravedlnost následně vede k nevoli mezi civilním obyvatelstvem. Samotné rozhořčení sice vyvolává protesty i menší násilné akce, ale kvůli nedostatku vybavení⁷⁰ v zásadě nevznikají větší ozbrojené konflikty. Pokud však nespokojenost přetrvává déle, může dojít k teroristickým akcím a vydíráním nadnárodních společností. Ty zpravidla určitou částku zaplatí. Bohužel tím podporují další akce, které jsou již motivovány ziskem.

Dalším velkým problémem jsou vlády zahraničních zemí. Ty často láká přírodní bohatství konfliktních zemí. Vnitrostátní válka se pro ně stává poměrně dobrým prostředkem k obohacení. Za dodávky drahých surovin jsou ochotny rebelům nebo vládě poskytnout (i předběžně) jak zbraně, tak i samotnou vojenskou podporu. Pro rebely je podpora zahraničí velkou příležitostí pro pokus o převrat nebo získání surovin.

V neposlední řadě vede ke konfliktům také slabost vlád. Pokud oficiální vláda není schopna dostatečně kontrolovat celé území země, naskytne se rebelům příležitost pro nelegální akce. Netrestané plnění surovin pak obohacuje a posiluje guerillová hnutí.

Lze říci, že ziskuchtivost a příležitost jsou hlavní motivace pro vznik surovinových konfliktů dnešní Subsaharské Afriky.

⁷⁰ Resp. financí, za které by vybavení pořídilo

Proti válkám, v nichž hrají suroviny důležitou roli, již zakročily některé organizace. Není pochyb, že sankce OSN a Kimberleýský certifikační proces⁷¹ omezil obchod s krvavými diamanty a pomohl tím ke konci války v Sierra Leone nebo Angole. Je však nutné udělat mnohem více. Hromadný bojkot produktů vyráběných z konfliktních surovin by mohl pomoci k zastavení obchodů s krvavými komoditami. Tlak vyvinutý na výrobce zapůsobí více než tlak na politiky.

Aby se zabránilo dalším násilným konfrontacím v Subsaharské Africe, je potřeba udělat jisté změny i v samotných státech. Nutnou podmínkou pro zachování míru a spokojenosti obyvatel je spravedlivější přerozdělování zisků z prodeje surovin. Vláda by měla investovat získané prostředky do rozvoje země. Dobře zajištěným obyvatelům se válka ekonomicky nevyplácí. Obyvatelstvo by také mělo být kompenzováno za škody způsobené těžbou. Přerozdělování je spojeno s demokratickými systémy, a proto za nutné považují demokratizaci zemí Subsaharské Afriky. Demokraticky zvolená vláda má větší podporu obyvatel a dokáže tak lépe ovládat celé území země. Kmenové rozbroje by také mohla vyřešit decentralizace moci.

Otázka surovinových konfliktů je velmi vážná. Ani budoucnost nevypadá příliš pozitivně. Stále rostoucí spotřeba vyspělých a rychle se rozvíjejících ekonomik nekoresponduje s dostatkem zásob surovin. Již dnes se vedou spory o zdroje ropy na Blízkém východě, v oblasti Kaspického nebo Jihočínského moře. Je jen otázkou času, kdy se války o zdroje stanou každodenní realitou celého světa. Abychom tomuto předešli, je nutné hledat alternativní zdroje, které by nahradily zvláště tak důležité suroviny, jako je ropa.

V současném spotřebním světě je velmi důležité mluvit a psát o tomto tématu, které se dotýká každého z nás. Jako spotřebitelé primárních surovin dovážených z Afriky jsme součástí surovinových konfliktů.

Jak jsem zjistil v této práci, přírodní bohatství má velký vliv na rozvoj válek v Subsaharské Africe. Avšak suroviny nejsou jediným faktorem ani jednoho konfliktu. Války o zdroje vznikají vždy tam, kde působí i další faktory, jako je chudoba, absence svobody nebo slabost státu.

⁷¹ Tento systém, zaznamenal značný úspěch, oproti roku 2000 klesl podíl konfliktních diamantů na světovém trhu ze 4 na méně než 1 % v roce 2004. (DiamondFacts)

Seznam literatury:

- Berdych, A., Prášil, V. (2006): Půlstoletí čínsko-afričké mesaliance, *Mezinárodní politika*, XXX, č. 12, Ústav mezinárodních vztahů, Praha s. 15-17
- Brož, Jiří (2008): Afrika mluví čínsky, *Reflex*, XIX, č. 1, Praha, s. 12
- Bureš, O. (2006): Privatizace operací na udržení míru, *Mezinárodní vztahy*, ročník 41, č. 2, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, s. 143-157
- Černoch, F. (2005): Krvavé diamanty: surovinové pozadí konfliktu v Sieře Leone, *Mezinárodní politika*, XXX, č. 4, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, s. 30-33
- Červenka, Z. (2007): Afrika – kontinent, který nás zklamal, *Mezinárodní politika*, XXXI, č. 5, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, s. 4-6
- Gedlu, M. (1998): Subsaharská Afrika - Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 119 s.
- Hertzová, N. (2003): Plíživý převrat: Globální kapitalismus a smrt demokracie, Dokořán, Praha, 255 s.
- Huntington, S. P. (2001): Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu, Rybka Publisher, Praha, 447 s.
- Chmelař, P. (2007): Liberalizace světového obchodu není všelék na chudobu v rozvojových zemích, *Mezinárodní politika*, XXXI, č. 2, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, s. 29-31
- Klare, M. T. (2002): *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*, Henry Holt & Copany, New York, 289 s.
- Kopecký, R. (2007): Současná Angola: od marxistického satelitu k perspektivní regionální velmoci, *Mezinárodní politika*, XXXI, č. 5, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, s. 37-39
- Krejčí, O. (2001): *Mezinárodní politika*, 2. aktualizované a rozšířené vydání, Ekopress, Praha, 709 s.
- Kumsa, A. (2007): Globalizace a uspořádání globálního systému, In: Tomeš, J. a kol. (2007): *Konflikt světů a svět konfliktů*, P3K, Praha, s. 24-45
- Renner, M. (2002): *The Anatomy of Resource Wars*, Worldwatch Paper 162, The Worldwatch Institute, Washington, 91 s. (elektronická verze na <http://www.worldwatch.org/system/files/EWP162.pdf>)
- Šedivý, J. (2000): Válka: rámeček pro analýzu. In: Jehlička, P. a kol. (2000): *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*, Univerzita Karlova, Praha, 1. vydání, s. 180-199
- Tomeš, J. (2007a): Nové války? Proměna charakteru a geografické distribuce ozbrojených konfliktů po konci studené války. In: Tomeš, J. a kol. (2007): *Konflikt světů a svět konfliktů*, P3K, Praha, s. 125-179
- Tomeš, J. (2007b): Války po rozpadu bipolárního světa – tendence a příčiny. In: Tomeš, J. a kol. (2007): *Konflikt světů a svět konfliktů*, P3K, Praha, s. 77-124
- Tomeš, J. a kol. (2007): *Konflikt světů a svět konfliktů*, P3K, Praha, 349 s.

Záhořík, J. (2007): Bedžové v severovýchodním Súdánu: zapomenuté ohnisko napětí?, Mezinárodní politika, XXXI, č. 5, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, s. 18-21

Internetové články a studie:

Amnesty International (2006) - People's Republic of China: Sustaining conflict and human rights abuses: The flow of arms accelerates -

<http://www.amnesty.org/en/library/asset/ASA17/030/2006/en/roozfi-zFwIJ>

Amnesty International Česká republika: České zbraně skončili také v Etiopii, Nigérii nebo Kolumbii - <http://www.amnesty.cz/zpravy/Ceske-zbrane-skoncily-take-v-Etiopii-Nigerii-nebo-Kolumbii/>

Brezina, I. (2008): Biopaliva zabíjejí lidi -

<http://www.petrol.cz/alternativa/clanek.asp?id=9513>, nebo

http://neviditelnypes.lidovky.cz/ekologie-biopaliva-zabijeji-lidi-dox-p_veda.asp?c=A080108_103402_p_spolecnost_wag

Buhaug, H., Gates, S., Lujala, P. (2003): Lootable Natural Resources and the Duration of Armed Civil Conflict, 1946-2001 -

<http://www.svt.ntnu.no/iss/fagkonferanse/IPkvant/Buhaug.pdf>

Collier, P. a Hoefflerová, A. (1999): Justice-Seeking and Loot-Seeking in Civil War -

<http://www.isnie.org/ISNIE99/Papers/collier.pdf>

Collier, P. a Hoeffler, A. (2001): Greed and Grievance in Civil War - [http://www-](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/03/10/000265513_20040310152555/Rendered/PDF/28126.pdf)

[wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/03/10/000265513_20040310152555/Rendered/PDF/28126.pdf](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/03/10/000265513_20040310152555/Rendered/PDF/28126.pdf)

Collier, P., Hoefflerová, A. a Rohner, D. (2007): Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War - http://www-users.york.ac.uk/~dr527/BGG_13Nov07.pdf

DiamondFacts.org, http://www.diamondfacts.org/facts/fact_02.html

Flashman, M. (2001): 'Conflict diamonds' evade UN sanctions, Africa Recovery, ročník 15, číslo 4, 2001, s. 15 - <http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/vol15no4/154diam.htm>

Global Witness – Definition of Conflict Resources

http://www.globalwitness.org/pages/en/definition_of_conflict_resources.html

Global Witness (2002): The Logs of War: The Timber Trade and Armed Conflict, Programme for International Co-operation and Conflict Resolution, Fafo-report 379 -

http://www.globalwitness.org/media_library_get.php/150/0203_The%20Logs%20of%20War%20by%20GW_Fafo.pdf

Global Witness (2005a): Making it Work: Why the Kimberley Process Must Do More to Stop Conflict Diamonds, -

http://www.globalwitness.org/media_library_get.php/260/GW_Making_it_work.pdf

Global Witness (2005b) Under-Mining Peace – Tin: The Explosive Trade in Cassiterite in Eastern DRC, - http://www.globalwitness.org/media_library_get.php/238/Under-Mining%20Peace.pdf

Global Witness Profile 2002 -

http://www.globalwitness.org/media_library_get.php/149/Global%20Witness%20profile.pdf

Greenpeace - DLH: a partner in global forest crime (2002) -

<http://www.greenpeace.org/raw/content/international/press/reports/dlh-a-partner-in-global-forest.pdf>

Charvát H. (2005): Evropa ničí lesy chudých zemí, říká WWF, Ekolist.cz -

<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=898887>

Informace o Kimberlejském procesu, Business Info -

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/pravni-prostredi-celni-problematika/informace-o-kimberlejskem-procesu/1000487/11565/>

Kříž, Z. (2001): Příčiny vzniku válek v teorii mezinárodních vztahů -

http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_2/52.htm

Kumsa, A. (2002): Bída nekolonialismu - <http://www.infoservis.net/art.php?id=1027420870>

Le Billon, P. (2001a): Angola's Political Economy of War: the Role of Oil and Diamonds

1975-2000, African Affairs 100, 2001, 55-80, <http://www.geog.ubc.ca/~lebillon/angola.pdf>

Le Billon, P. (2001b): Fuelling War: Natural Resources and Armed Conflicts, The International Institute for Strategic Studies, Oxford University Press, 98 s. -

<http://www.geog.ubc.ca/~lebillon/adelphi357.pdf>

Le Billon, P. (2002): The Political Economy of Resource wars -

<http://www.iss.co.za/Books/Angola/3LeBillon.pdf>

Le Billon, P. (2003): Fuelling War: Natural Resources and Armed Conflicts -

<http://www.geog.ubc.ca/~lebillon/adelphi357.pdf>

Masakr na ropné rafinérii: 74 lidí zastřeleno ve spánku (2007), Aktualně.cz -

<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=408161>

Nikitin, A. (2000): Political and Economic Causes of War -

<http://www.pugwash.org/reports/pac/pac256/WG2draft1.htm>

Bermúdez-Lugo, O. (2007): Minerals Yearbook SIERRA LEONE 2005, USGS -

<http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/country/2005/slmyb05.pdf>

Peace Pledge Union: Mobiles, Gorillas and War -

<http://www.ppu.org.uk/war/environment/resources1.html>

Perez, Andrés (2000): Sierra Leone's diamond wars,

<http://mondediplo.com/2000/06/02sierraleone>

Ross, M. (2003a): How Do Natural Resources Influence Civil War? -

<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/HowDoesNat3.pdf>

Ross, M. (2003b): Natural Resources and Civil War: An Overview –

http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/conflict/ross_2003.pdf

Ross, M. (2003c): What Do We Know About Natural Resources and Civil War? –

<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/whatdoweknow.pdf>

UN: Coltan - <http://www.un.int/drcongo/war/coltan.htm>

UN: Conflict Diamonds – Sanctions and War - <http://www.un.org/peace/africa/Diamond.html>

UN Security Council: Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo - <http://www.un.org/news/dh/latest/drcongo.htm>

UN Security Council S/2000/1195: Report of the Panel of Experts appointed pursuant to Security Council resolution 1306 (2000), paragraph 19, in relation to Sierra Leone - <http://www.un.org/Docs/sc/committees/Liberia2/470e.pdf>

UN Security Council S/2001/1072: Addendum to the report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo - <http://www.natural-resources.org/minerals/CD/docs/other/1072e.pdf>

UN Security Council S/2002/1146: Final report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo- <http://www.un.dk/doc/S20021146.pdf>

U.S. Department of State, Background Note: Sierra Leone, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5475.htm>

Supporting the War Economy in the DRC: European companies and the coltan trade (2002), Réseau Documentaire International Sur La Région Des Grands Lacs Africains - <http://www.grandslacs.net/doc/2343.pdf>

Všechno, co vám zatajují o ropné krizi (2006), Britské listy – www.blisty.cz/art/26691.html

Zelinka, P. (2007): Současný konflikt v deltě Nigeru - <http://www.globalpolitics.cz/clanek/konflikt-v-delte-nigeru.html>

Zdroje dat:

Bank of Sierra Leone, http://www.bankofsierraleone-centralbank.org/realsector_data.html

BP Statistical Review of World Energy 2007, Uppsala Universitet - <http://www.tsl.uu.se/uhdsg/Statistical.html>

Commodity Yearbook 2003, UNCTAD - http://r0.unctad.org/infocomm/comm_docs/cybframes.htm

CSCW Battle Deaths Dataset version 2.0 - <http://new.prio.no/CSCW-Datasets/Data-on-Armed-Conflict/Battle-Deaths-Data2/Battle-Deaths-Data/>

Death Tolls for the Man-made Megadeaths of the Twentieth Century – <http://users.erols.com/mwhite28/warstatx.htm>

Diamond Resources, CSCW, <http://new.prio.no/CSCW-Datasets/Geographical-and-Resource-Datasets-/Diamond-resources/>

Freedom House: Freedom in the World Country Ratings - <http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw/FIWAllScores.xls>

Handbook of World Mineral Trade Statistics 1996-2001 (2004); UNCTAD, UN, New York and Geneva, 394 s.

UCDP/PRIO Armed Conflict dataset v.4-2007, 1946 – 2006 -

http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/data_and_publications/datasets.htm nebo

<http://new.prio.no/CSCW-Datasets/Data-on-Armed-Conflict/UppsalaPRIO-Armed-Conflicts-Dataset/Armed-Conflicts-Version-4-2007/>

UCDP One-Sided Violence Dataset v.1.2 1989 – 2005 -

http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/data_and_publications/datasets.htm

Petroleum Dataset v.1.1, CSCW, <http://new.prio.no/CSCW-Datasets/Geographical-and-Resource-Datasets-/Petroleum-Dataset/Petrodata/>

USGS, Industrial Diamonds: Statistics and Information -

<http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/diamond/>

USGS, Niobium (Columbium) and Tantalum: Statistics and Information -

<http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/niobium/>

World Economic and Financial Surveys: World Economic Outlook Database (2007), International Monetary Fund (IMF) -

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2007/01/data/index.aspx>

Další zdroje informací:

Aktuálně.cz – www.aktualne.cz

Britannica encyklopedie

Centre for the Study of Civil War (CSCW) –

http://www.prio.no/page/CSCW/CSCW_menu_main/9195/9220

Corpwatch - <http://www.corpwatch.org/>

Corporate Watch - www.corporatewatch.org

Člověk v tísní - www.clovekvtisni.cz

DiamondFacts – www.diamondfacts.org

Global Issues - www.globalissues.org

Global Policy Forum - <http://www.globalpolicy.org/>

Global Witness – www.globalwitness.org

Globalist - <http://www.theglobalist.com>

Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK) – www.hiik.de

Illegal Jogging - <http://www.illegal-logging.info>

Infoservis společnosti Člověk v tísní - www.infoservis.net

International Crisis Group - www.crisisgroup.org

International Peace Research Institute, Oslo (PRIO) – www.prio.no

Kimberley Process - <http://www.kimberleyprocess.com/>

Petrol Media – www.petrol.cz

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) - www.sipri.org

Školní atlas světa 2004, SHOCart, spol. s r.o., Vizovice, 112 s.

Týden.cz – www.tyden.cz

United Nations – www.un.org

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) – www.unctad.org

United Nations Convention on the Law of the Sea -
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Reports -
<http://hdr.undp.org/en/>

United Nation Peacekeeping - <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/index.asp>

Uppsala Conflict Data Program (UCDP) - <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/>

Wikipedia – www.wikipedia.org

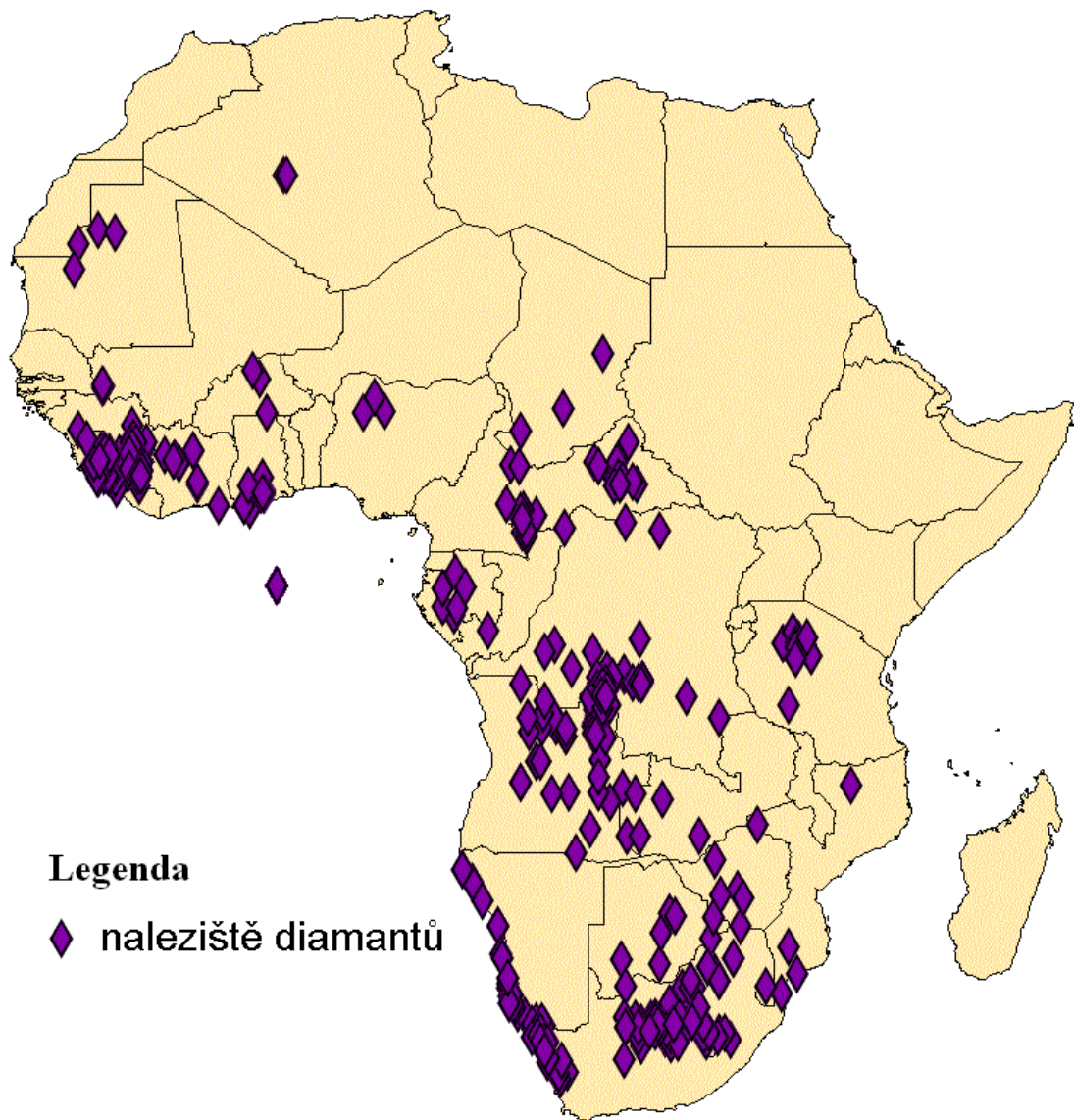
World Factbook CIA - <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

World Trade Organisation (WTO) - <http://www.wto.org/>

Worldwatch Institute - www.worldwatch.org

Přílohy:

Příloha 1: Naleziště diamantů v Africe

zdroj: Diamond Resources, CSCW (Centrum for the Study of Civil War), <http://new.prio.no/CSCW-Datasets/Geographical-and-Resource-Datasets-/Diamond-resources/>

Příloha 2: Přehled ozbrojených konfliktů v Subsaharské Africe (1990-2005)

konflikt	země	sporné území	trvání ozbrojeného konfliktu	Intenzita konfliktu	typ konfliktu	konfliktní surovina	pozn
Angola+Namibie/UNITA	Angola		1975-2002	2	3	ropa, diamanty	
Angola/FLEC-R, FLEC-FAC	Angola	Cabinda	1991-2004	1	2	ropa	
Burundi/Palipehutu(-FNL), CNDD(-FDD), Frolina	Burundi		1991-1992, 1994-	2	2	koltan	
Čad/Islamic Legion, Military faction, MOSANAT, MPS, CNR, CSNPD, FNT, MDD, FARF, MDJT, RAFD, RDL/FUCD, UFDD	ČAD		1965-1990, 1991-1998, 1999-2002, 2005-	2	2	ropa	
Demokratická republika Kongo + Angola, Chad, Namibia, Zimbabwe/AFDL, MLC, RCD, RCD-ML + Angola, Rwanda, Uganda	Demokratická republika Kongo		1996-2001	2	3	měď, koltan, diamanty, zlato, kobalt, dřevo, ropa	
Djibuti/FRUD	Džibutsko		1991-1994, 1998-1999	1	2		
Eritrea/EIJM	Eritrea		1993-2003	1	2		
Eritrea/Etiopie	Eritrea/Etiopie	Badme	1998-2000	2	1	půda	
Etiopie/EPDM,EPRP, TPLF	Etiopie		1976-1991	2	2		
Etiopie/EPLF	Etiopie	Eritrea	1962-1991	2	2		
Etiopie/ONLF	Etiopie	Ogaden	1996-	1	2	ropa	ropná pole jsou cílem teroristických útoků
Etiopie/ALF, ARDUF	Etiopie	Afar	1975-1991, 1996	1	2		
Etiopie/al-Itahad al-Islami	Etiopie	Somali	1996-1999	1	2		
Etiopie/OLF	Etiopie	Oromiya	1974-	1	2		
Guinea/RFDG	Guinea		2000-2001	1	2	diamanty	
Guinea-Bissau+Guinea, Senegal/Military Junta for the Consolidation of Democracy, Peace and Justice	Guinea-Bissau		1998-1999	2	3		
Kamerun/Nigérie	Kamerun/Nigérie	Bakassi	1994-1996	1	1	ropa	
Komory/MPA/Republic of	Komory	Anjouan	1997	1	2		

Anjouan							
Kongo+Angola, /Cocoyes, Ninjas, Ntsiloulous, Cobras	Kongo		1993-2002	2	3	ropa	
Lesotho+Botswana, Jižní Afrika/Vojenské frakce	Lesoto		1998	1	3		
Libérie/INPFL, NPFL, LURD, MODEL	Libérie		1989-1995, 2000-2003	2	2	dřevo, diamanty, železná ruda, palmový olej, kakao, káva, marihuana, kaučuk, zlato	
Mali/MPA, FIAA	Mali	Azawad	1990, 1994	1	2		
Mozambik+Zimbabwe/Renamo	Mozambik		1977-1992	2	3	garnáty, slonovina, dřevo	
Niger/FLAA, CRA, UFRA	Niger	Air a Azawad	1992-1997	1	2		
Niger/FDR, FARS	Niger	Východní Niger	1995-1997	1	2	uran	v posledních letech menší konflikty mezi vládou a Tuaregy kvůli rozšiřující se těžbě uranu
Nigerie/Ahlul Sunnah Jamaa	Nigerie	Severní Nigerie	2004	1	2		
Nigerie/NDPVF	Nigerie	Delta Nigeru	2004	1	2	ropa	
Pobřeží Slonoviny/MPJ, MPCl, MPIGO, Forces Nouvelles	Pobřeží Slonoviny		2002-2004	1	2	kakao, diamanty, bavlna	
Rwanda+Demokratická republika Kongo/ FPR, PALIR	Rwanda		1990-1994, 1997-2002	2	3	koltan, cínovec, diamanty	DR Kongo pouze rok 1990
Senegal/MFDC	Senegal	Casamance	1984-2003	1	2	marihuana, dřevo	
Sierra Leone+Spojené království/RUF, AFRC, Kamajors	Sierra Leone		1991-2000	2	3	diamanty, rutil, bauxit	Spojené království rok 2000
Somálsko+Etiopie/SNM, SPM, SSDF, USC, USC-faction,	Somálsko		1980-1996, 2001-2002, 2006-	2	3	banány, velbloudi	Etiopie až v roce 2006

SRRC, SICS							
Středoafriická republika+Libye/Vojenské frakce, UFDR, Forces of Francois Bozize	Středoafriická republika		2001-2002, 2006-	1	3	diamanty	
Súdán+Čad/SPLM/A, JEM, SLM/A	Súdán		1983-	2	3	ropa, dobytek, dřevo	
Togo/vojenské frakce	Togo		1991	1	2		
Uganda+Súdán/Faction of UPDA, UDCA(/LRA), UPA, ADF,WNBF, UNRFII	Uganda		1980-	2	3	zlato, koltan, diamanty, kobalt	

Vysvětlivky: intenzita konfliktu: 1 – nejméně 25 bojových obětí v každém roce konfliktu a zároveň v žádném roce konfliktu ne více než 999 bojových obětí, 2 – alespoň v jednom roce konfliktu nejméně 1000 bojových obětí;

typ konfliktu: 1 – mezistátní konflikt, 2 – vnitrostátní konflikt, 3 – zmezinárodněný vnitrostátní konflikt

Zdroj: UCDP/PRIO, konfliktní suroviny na základě použité literatury (zvl. Le Billon, Ross, Renner)

Příloha 3 a 4: Výsledky korelace (hypotéza 2)

Correlations

		paliva_nerostne_suroviny	paliva	prim	demokr	konfl
paliva_nerostne_suroviny	Pearson Correlation	1	,907**	,875**	,187*	,029
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,026	,736
	N	141	141	141	141	141
paliva	Pearson Correlation	,907**	1	,797**	,179*	,079
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,034	,350
	N	141	141	141	141	141
prim	Pearson Correlation	,875**	,797**	1	,175*	-,088
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,038	,296
	N	141	141	142	142	142
demokr	Pearson Correlation	,187*	,179*	,175*	1	,368**
	Sig. (2-tailed)	,026	,034	,038		,000
	N	141	141	142	143	143
konfl	Pearson Correlation	,029	,079	-,088	,368**	1
	Sig. (2-tailed)	,736	,350	,296	,000	
	N	141	141	142	143	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

		nerostne	konfl
nerostne	Pearson Correlation	1	-,106
	Sig. (2-tailed)		,208
	N	142	142
konfl	Pearson Correlation	-,106	1
	Sig. (2-tailed)	,208	
	N	142	144

vysvětlivky: paliva_nerostne_suroviny – podíl exportu paliv a nerostných surovin na HDP; paliva – podíl exportu paliv na HDP; prim – podíl exportu primárních komodit na HDP, demokr – míra demokracie, konfl – konfliktní období

Příloha 5 a 6: Výsledky korelace (hypotéza 3)

Correlations

		typ_konfl	paliva_nerostne	paliva	primarni	demok
typ_konfl	Pearson Correlation	1	,337*	,356**	,299*	-,024
	Sig. (2-tailed)		,014	,009	,030	,862
	N	54	53	53	53	54
paliva_nerostne	Pearson Correlation	,337*	1	,966**	,962**	,039
	Sig. (2-tailed)	,014		,000	,000	,781
	N	53	53	53	53	53
paliva	Pearson Correlation	,356**	,966**	1	,933**	,040
	Sig. (2-tailed)	,009	,000		,000	,779
	N	53	53	53	53	53
primarni	Pearson Correlation	,299*	,962**	,933**	1	,005
	Sig. (2-tailed)	,030	,000	,000		,971
	N	53	53	53	53	53
demok	Pearson Correlation	-,024	,039	,040	,005	1
	Sig. (2-tailed)	,862	,781	,779	,971	
	N	54	53	53	53	54

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

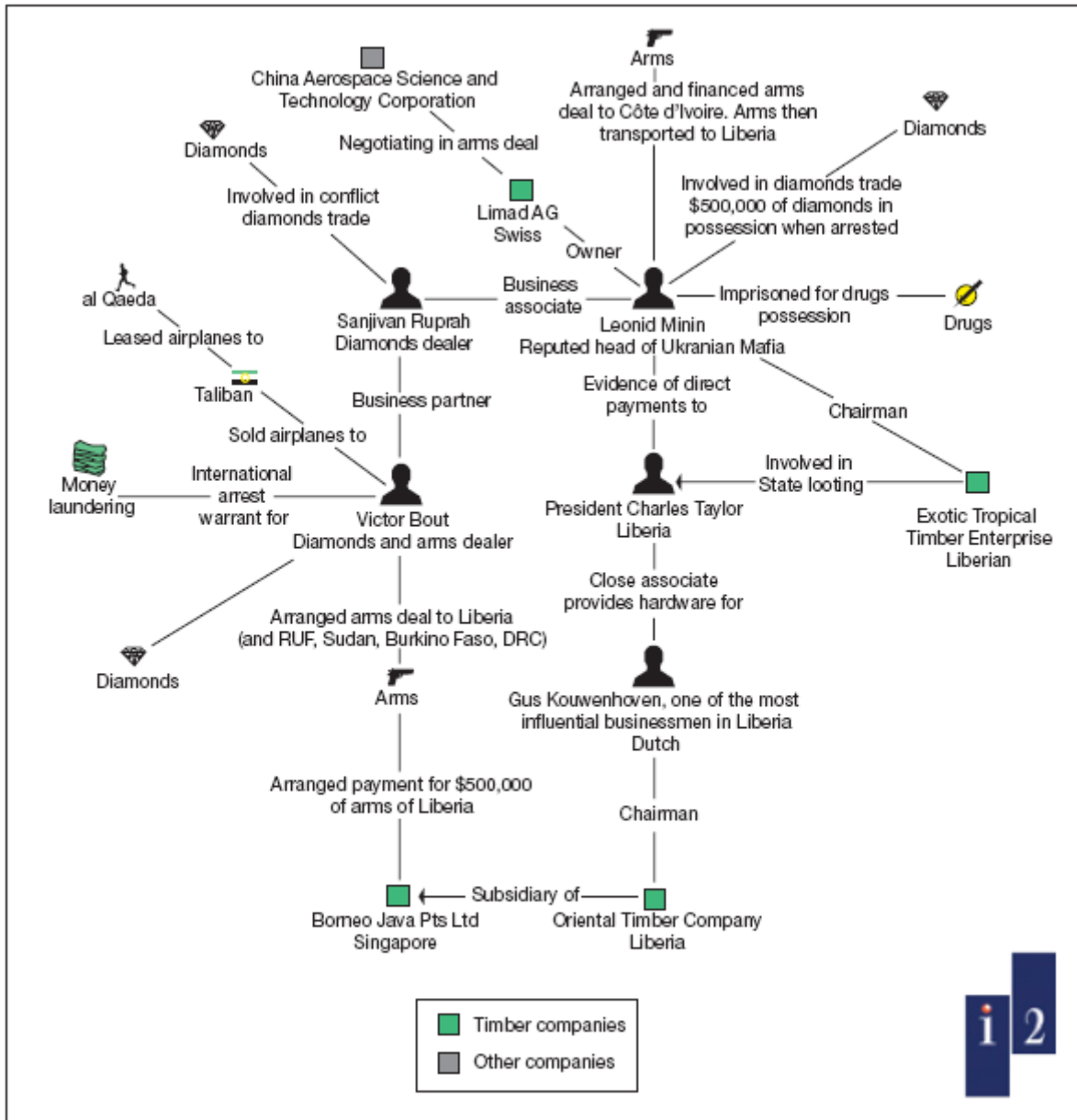
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		nerostne	typ
nerostne	Pearson Correlation	1	-,082
	Sig. (2-tailed)		,561
	N	53	53
typ	Pearson Correlation	-,082	1
	Sig. (2-tailed)	,561	
	N	53	54

vysvětlivky: paliva_nerostne_suroviny – podíl exportu paliv a nerostných surovin na HDP; paliva – podíl exportu paliv na HDP; prim – podíl exportu primárních komodit na HDP, demokr – míra demokracie, typ_konfl – období podle typu konfliktu

Příloha 7: Síť obchodníků s dřevem, diamanty a se zbraněmi v Libérii

Příloha 8: Oblasti těžby ropy v Nigérii

zdroj: Le Monde diplomatique - <http://mondediplo.com/maps/IMG/arton2015.jpg>

Příloha 9: Ropa a diamanty v hospodářství a veřejných financích Angoly (1992 – 1999)

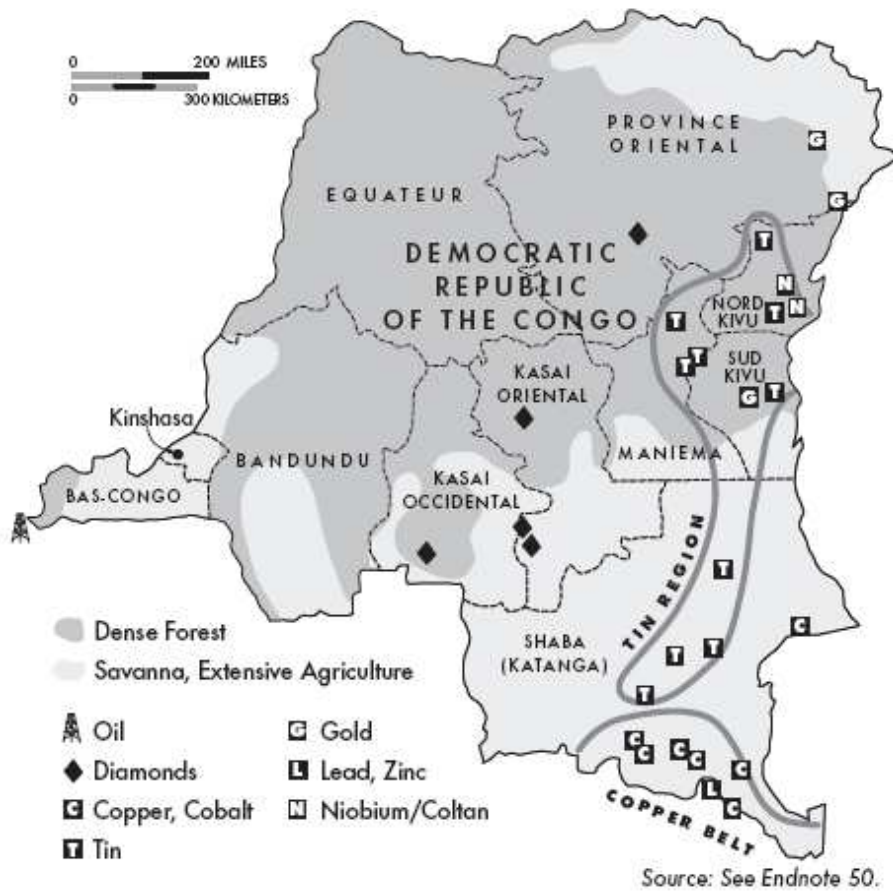
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Value of oil production (US\$m.)	3,759	2,964	3,074	3,735	5,071	4,741	3,220	4,852
Average oil price (US\$ per barrel)	19.0	16.0	15.3	16.6	20.4	18.6	12.0	17.4
Share of oil and LPG in GDP (%)	35.8	40.2	56.6	55.8	58.1	48.5	38.5	61.4
Government oil revenue (US\$m.)	1,578	1,780	1,518	1,324	2,625	2,475	1,215	2,377
Share of oil in government revenue (%)	75.2	81.9	88.9	87.2	89.2	83.1	69.7	88.0
Record diamond production ('000 carats)	1,395	147	304	671	917	1,417	2,716	3,471
Government diamond revenue (US\$m.)	n.a.	n.a.	6.1	3.8	3.9	6.8	10.0	21.0
UNITA diamond revenue (US\$m.)	500	400	500	600	700	700	200	250
<i>Government expenditure (% of total expenditures + net lending)</i>								
Social expenditures	22.5	20.9	8.8	14.0	9.3	13.4	11.8	9.4
Military expenditures	21.2	24.6	33.7	31.4	33.5	40.0	27.2	41.0
of which unrecorded expenditures	n.a.	21.1	19.5	48.8	26.3	18.2	13.8	0.0

Note: UNITA diamond revenues are highly speculative estimates.

Sources: Dietrich, 'Diamonds'; Global Witness, *A Rough Trade*; IMF, *Angola*; Hodges, *Angola*.

Zdroj: Le Billon, P. (2001): Angola's Political Economy of War: the Role of Oil and Diamonds 1975-2000, *African Affairs* 100, 2001, 55-80, <http://www.geog.ubc.ca/~lebillon/angola.pdf>

Příloha 10: Ložiska přírodních zdrojů v Demokratické republice Kongo

zdroj: Renner 2002

Příloha 11: Export a produkce vybraných surovin v Ugandě (1994-2000)

Uganda: mineral exports and production, 1994-2000

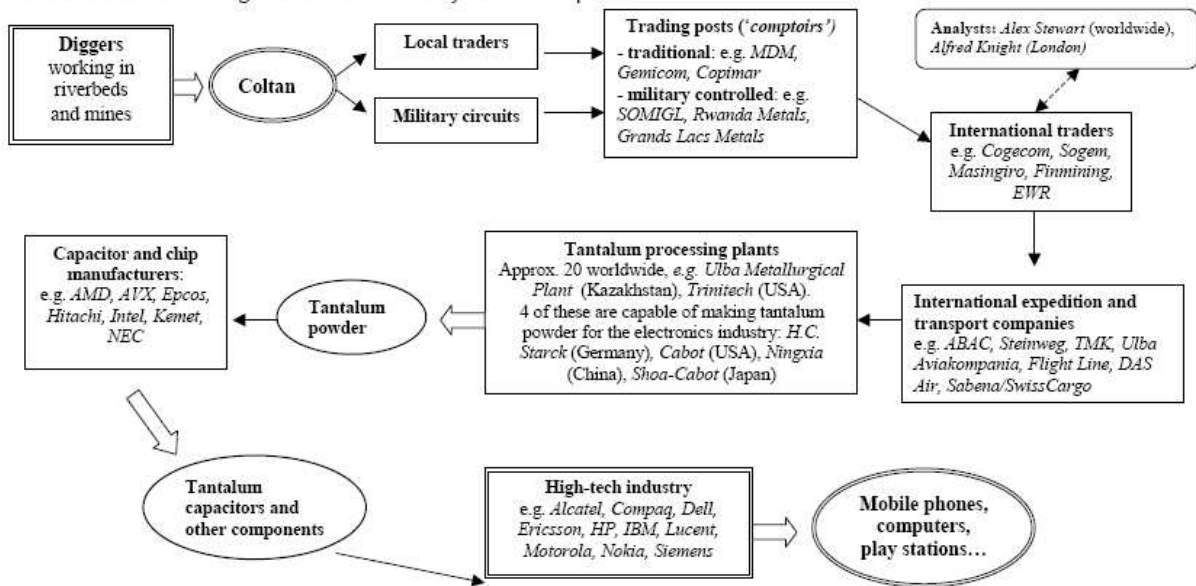
Year	Gold	Tin	Coltan	Cobalt
A. Mineral exports (tons)				
1994	0.22	-	-	-
1995	3.09	-	-	-
1996	5.07	3.55	-	-
1997	6.82	4.43	2.57	-
1998	5.03	-	18.57	-
1999	11.45	-	69.5	67.48
2000	10.83	-	-	275.98
B. Mineral production (tons)				
1994	0.0016	3.704	0.435	-
1995	0.0015	4.289	1.824	-
1996	0.003	0.38	-	-
1997	0.0064	1.81	-	-
1998	0.0082	1.102	-	-
1999	0.0047	-	-	76.74
2000	0.0044	-	-	287.51

Source: Uganda, Ministry of Energy and Mineral Development. 2000 data are from January to October.

Zdroj: UN Security Council: Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo

příloha 12: Cesta koltanu z válečné zóny do Vašich mobilních telefonů

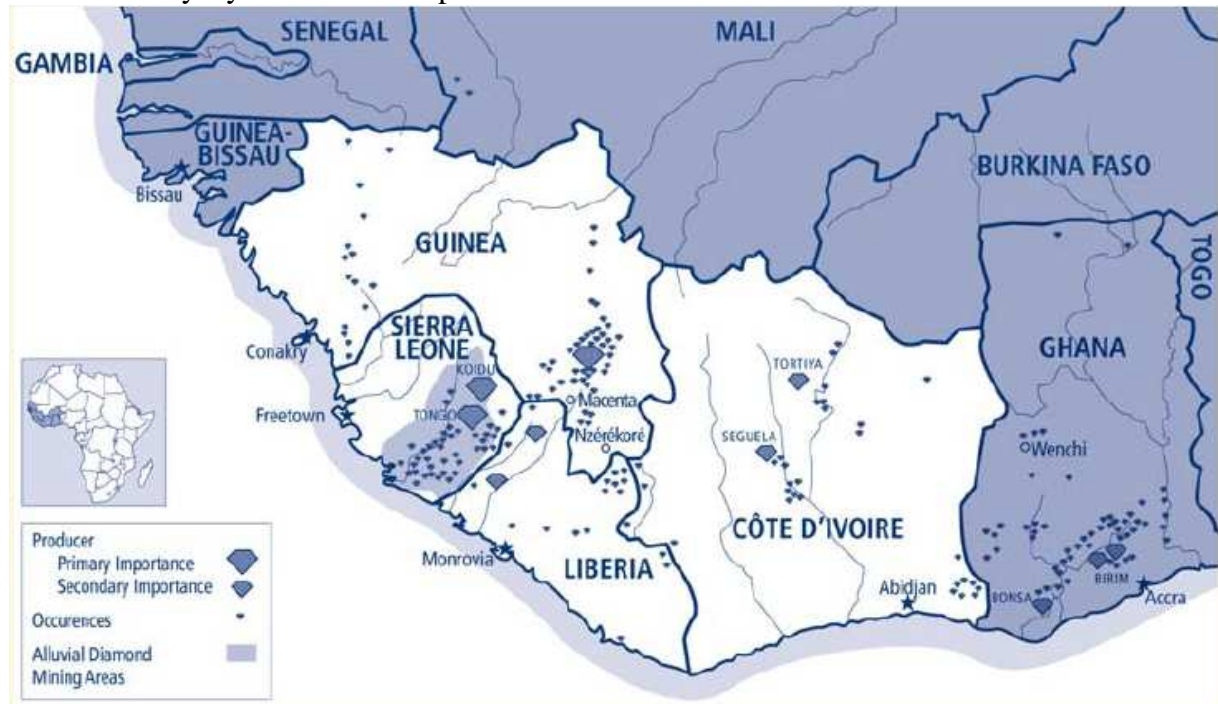
Coltan: from the Congolese war zones to your mobile phone

Sources: Kristi Essick, 'A call to arms', The Industry Standard Magazine, 11/6/01; E. Bruyland, 'Bloed aan uw GSM?', Trends, 19/4/01; Tantalum-Niobium International Study Center (www.tanb.org); Didier de Faily, "Coltan, pour comprendre...", in L'Annuaire des Grands Lacs, Antwerp, November 2001.

zdroj: Supporting the War Economy in the DRC: European companies and the coltan trade (2002), Réseau Documentaire International Sur La Région Des Grands Lacs Africains - <http://www.grandslacs.net/doc/2343.pdf>

Příloha 13: Výskyt diamantů v západní Africe

zdroj: Making it Work: Why the Kimberley Process Must Do More to Stop Conflict Diamonds, Global Witness 2005

Příloha 14: Vybrané údaje zemí Subsaharské Afriky (průměr 90. léta)

země	HDP/obyvatele (parita kupní síly)	Růst reálného HDP	Podíl exportu primárních komodit na HDP (%)	Podíl exportu paliv na HDP (%)	Podíl ropy na exportu *	Podíl diamantů na exportu*	míra demokracie ***
Angola	1663	1,9	58,5	57,9	90,5	7,6	6,1
Benin	979	4,5	8,5	0,6	0	0	2,3
Botswana	7447	6,2	6,2	0,0	0	78	2,0
Burkina Faso	820	5,4	5,8	0,0	0	0	4,6
Burundi	631	-1,6	7,7	0,0	0	0	6,5
Čad	886	2,9	8,8	0,0	25**	0	5,6
Demokratická republika Kongo	851	-5,5	9,3	1,0	15	50	6,3
Džibutsko	2202	-1,5	2,5	0,7	0	0	5,5
Eritrea	799	6,8	0,7	0,0	0	0	5,4
Etiopie	687	3,2	7,4	0,2	0	0	4,9
Gabon	6764	1,8	49,8	40,5	75	0	4,4
Gambie	1497	4,3	6,0	0,0	0	0	5,0
Ghana	1761	4,5	14,7	0,8	0	0	3,9
Guinea	1846	4,1	14,8	0,0	0	7	5,5
Guinea-Bissau	899	1,5	16,1	2,2	0	0	4,3
Jižní Afrika	8336	1,8	1,4	0,3	0	13	2,5
Kamerun	1625	1,4	18,2	7,1	35	0	6,0
Kapverdy	3759	6,8	0,8	0,1	0	0	1,6
Keňa	972	1,7	13,1	1,4	0	0	5,8
Komory	1645	1,2	3,0	0,0	0	0	4,2
Konžská republika	1078	1,5	49,1	43,9	80	0	4,7
Lesotho	1646	3,2	1,3	0,0	0	0	4,2
Libérie	692	32,0	10,0	0,9	0	20	5,8
Madagaskar	792	1,8	7,8	0,2	0	0	3,2
Malawi	520	3,7	22,9	0,0	0	0	3,7
Mali	812	3,7	11,1	0,1	0	0	2,9
Mauricius	7556	6,1	12,2	0,1	0	0	1,6
Mauritánie	1655	3,0	33,1	0,8	0	0	6,1
Mozambik	689	5,4	5,3	0,5	0	0	4,1
Namibie	5412	4,1	20,7	0,0	0	30	2,5
Niger	743	1,9	11,3	0,0	0	0	4,9
Nigérie	821	2,0	42,9	41,5	90	0	5,4
Pobřeží slonoviny	1461	3,5	29,3	5,0	10	0	5,3
Rovníková Guinea	2854	30,6	53,5	44,5	60	0	7,0
Rwanda	958	2,8	3,1	0,0	0	0	6,3
Senegal	1344	3,1	11,4	1,9	0	0	4,0
Seychely	14930	4,6	12,8	4,1	0	0	3,6
Sierra Leone	641	-7,2	7,4	0,2	0	20	5,5
Somálsko	X	X	6,8	0,0	0	0	7,0
Středoafriická republika	1079	1,1	7,3	0,0	0	40	4,0
Súdán	1502	3,6	6,6	1,6	30	0	7,0
Svatý Tomáš a Princův ostrov	1184	1,8	12,4	1,5	0	0	1,7
Svazijsko	3998	3,0	34,3	0,0	0	0	5,5
Tanzanie	478	2,9	7,4	0,1	0	0	5,0

Togo	1383	1,2	15,0	0,0	0	0	5,5
Uganda	1001	6,2	7,1	0,1	0	0	4,9
Zambie	803	-0,1	27,7	0,5	0	0	3,8
Zimbabwe	2925	0,7	15,6	0,3	0	0	5,0

* průměrný podíl podle několika zdrojů, pokud je podíl na exportu menší než 5 %, pak je zanedbatelný a uvedena je nula

** podíl ropy v roce 2003, v 90. letech nulový podíl

*** míra demokracie: 1 – demokratická země, 7 – nejméně demokratická země

zdroj: World Economic and Financial Surveys: World Economic Outlook Database (2007);

Commodity Yearbook 2003; Freedom House; Handbook of World Mineral Trade Statistics 1996-2001 (2004);

Britannica encyklopedie